

Marian Głosek, Andrzej Nadolski

Miecze średniowieczne z ziem polskich

Acta Archaeologica Lodziensia nr 19, 7-104

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Pokaż znawcy broń jakiego narodu,
a orzeknie ci o oświacie jego*

Józef Łepkowski, w r. 1857.

W S T Ę P

Słaby stan wiedzy o kulturze materialnej polskiego średniowiecza utrzymywał się przez długie lata i chyba nie rzucał się zbyt w oczy wobec znakomych sukcesów odnoszonych przez naszą mediewistykę na innych, może bardziej efektywnych polach. Wolno sądzić, iż niewiele zmieniłoby się w tej mierze, gdyby nie rozwój badań archeologicznych, a zwłaszcza gdyby nie zwrócenie tych badań w kierunku średniowiecza. Co prawda, szło tu w ogromnej przewadze tylko o „wczesne” średniowiecze z okresem wczesnofeudalnej, scentralizowanej monarchii pierwszych Piastów włącznie. Do ograniczenia takiego skłaniało niewątpliwie wielkie zamówienie społeczne, jakim była chęć uczczenia tysięcznej rocznicy powstania Państwa Polskiego. Nie będziemy jednak zapewne dalecy od prawdy przyjmując, że sama archeologia dość chętnie dała się ograniczyć. Odpowiadało to przecież tradycjom dyscypliny zajmującej się „pradziejami”, badającej okresy pozbawione światła źródeł pisanych, nieśmiało tylko penetrującej „wczesnohistoryczne” pogranicze. Czyż zresztą nawet ta nieśmiała penetracja nie spotykała się jeszcze przed ćwierćwiekiem z surową krytyką, sceptycyzmem i nieufnością ze strony niektórych, tradycjonalistycznie nastawionych luminarzy naszej nauki historycznej?

A jednak właśnie ten udział archeologii w badaniach nad początkami Państwa Polskiego gruntownie przemeblował całą sytuację. Okazało się przede wszystkim, że niezależnie od ogromnego pomnożenia bazy źródłowej niemej, badania te doprowadziły w wielu wypadkach do nowego, bardziej wnikliwego interpretowania źródeł pisanych, które częstokroć nabierały innej, dawniej nie dostrzeganej barwy, gdy spojrzano na nie przez pryzmat odkryć archeologicznych. Okazało się następnie, że wymowa źródeł wykopaliskowych zachowuje pełną wartość także i dla czasów późniejszych niż wieki X i XI, że trudno tu wyznaczyć ja-

kąs obowiązującą, górną granicę, że może w ogóle granicy takiej wyznaczyć niepodobna¹.

Co więcej, w miarę coraz lepszego poznawania kultury materialnej wczesnofeudalnej monarchii piastowskiej, coraz dotkliwiej rysował się niedostatek naszej wiedzy o czasach późniejszych, odpowiadających epoce rozbitcia dzielnicowego i następnie epoce rozkwitu monarchii stanowej ostatnich Piastów i pierwszych Jagiellonów. Dziś nie ulega już dla nikogo wątpliwości, że ów rozległy i ważny okres naszych dziejów będzie musiał stopniowo stawać się przedmiotem wzmożonego zainteresowania archeologii, której udział w poznaniu historii kultury dowodnie okazał się jeśli nie decydujący, to w każdym razie ważny i nieodzowny.

Wszystko co powiedziano wyżej o historii kultury jako całości, odnosi się także do historii uzbrojenia, stanowiącej część tamtej obszerniejszej dyscypliny. I tutaj nasza znajomość sytuacji przed XVI w. była do niedawna znikoma, i tutaj badania nad początkami Państwa Polskiego przyniosły stosunkowo niezłe rozeznanie na odcinku wczesnego średniowiecza (tj. przed r. 1138, który to rok jesteśmy skłonni respektować jako granicę między wczesnofeudalną monarchią piastowską a utrwalonym stanem rozdrobnienia feudalnego na naszych ziemiach), i tutaj wreszcie, prawem kontrastu, tym głębiej zarysował się cień okrywający wbrew wszelkim spodziewaniom czasy późniejsze, od drugiej połowy XII do schyłku XV wieku.

Niewielka to dla nas pociecha, że cień ów nie jest zjawiskiem charakterystycznym tylko dla naszego kraju. Rozwój wiedzy o średniowiecznym uzbrojeniu w skali ogólnoeuropejskiej bynajmniej nie postępuje milowymi krokami. Przeciwnie, po czasach względnego ożywienia, przypadających na drugą połowę ubiegłego i początek naszego stulecia, nastąpiło wyraźne zwolnienie tempa wywołane różnymi czynnikami. Nie najmniej ważnym z nich wydaje się fakt wyczerpania zasobów źródłowych, dostępnych badaczowi posługującemu się tradycyjnym zespołem metod, wyrosłym z na poły amatorskich poczynań dawniejszych pokoleń bronioznawców. Okazy przechowywane w zbrojowniach, skarbcach kościelnych i muzeach, krążące w handlu antykwarycznym, stanowiące przedmiot chluby i troski prywatnych kolekcjonerów, zostały już na ogół zbadane i opisane. Określono ich wiek, charakter i proveniencję.

---

¹ Jako przykład ilustrujący stan rzeczy przytoczmy, że jeszcze w stosunkowo nowym podręczniku W. Chmielewskiego, K. Jażdżewskiego i J. Kostrowskiego, *Pradzieje Polski*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, s. 307, za górną granicę „wczesnego” (!) średniowiecza przyjęto rok 1250. Nie ulega wątpliwości, iż data ta, pozbawiona wszelkiego realnego oparcia w faktach historycznych, jest po prostu umowną, nb. nieściśle wyznaczoną, górną granicą okresu objętego w praktyce badaniami wykopaliskowymi.

Wykorzystano również, chociaż na pewno znacznie mniej kompletnie, materiał ikonograficzny. Wydatnego zwiększenia bazy źródłowej można by zatem oczekiwać, podobnie jak u nas, od nowocześnie pojętej archeologii, która jednak, znów podobnie jak u nas, nie interesowała się dotąd późniejszym średniowieczem, względnie interesowała się nim zupełnie niedostatecznie. Z tym wszystkim inne kraje, jeśli mają równe nam zaległości w planowym i metodycznym ujawnianiu materiałów dotychczas jeszcze nie odkrytych, biją nas na głowę w opracowaniu materiałów znanych, w bogactwie literatury przedmiotu.

W literaturze tej, poświęconej stosunkom ogólnoeuropejskim, ziemie polskie stanowią z reguły białą plamę i są dzisiejszym zagranicznym bronioznawcom równie nieznane jak nieznane było wewnątrz Afryki europejskim geografom XIX wieku. Winą za ten stan rzeczy moglibyśmy obciążyć obcych autorów, aż nazbyt często zastaniających się trudnościami językowymi i z wytrwałością godną lepszej sprawy przestrzegających zasady: *polonica non leguntur*². Niestety w tym wypadku, nawet gdyby chcieli czytać, nie wiele by to pomogło, skoro odpowiedniej lektury brak. Ada Bruhn-Hoffmeyer w podstawowej, fundamentalnej pracy o średniowiecznych mieczach europejskich³ wśród 434 okazów (datowanych na czas między schyłkiem XII a schyłkiem XV w.) wymienia tylko 1 egzemplarz zlokalizowany na terenie Polski. R. E. Oakeshott w swej cennej monografii⁴ nie przytacza ani jednego polskiego przykładu. Czy można jednak dziwić się temu milczeniu, gdy na ogólną ilość 69 mieczów średniowiecznych stwierdzonych przez nas na obszarach polskich, zaledwie 16 doczekało się dotychczas wzmianki w miejscowej literaturze⁵, przy czym często chodzi tu o wzmiankę nader lakoniczną i wcale nie łatwą do odnalezienia? O pozostałej, znakomicie przeważającej części materiału zabytkowego, zainteresowany zagadnieniem czytelnik dowie się dopiero z niniejszej pracy.

Tym samym jasny staje się cel, jaki chcieli osiągnąć jej autorzy. Chodziło o zapoczątkowanie systematycznych badań nad uzbrojeniem polskim z XII—XV wieku, chodziło zarazem o wzbogacenie stanu wie-

² Jako ilustrację tego stanu rzeczy przytoczmy najnowszą pracę poświęconą europejskiej broni białej: Heribert Seitz, *Blankwaffen*, t. 1—2, Braunschweig 1965—1968; ogłoszona w niej m. in. bibliografia dot. broni średniowiecznej obejmuje z górą 150 pozycji, w czym literaturę polską reprezentuje tylko artykuł A. Nadolskiego, *Ancient Polish Arms and Armour*, „The Journal of the Arms and Armour Society”, vol. 4, nr 2, 1962. Artykuł ten ma zupełnie ogólnikowy, czysto informacyjny charakter, ale ogłoszono go po angielsku!

³ A. Bruhn-Hoffmeyer, *Middelalderens tveaeggede svaerd*, t. 1 i 2, København 1954.

⁴ R. E. Oakeshott, *The Sword in the Age of Chivalry*, London 1964.

⁵ W tej liczbie 4 pozycje w literaturze niemieckiej, pozostałe w polskiej.

dzy o europejskim uzbrojeniu tego czasu, wzbogacenie nie byle jakie zresztą, skoro materiał zebrany przez nas i w ogromnej przewadze zupełnie nieznany specjalistom zagadnienia stanowi (jak łatwo policzyć) przeszło 15% ogółu zasobów zabytkowych tej kategorii opublikowanych przez A. Bruhn-Hoffmeyer.

Zasięg chronologiczny pracy obejmuje czasy od schyłku XII do końca XV wieku. W ten sposób z jednej strony nawiązujemy bezpośrednio do istniejących, analogicznych opracowań poświęconych okresowi wczesnofeudalnemu⁶, z drugiej zbliżamy się do epoki Odrodzenia, stosunkowo lepiej naświetlonej w polskiej literaturze historyczno-wojskowej. Z punktu widzenia historii sztuki poruszamy się w ramach odpowiadających panowaniu na ziemiach polskich późnego romanizmu i gotyku. Wreszcie jeśli chodzi o periodyzację polskiej historii wojskowej, mieścimy się w epoce rycerstwa i w początkach epoki wojsk zaciężnych, zatem w tych właśnie czasach, z którymi zbiegała się, jak wolno sądzić, największa okcydentalizacja polskiego uzbrojenia, organizacji wojska i sztuki wojennej.

Wybór właściwego zasięgu terytorialnego nastąpił poważnie trudności wywołane przez znaczną zmienność granic Państwa Polskiego w wybranym odcinku czasowym. Zdecydowaliśmy ostatecznie przyjąć jako obowiązujące granice „Korony Królestwa Polskiego” w rozumieniu czasów Kazimierzowskich, zatem ze Śląskiem, Pomorzem Wschodnim i Zachodnim, nie mówiąc oczywiście o Mazowszu. Pominięto za to ziemie Rusi Czerwonej. Nieznaczne i nieliczne wykroczenia poza tak zakreślone ramy usprawiedliwione są chęcią maksymalnego wykorzystania i udostępnienia zgromadzonych materiałów.

Materiały te znajdowały się w stanie bardzo znacznego rozproszenia, rozsiane po wielu, nie zawsze łatwo dostępnych zbiorach muzealnych, a niekiedy i po kolekcjach prywatnych. Bezpośrednie dotarcie do nich okazało się niezwykle czasochłonne. Te właśnie okoliczności spowodowały, że praca projektowana jako indywidualna, opublikowana została pod nazwiskami dwóch autorów. W rzeczywistości jednak jest ona dziełem jeszcze większej liczby osób. Wśród nich na pierwszym miejscu wymienić trzeba zawsze chętnych do koleżeńskiej pomocy mgr mgr Zdzisławę Wawrzonowską i Leszka Kajzera z Zakładu Archeologii Polski Środkowej IHKM PAN w Łodzi. Dalsze wyrazy wdzięczności należą się licznym dyrektorom, kierownikom i pracownikom muzeów, którzy z wyjątkową uczynnością wyszli naprzeciw naszym poszukiwaniom, odpowiadali ze znacznym nakładem starań i czasu na nasze ankiety,

⁶ A. Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, Łódź 1954; W. Sarnowska, *Miecze wczesnośredniowieczne w Polsce*, „Światowit”, t. 21: 1955, s. 276 nn.

udostępniali interesujące nas zabytki. Na tym ogólnym tle tym bardziej dziwiło milczenie niektórych placówek, o tyle przykre w skutkach, że mogące się ujemnie odbić na pełności uzyskanego przez nas obrazu. Pełności tej nie osiągnęliśmy zapewne także i z przyczyn obiektywnych. Wydaje się, że w ostatnich latach wzrosło w Polsce zainteresowanie bronią średniowieczną (zbyt śmiało byłoby może wiązać ten wzrost także i z naszą kwerendą?), wobec czego liczyć się trzeba z napływem do zbiorów muzealnych nowych egzemplarzy mieczów, dotąd nie znanych lub nie dostrzeganych. Nie mogąc przedłużyć naszych poszukiwań w nieskończoność postanowiliśmy zamknąć je na stanie z dnia 31 sierpnia 1969 r. Pocieszamy się jednak, że zebrany przez nas „*corpus gladiatorum*” jest dosyć obfity, aby upoważnić nas do wyciągania na jego podstawie wniosków ogólnych, których nie potrafi zmienić w sposób zasadniczy ujawnienie kilku, a nawet kilkunastu nowych okazów.

Wnioski te pragnęliśmy rozszerzyć także i na takie dziedziny, których unikali nasi zagraniczni poprzednicy. Ada Bruhn-Hoffmeyer i R. E. Oakeshott, nie mówiąc już o autorach dawniejszych, traktują przedmiot swych badań głównie z punktu widzenia tradycyjnego bronioznawstwa, owej „*Waffenkunde*”, niezbyt w istocie odległej od równie tradycyjnie pojmowanej historii sztuki. Przedmiotem zainteresowania cytowanych autorów, niewątpliwie zresztą świetnych, są same miecze, chciałoby się powiedzieć „miecze jako takie”. Całą niemal uwagę poświęcają typologii i chronologii zgromadzonego materiału, jego związek z terenem natomiast potraktowany jest zupełnie niedostatecznie. Wystarczy stwierdzić, że w cytowanych poprzednio obszernych i wyczerpujących pracach obojga autorów nie uświadczysz ani jednej mapy! Nie wiele też stosunkowo dowiedzieć się można o okolicznościach znalezienia omawianych mieczów, o ich związkach z konkretnymi osobami albo miejscowościami znanymi z historii (takimi, jak pobojojwiska). Jeśli nawet odnajdziemy w tekście wiadomości o tych ważnych szczegółach, to są tam one rozsiane, nie wyeksponowane i nie wykorzystane należycie. Archeologiczna szkoła, z której się wywodzimy, przyzwyczaiła nas do innego traktowania źródeł; mamy nadzieję, że zastosowane przez nas formy poszerzonej analizy okazały się pożyteczne, że umożliwiły naszkicowanie nowej problematyki, nie dość wyraźnie dostrzeganej przez dawniejszą literaturę przedmiotu.

ANALIZA

Ogólna charakterystyka zabytków

Miecze objęte naszą ewidencją w liczbie 69 należą, lub należały do 44 zbiorów. Jak wynika z prostego porównania tych dwóch liczb, stopień rozproszenia źródeł jest bardzo znaczny. Największe stosunkowo serie znajdują się w Muzeum Wojska Polskiego (8 okazów) i w Muzeum w Tarnowie (5 okazów). Na trzecim miejscu lokuje się Muzeum w Międzyrzeczu Wlkp. (4 okazy), na czwartym i piątym Muzeum w Grudziądzu i Muzeum Mazowieckie w Płocku (po 3 okazy), na następnych siedmiu (od szóstego do dwunastego) Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Muzeum w Elblągu, Muzeum Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum w Słupsku, Muzeum im. K. Pułaskiego w Warce i Muzeum Kujawskie we Włocławku (po 2 okazy). Pozostałe miecze w liczbie 32 pochodzą z tyluż zbiorów (w tym 3 kolekcje prywatne) rozsianych na terenie całego kraju; przeważają wśród nich małe muzea prowincjonalne, gromadzące, zazwyczaj dość dorywczo, zasoby różnorodnych zabytków ze swego regionu.

Wymowa uzyskanego obrazu jest zupełnie jednoznaczna. Świadczy on o braku większego zainteresowania omawianą tu kategorią historycznej broni, o przypadkowym włączaniu odkrywanych okazów do najbliższej, niewyspecjalizowanej kolekcji. Poważniejszego, systematycznie kompletowanego zbioru polskich mieczów średniowiecznych po prostu nie mamy. Trudno przecież uznać zań serię w Muzeum Wojska Polskiego złożoną z 8 okazów! Zapewne, zestawienie nasze nie obejmuje egzemplarzy nie zlokalizowanych, jednakże właśnie z przyczyny braku lokalizacji wartość naukowa tych ostatnich jest znacznie zredukowana, wobec czego ich ewentualna, liczniejsza obecność w niektórych naszych muzeach tylko częściowo ratuje niewesołą sytuację.

Materiał zabytkowy, z jakim mamy do czynienia w naszej pracy, jest w ogromnej przewadze materiałem archeologicznym. Pod tym terminem rozumiemy takie elementy kulturowe, które na dłuższy czas zerwały związek z żywą kulturą swego społeczeństwa. Spoczywając pod

przykrywą gleby, we wnętrzu grobów, albo na dnie wód, oczekują na chwilę celowego lub przypadkowego „odkrycia”. Ona to dopiero zwraca je do inwentarza żywej kultury, dokąd jednak trafiają już nie jako przedmioty używane zgodnie ze swym przeznaczeniem, lecz jako „zabytki”, jako pamiątki i świadectwa dalszej czy też bliższej przeszłości.

Aż 64 z 69 omawianych mieczów należy do kategorii zabytków archeologicznych. Wśród wyjątków, trzeba przede wszystkim wymienić „Szczerbiec” (Kraków I), chroniony bez przerwy, aż do naszych dni w skarbcach i kolekcjach, choćby nawet były to przez pewien czas skarbcce kanadyjskiego banku i kolekcje prywatnych, cudzoziemskich zbieraczy¹. Podobny los — *toute proportion gardée* — przypadł w udziale mieczom z Nysy i z Olkusza, przechowywanym (jak głosi tradycja i potwierdza stan zachowania) od wieków przez władze obydwóch tych miast. Miecz z Elbląga (I) samym brakiem uszkodzeń świadczy, że dotrwał do naszych czasów w warunkach sprzyjających konserwacji, z dala od wilgoci i kwasów humusowych niszczących bez śladu części organiczne, nadżerających żelazo broni zalegającej w ziemi lub wodzie. Wreszcie ostatni z tej grupy — miecz z Malborka jest bronią ceremonialną, zapewne krzyżackiego pochodzenia, przeniesioną wprost z malborskiej zbrojowni do zbiorów Czartoryskich w Puławach, skąd w ostatecznym rachunku trafił do Muzeum Narodowego w Krakowie.

Materiał nasz jest ponadto w swej zasadniczej masie anonimowy. Zaledwie 3 okazy można wiązać z konkretnymi osobistościami historycznymi. Poza „Szczerbcem” (Kraków I), którego początki łączymy z księciem Bolesławem Konradowiczem (ur. 1208, zm. 1248), wchodzi tu znowu w rachubę miecz z Nysy. Według dawnej, miejscowej tradycji został nim ścięty w r. 1497 Mikołaj II, książę opolski. Nie odrzucając *a priori* tej wersji, musimy jednak stwierdzić, że naszym zdaniem miecz z Nysy jest bronią wojenną, a nie katowską (ma sztych kończasty zamiast ściętego prosto), oraz że pochodzi on z czasu znacznie bardziej odległego, niż koniec XV w. Wynikałoby z tego, iż tragiczny związek między omawianym okazem a nieszczęśliwym księciem, jeśli nawet istniał, był wtórny i właściwie pozostaje bezużyteczny dla badań nad wiekiem i pochodzeniem nyskiego miecza. Na szczególną natomiast uwagę w tej kategorii zasługuje okaz z okolicy Santoka (Santok II). Znalezione go przypadkowo przy kopaniu torfu i przekazano w r. 1910 do Museum für Kunstgewerbe und Altertümer Schlesiens we Wrocławiu. Poddany tam starannym oględzinom, został z bardzo znacznym stopniem prawdopodobieństwa uznany za broń Przemysła Ottokara II, króla Czech,

¹ Nadolski, Szczerbiec (próba analizy bronioznawczej), [w:] *Na granicach archeologii*, Łódź 1968, s. 105 nn.

protektora Krzyżaków i niefortunnego pretendenta do korony cesarskiej. Co więcej, treść bogatego programu dekoracyjnego widniejącego na głowni mieczowej upoważnia do datowania jej na czas około r. 1255 i na wiązanie jej powstania, a przynajmniej wykończenia, z udziałem Przemysła w wyprawie krzyżowej na pruskich pogan. Wyprawa była organizowana przez braci Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie, którzy zrewanżowali się koronowanemu sojusznikowi nie tylko nazywając na jego cześć świeżo założony zamek „Królewcem” (Königsberg), ale nadto i ofiarowując ziemczonemu Przemysłidzie miecz z wrytymi na głowni okolicznościowymi ornamentami. Powstaje oczywiście pytanie, w jaki sposób pamiątkowa broń czeskiego króla trafiła w nadnoteckie, czy nadwarciańskie bagna. Na pytanie to jednak nie potrafimy jak dotąd udzielić odpowiedzi².

Równie rzadkie, jak związki z historycznymi osobistościami, są w naszym materiale związki z konkretnymi, historycznymi zdarzeniami. Zdawałoby się, że znaleziska broni, nawet przypadkowe, powinny skupiać się tam, gdzie staczano większe i ważniejsze bitwy. Rzeczywistość nie potwierdza tych przypuszczeń. Cała lista mieczów odkrytych w rejonach znanych pobojuwisk ogranicza się do 3 pozycji; wszystkie w dodatku pochodzą z jednej i tej samej okolicy i mogą być uznane za ślady jednej i tej samej bitwy pod Płowcami w r. 1331. Co prawda, dwa z tych mieczów (Piołunowo I i II) znaleziono nie w Płowcach, tylko na gruntach pobliskiej wsi Piołunowo, jednakże i niewielka stosunkowo odległość od Płowiec (w linii powietrznej ok. 2,5 km) i fakt odkrycia w sąsiedztwie tych mieczów innych jeszcze elementów uzbrojenia (ostrogi) czyni prawdopodobnym ich związek z pobojuwiskiem³. Trzeci miecz pochodzi z samych Płowiec. Niestety okoliczności jego znalezienia (podobnie zresztą jak okoliczności znalezienia obu poprzednich) nie są dostatecznie jasne, aby mogły służyć jako dodatkowy argument w rozważaniach na temat stosunku zachodzącego ewentualnie między zabytkiem a bitwą stoczoną przez wojska polskie i krzyżackie w dniu 27 września 1331 r.⁴

² H. Seger, *Ein Prunkschwert aus der Zeit der Kreuzzüge, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift*, Bd. 6 (1912), s. 79 nn; P. Bohm, *König Ottokars Schwert, Schlesiens Vorzeit... Neue Folge*, Bd. 8 (1924), s. 41 nn.

³ M. Biskup, *Analiza bitwy pod Płowcami i jej dziejowego znaczenia*, Ziemia Kujawska, R. 1, Inowrocław—Włocławek 1963, s. 73 nn.

⁴ Jako nie zachowane w oryginale i nie opublikowane nie zostały uwzględnione w tej pracy 2 słynne miecze przesłane wraz z wyzwaniem Jagielle przez Krzyżaków przed bitwą grunwaldzką, rankiem dn. 15 lipca 1410 r. Te cenne trofea przechowywano następnie w ciągu prawie 400 lat w skarbcu koronnym. Po jego rozgrabieniu w r. 1795 przez Prusaków, którzy nie zainteresowali się mieczami jako nie mającymi wartości materialnej, ocalone przez T. Czackiego

Archeologiczny i anonimowy w swej masie nasz materiał źródłowy pochodzi niemal wyłącznie ze znalezisk przypadkowych. Niewątpliwy wyjątek z tej reguły (poza czterema okazami niearcheologicznego pochodzenia) stanowi jeden miecz z grodziska w Santoku (Santok I), na który natrafiono podczas planowych wykopalisk. Mniej jasno przedstawia się sytuacja dwóch okazów z Rządza, pow. Grudziądz (Rząd I i II), rzekomo również ujawnionych dzięki badaniom wykopaliskowym. Do rzadkości należą nadto miecze znalezione w zespole, w funkcjonalnym powiązaniu z innymi zabytkami. Do tej cennej dla każdego badacza kategorii możemy zaliczyć miecze z Krakowa—Rakowic (Kraków III) oraz z Tupadeł, pow. Inowrocław. Razem z pierwszym wykopano ostrogę, topór, nóż i żelazne części rzędu lub uprzęży. Drugi wydobyto z bagna wraz ze szkieletem człowieka i konia. Być może, mamy tu do czynienia ze śladami katastrof, których ofiarą padli w obu wypadkach jacyś zbrojni jeźdźcy. Niestety przypadkowy charakter jednego i drugiego znaleziska oraz brak odpowiedniej dokumentacji znacznie zacieśnia pole naszego wnioskowania i zmusza do daleko posuniętej ostrożności. Jeszcze mniej możemy powiedzieć o mieczu z Gór Świętokrzyskich, który odkryto w towarzystwie 2 ostróg, dziś niestety zagubionych.

Stan zachowania zabytków objętych naszą ewidencją przedstawia się na ogół niekorzystnie. Są to niemal z reguły same żełęczca (często silnie skorodowane, niekiedy ze znacznymi ubytkami), pozbawione pochew i części oprawy sporządzonych z materiału organicznego. Lepiej prezentują się tylko okazy przechowywane w warunkach niearcheologicznych. Miecz z Nysy zachował drewniane, pokryte skórą okładziny rękojeści (ale czy autentyczne?), miecz z Elbląga (I) — owinięcie trzonu (autentyczność również niepewna), wreszcie „Szczerbiec” (Kraków I) posiada, jak wiadomo, na całej rękojeści bogato zdobione okładziny, zresztą metalowe, częściowo uzupełniane w XIX w. Drewniana okładzina na rękojeści miecza z Malborka to niewątpliwa XIX-wieczna rekonstrukcja.

---

trafiły do puławskiej kolekcji Czartoryskich i ostatecznie jako „broń” padły ofiarą konfiskaty rosyjskiej w r. 1853; por. Z. Żygulski (jun.), *Dzieje Zbiorów Puławskich*, Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie, t. 7: 1962, s. 43—44 oraz s. 246—247, Aneks: *Wiadomość o pamiątkach pochodzących z Puław (wśród których były 2 miecze grunwaldzkie)*, Bibl. Czartoryskich, rkps ew. XVII/3139. Nie uwzględniliśmy również innego, ocalonego do dziś okazu średniowiecznej broni siecznej przechowywanego pierwotnie w skarbcu koronnym jako trofeum zdobyte pod Grunwaldem (?) na Krzyżakach. Broń ta obecnie w Muzeum Narodowym w Krakowie, Zbiory Czartoryskich nr inw. XIV 49, ostatnio jako depozyt w Państwowych Zbiorach Sztuki na Wawelu, jest nie mieczem, tylko koncerzem, zatem nie mieści się w granicach naszych zainteresowań; por. Z. Żygulski, *Pamiątki wawelskie w Zbiorach Puławskich*, *Studia do dziejów Wawelu*, t. 2, Kraków 1961, s. 393 oraz fig. 11 i 12.

Z okazów archeologicznych miecz z Bałdrzychowa, pow. Łęczyca, w chwili znalezienia miał jeszcze podobno drewnianą (bukową) okładzinę trzonu; niestety nic po niej nie pozostało. Na mieczach z Czerwińska, Konina (II) i Płocka przy zbiegu jelca z trzpieniem istnieje przerdzewiała masa, być może ślad charakterystycznej „taszki”, chroniącej niegdyś ujście pochwy od zaciekającej wody deszczowej.

Odrębne, a istotne zagadnienie stanowią znaki i zdobienia występujące na głowniach i rękojeściach badanych mieczów. Stwierdziliśmy je w 27 przypadkach, co stanowi procent znaczny, jeśli zważyć na ogół słaby stan zachowania znacznej części naszego materiału. Nie zatrzymując się dłużej nad tym ważnym problemem, który stanowi przedmiot odrębnego opracowania⁵, musimy stwierdzić dużą różnorodność zaobserwowanych przez nas symboli i ozdób. Obok zupełnie prostych, geometrycznych ornamentów (?) kreskowych wrytych lub wysztancowanych przeważnie na głowicach mieczów, występują typowe marki warsztatów rzemieślniczych (kowali i mieczników), a nawet, co prawda rzadko, rozwinięte programy inskrypcji i wyobrażeń, kryjące w sobie bogatą treść ideologiczną („Szczerbiec”, miecz Przemysła-Ottokara II). Wypada przy tym nadmienić, że całe to skomplikowane zagadnienie jest przedmiotem trudnym także i ze względu na poważne niedostaki dotychczasowej literatury, częściowo zdezaktualizowanej, opartej na materiale fragmentarycznym, nie przeprowadzającej w dostatecznym stopniu konfrontacji źródeł archeologicznych i pokrewnych z informacjami źródeł pisanych.

Przedstawiona powyżej charakterystyka naszej bazy materiałowej prowadzi do wniosku, że możliwości jej interpretowania są dosyć szczupłe. Niekompletny stan zachowania większości omawianych mieczów, wyjątkowo tylko ujawnione ich związki z osobistościami i zdarzeniami znanymi z historii, znikomy procent okazów znalezionych w kontekście z innymi zabytkami, lub pochodzących z systematycznych badań wykopaliskowych, wreszcie niedostateczny na razie poziom wiedzy o inskrypcjach i znakach występujących na broni średniowiecznej z terenu Polski, poważnie ograniczają swobodę naszego dalszego rozumowania.

Jako zasadnicza jego podstawa pozostaje nam przede wszystkim metoda typologiczna, a wiadomo, jak niepewne bywają hipotezy bazujące wyłącznie na fundamencie typologii, nie skontrolowane przez posłużenie się innymi metodami ze stratygraficzną na czele. Pamiętając o tych trudnościach (niewielka to dla nas pociecha, że z takimi samymi borykać się muszą autorzy innych, pokrewnych opracowań!), musimy poświęcić

---

⁵ M. Głosek, *Inskrypcje i znaki na mieczach średniowiecznych w Polsce*, praca przygotowywana w łódzkim Zakładzie Archeologii Polski Środkowej IHKM PAN.

tym więcej uwagi doborowi systemu typologicznego, najbardziej odpowiedniego dla uporządkowania i dalszego wykorzystania zgromadzonego przez nas materiału.

Typologia zabytków

Typologią średniowiecznych mieczów europejskich interesowało się w większym, lub mniejszym zakresie wielu autorów⁶. W szczyplutkiej polskiej literaturze przedmiotu pierwsze miejsce zajmuje dotychczas W. Dziewanowski, zasłużony badacz-bronioznawca z okresu międzywojennego. Jego rozprawa⁷ poświęcona omawianemu przez nas zagadnieniu, przedstawia je wcale szczegółowo i wcale trafnie. Jest jednak niestety tylko kompilacją, opublikowaną w dodatku bez aparatu naukowego, nie wskazującą literatury, z której autor korzystał (sytuacji nie ratuje podana na końcu artykułu krótka bibliografia), ani oryginalnych zabytków, które posłużyły jako wzór dla tablic ilustrujących typologię, a zarazem i chronologię europejskiego miecza.

Z autorów zagranicznych na czoło wysuwa się Jan Petersen. Choć już pół wieku minęło od chwili ukazania się jego fundamentalnej pracy o mieczach wikińskich⁸, ciągle jeszcze stanowi ona pozycję, której nie może pominąć żaden autor zajmujący się historią średniowiecznego uzbrojenia. Jako zasadnicze kryterium stworzonej przez siebie klasyfikacji przyjął Jan Petersen kształt rękojeści miecza; jak wiadomo, szybciej i łatwiej od główni ulega ona przemianom dyktowanym czasem przez rzeczywistość potrzebę, a czasem po prostu przez zmianę mody. Na tej podstawie badacz norweski wyróżnił kilkadziesiąt typów i podtypów mieczów, używając na ich nazwanie cały alfabet łaciński i to z nadwyżką. Należy przy tym pamiętać, że interesując się okresem wikińskim Petersen nie wykracza w zasadzie w górę poza wiek XI, wobec czego dla naszych celów jego praca ma tylko dodatkowe, pomocnicze znaczenie.

Tym więcej uwagi poświęcić musimy dziełu duńskiej autorki Ady Bruhn-Hoffmeyer, którą w znacznej mierze można uznać za kontynuatorkę Jana Petersena⁹. Obejmując swymi badaniami całość materiałów europejskich z czasów między r. 1100 a 1550; wydziela na tej przestrzeni 18 typów i podtypów mieszczących się w ramach dwóch wielkich

⁶ Ograniczamy się do omówienia podstawowych pozycji nowszych odsyłając czytelnika do wskazanej w nich dawniejszej literatury.

⁷ W. Dziewanowski, *Średniowieczne miecze europejskie*, Broń i barwa, R. 3: 1936, z. 7, s. 148 nn.

⁸ Jan Petersen, *De norske vikingesverd*, Kristiania 1919.

⁹ Bruhn-Hoffmeyer, *op. cit.*

podstawowych kategorii, jakimi są: 1. miecze romańskie i późnoromańskie (grupy: I, II, III a-d), oraz 2. miecze gotyckie (grupy: IV a-e, V a-c, VI, VII a-c). Za podstawowe kryterium przyjmuje A. Bruhn-Hoffmeyer znów kształt rękojeści, a w szczególności ukształtowanie głowicy i jelca. Praca oparta jest na bardzo poważnej bazie źródłowej, niestety nie dość kompletnej. Pisaliśmy już wyżej o niemal całkowitym pominięciu za- bytków z terenu Polski. Należy się obawiać, że podobny los spotkał tak- że materiały z niektórych innych krajów Europy (Czechosłowacja?, Węgry?, Jugosławia?)¹⁰.

Odrębne miejsce w przeglądzie systemów klasyfikacyjnych należy się cennej pracy A. N. Kirpičnikova¹¹. O odrębności jej decyduje specy- fika terenu objętego studiami radzieckiego archeologa (ziemie ruskie od IX do połowy XIII w.), a stanowiącego obszar, na którym ogólnoeuro- pejskie formy uzbrojenia współistniały z elementami zapożyczonymi od ludów stepowych, na którym z zachodnim mieczem skutecznie rywalizo- wała wschodnia szabla. Dla mieczów wcześniejszych (do połowy XI w.) Kirpičnikov przyjął systematykę J. Petersena wzbogacając ją o dwa nowe typy. Dla późniejszej fazy (do połowy XIII w.) zastosował podział własny (na 7 typów), oparty raz jeszcze na podstawie oceny kształtu rękojeści miecza, głównie głowicy i jelca. Udało mu się przy tym wy- różnić formy lokalne, jak dotąd przynajmniej, nie znane z Europy za- chodniej.

Znaczne zainteresowanie omawianą tu problematyką wykazali ba- dacze z Wielkiej Brytanii. Już w r. 1927 R. E. M. Wheeler wystąpił z istotną innowacją, jaką było sprowadzenie bardzo rozbudowanej, ale też i bardzo skomplikowanej klasyfikacji Petersena do tylko 7 typów, oznaczonych cyframi rzymskimi od I do VII¹². Propozycję Wheelera uzupełnił następnie R. E. Oakeshott o dwa dalsze typy (VIII i IX), od- powiadające „nigdy dość jasno nie zdefiniowanemu przejściu od miecza wikińskiego do miecza epoki rycerskiej”¹³. Tym samym numer X przy- jął Oakeshott jako pierwszy dla swej samodzielnie już skonstruowanej klasyfikacji mieczów późniejszego średniowiecza.

Obejmuje ona ogółem 23 typy i podtypy numerowane cyframi rzym-

¹⁰ Bruhn-Hoffmeyer podtrzymała na ogół swoje poglądy w nowszej swej pracy: *Gammelt Jern*, E. A. Christensens Vabensamling, København 1968. Nie przyniosła zasadniczych odmian także i obszerna monografia poświęcona ca- łości europejskiej broni białej (Seitz, *op. cit.*).

¹¹ A. N. Kirpičnikov, *Drevnerusskoje orużije*, t. 1 i 2, Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich istočnikov. Moskwa—Leningrad 1966, t. 1.

¹² R. E. M. Wheeler, *London and the Vikings*, [w:] *London Museum Cata- logue*, 1927.

¹³ Oakeshott, *op. cit.*, s. 25.

skimi¹⁴. Pierwszych 9 pozycji (od typu X do XIV włącznie) stanowi grupę 1, datowaną na czas od 1050 do 1350 i mniej więcej korespondującą z 1 grupą Ady Bruhn-Hoffmeyer (miecze romańskie i późnoromańskie). Grupę 2 tworzy 14 typów (od XV do XXa), odpowiadających w przybliżeniu 2 grupie A. Bruhn-Hoffmeyer (miecze gotyckie). Typologia Oakeshotta różni się jednak zupełnie zasadniczo od omawianych poprzednio. Angielski bronioznawca zerwał z zasadą klasyfikowania mieczów według kształtu ich rękojeści (oprawy) i za podstawowe kryterium podziału przyjął kształt głowni oraz ogólne proporcje całej broni.

Sądzymy, że ma rację. Oprawa jest niewątpliwie elementem bardziej czułym typologicznie i szybciej ulegającym przemianom, zatem umożliwiającym łatwiejsze wydzielenie typów i uściślenie ich chronologii względnej. Jednakże podstawową częścią wszelkiej broni siecznej jest oczywiście głownia. Rzecz charakterystyczna! Z tego stanu rzeczy zdawali sobie sprawę badacze wyrosli z tradycyjnego „bronioznawstwa”. Widać to bardzo dobrze nawet na kartach naszej własnej, szczupłej literatury przedmiotu, która zawiera cenne próby usystematyzowania polskich szabel z XVI—XVIII w., oparte w pierwszej kolejności na ocenie kształtu głowni, a dopiero wtórnie na analizie oprawy¹⁵. I dodajmy od razu: żaden znawca zagadnienia ani przez chwilę nie potrafiłby przypuścić, że mogłoby być inaczej! Nie jest też zapewne przypadkiem, iż cytowana wyżej systematyka mieczów średniowiecznych zaprezentowana przez W. Dziewanowskiego uwzględnia przede wszystkim właśnie kształt całej broni i jej głownię, a następnie dopiero ocenia uformowanie rękojeści.

Rękojeści nie pomija zresztą bynajmniej i R. E. Oakeshott. Niezależnie od swej podstawowej klasyfikacji całych mieczów wprowadza on dodatkowe podziały systematyzujące głowice i jelce. Pierwszy z nich obejmuje 37 kategorii oznaczanych dużymi literami alfabetu łacińskiego od A do Z z dodatkiem, w razie potrzeby cyfr arabskich (np. B₁, T₃ itp.). Drugi mieści 13 kategorii numerowanych cyframi arabskimi od 1 do 12 z dodaną w jednym wypadku małą literą łacińską (typ 1a). Oczywiście określonym typom głowni mogą towarzyszyć różne typy głowic i jelców. Wyrażamy to określając miecz jako np. „XVIa, K, 1a”, co oznacza, że opisywana broń, należąca do typu XVIa, posiada głowicę typu K i jelec typu 1a. Dzięki swej elastyczności system ten jest w prak-

¹⁴ X, XI, XIa, XIb, XII, XIII, XIIIa, XIIIb, XIV, XV, XVa, XVI, XVIa, XVII, XVIII, XVIIIa, XVIIIb, XVIIIc, XVIIId, XVIIIe, XIX, XX, XXa.

¹⁵ Z. Hartleb, *Szabla polska*, Lwów—Warszawa—Kraków 1926; S. Meyer, *Typy szabel polskich*, Broń i barwa, R. 1: 1934, nr 4, s. 66 nn., nr 5 s. 100 nn.; przede wszystkim: tenże, *Próba określenia wieku i pochodzenia głowni szabel polskich*, Broń i barwa, R. 1: 1934, nr 1, s. 8 nn., nr 2, s. 31 nn.

tyce bardzo przydatny. Umożliwia ściśle zaklasyfikowanie badanych mieczów, nie zmuszając zarazem do tworzenia niekończącego się szeregu podtypów, odmian i typów „specjalnych”, tej istnej zmory wszelkich prac poświęconych systematyce nie tylko broni, ale i innych elementów kultury materialnej.

Przy tych zaletach systematyka R. E. Oakeshotta nie jest wolna od wad. Pierwsza z nich wynika z niekonsekwencji, leżącej u samych podstaw propozycji angielskiego autora. Rozpoczął on, jak stwierdziliśmy wyżej, klasyfikację mieczów „epoki rycerskiej” od typu X, przedłużając niejako w ten sposób uzupełnioną przez siebie klasyfikację Wheelera, przeznaczoną dla mieczów „okresu wikingów” i operującą numerami od I do IX. Jednakże tu właśnie kryje się możliwość poważnego nieporozumienia. Nie zapominajmy bowiem, że owe dziewięć pierwszych typów wyróżniono, w ślad za J. Petersenem, na podstawie zmienności **opraw** mieczów, a nie ich **główni**. Jednolitość angielskiej typologii ujmującej — zdawałoby się — całość średniowiecznego materiału w jeden ciągły i zwarty system jest więc niestety pozorna¹⁶. Tę swoistą mistyfikację tylko częściowo usprawiedliwia Oakeshott dowodząc (zresztą nie bez pewnej racji), że przed w. XII głównie mieczów europejskich wykazywały zmienność zupełnie nieznaczną, wobec czego próby przyjęcia ich za podstawę klasyfikacji byłyby dla tego okresu mało uzasadnione¹⁷.

Nie tu jednak koniec wątpliwości. Pierwszą z nich budzi sama zasadność wydzielenia niektórych kategorii mieczów, głowic i jelców. Broń wychodząca z indywidualnych warsztatów rzemieślniczych, nie podlegająca obowiązkowej normalizacji, może a nawet powinna wykazywać rozbieżności choćby nawet w granicach mniej więcej ustalonego typu. Dzięki temu badacz raz po raz napotyka na okazy nie całkiem mieszczące się w ramach systemu klasyfikującego. Ma wówczas do wyboru dwie drogi: albo traktować materiał z pewną tolerancją godząc się na zaliczenie do tej samej kategorii zabytków niezupełnie jednorodnych, albo też

¹⁶ Dodajmy, że ów łamany system Wheelera-Oakeshotta poprzedzany jest przez system Elis Behmer uproszczony znów przez Oakeshotta i dzielący na 4 kategorie (pierwotnie na 9) miecze z okresu wędrówek ludów i późnego okresu rzymskiego (od r. 250 do 700 n.e.). System ten operuje cyframi arabskimi i oparty jest na śledzeniu odmian rękojeści (Behmer, *Das zweischneidige Schwert der deutschen Völkerwanderungszeit*, Stockholm 1939; Oakeshott, *The Archaeology of Weapons*, London 1960; tenże, *The Sword...*, s. 25—27). Jeśli ponadto zauważymy, iż typ X („dziesięć”) Oakeshotta w praktyce w znacznej mierze odpowiada typowi X („iks”) Petersena (choć każdy z nich wyróżniony został na podstawie zupełnie różnych kryteriów!), nietrudno nam będzie dojść do wniosku, że typologia mieczów średniowiecznych daleka jest od przejrzystości (Oakeshott, *op. cit.*, s. 28).

¹⁷ Oakeshott, *op. cit.*, s. 21—26.

tworzyć nowe jednostki podziału przeznaczone dla kilku zaledwie egzemplarzy, czasem nawet dla pojedynczego okazu. Oakeshott może zbyt często wybierał tę drugą drogę (nie on sam zresztą!), a w rezultacie jego klasyfikacja rozrosła się chyba zbyt, w niektórych szczegółach raczej zaciemniając, niż rozjaśniając nasz pogląd na dzieje i rozwój średnio-wiecznego miecza.

Można mieć zatem zastrzeżenia, czy np. między głowicami typu „J” i „K” istnieją różnice uzasadniające ich wydzielenie w dwie odrębne grupy?¹⁸ Albo czy jelce „1a” są naprawdę czymś odmiennym od jelców „1”? Sam Oakeshott nie jest tego pewien pisząc, że pierwszy z tych typów to tylko „trochę uproszczona wersja” drugiego¹⁹.

W niektórych wypadkach odnosi się nawet wrażenie, że chronologia ustalona przez Oakeshotta głównie w oparciu o kryteria typologiczne zaczyna z kolei wpływać na jego typologię, przyczyniając się do tworzenia jednostek systematyki nie tyle formą co wiekiem różniących się od innych, sobie pokrewnych. Tak jest np. z mieczami typu XIIIa i XVIa (ważnymi dla polskich stosunków), z których to typów drugi wydaje się być w znacznym stopniu raczej późniejszą kontynuacją pierwszego, niż odrębną jednostką wydzieloną na podstawie realnych, istotnych zmian w kształcie czy w konstrukcji²⁰.

Nie zawsze trafne wydają się zresztą i ustalenia chronologiczne angielskiego bronioznawcy. Szczególnie dyskusyjnie przedstawia się datowanie szeregu późnogotyckich mieczów ceremonialnych umieszczanych przez Oakeshotta jeszcze w ramach XV wieku, a w rzeczywistości będących nowszymi, głównie XVI-wiecznymi naśladownictwami tradycyjnych, średniowiecznych wzorów²¹. Natomiast niewątpliwą zasługą Oakeshotta jest ustalenie wczesnego występowania niektórych form chronologizowanych dotąd na ogół zbyt późno. Tak jest m. in. z mieczami typu X o soczewkowatych głowicach typu A. Jeszcze A. Bruhn-Hoffmeyer określa ich wiek na lata 1175—1200, choć jednoznaczne źródła ikonograficzne wskazują, iż formy takie były dobrze znane i używane już około r. 1000²². Równie trafne jest wyrewindykowanie przez

¹⁸ *Ibidem*, s. 96.

¹⁹ *Ibidem*, s. 113.

²⁰ *Ibidem*, s. 42—47, 63—65; por. też tabl. 14A, z tabl. 28C i tabl. 29.

²¹ Informację tę zawdzięczamy uprzejmości dyr. dr B. Thomasa i dr O. Gamera z Wiednia, którzy mieli możliwość skonfrontowania chronologii Oakeshotta z dobrze datowanymi okazami mieczów przechowywanymi w bogatych zbiorach tamtejszej Waffensammlung d. Kunsthist. Museum.

²² Bruhn-Hoffmeyer, *op. cit.*, t. 2, tabl. VIII; Oakeshott, *op. cit.*, s. 29—30. Na konieczność wcześniejszego datowania tych mieczów (które nazwał typem „a”) zwrócił dawniej uwagę Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem polskim...*, s. 27—28.

Oakeshotta dla wieku XIII ciężkich okazów typu XIII, a zwłaszcza XIIIa i powiązanie ich z wymienianymi przez współczesne źródła pisane „wielkimi mieczami” (*Grans espées, espées de Guerre, Grete Swerdes*)²³.

Wypada natomiast ubolewać, że angielski autor nie pokusił się o kartograficzną rejestrację swej bazy źródłowej, co mogłoby dostarczyć konkretnej podstawy dla badań nad regionalnym charakterem niektórych typów, a także o sporządzenie zestawień liczbowych, z których wynikałoby, jakie formy występują pospolicie, a jakie są zjawiskiem wyjątkowym, tylko w minimalnym stopniu wpływającym na obraz całości. Operowanie przymiotnikami „częsty” i „rzadki” nie wystarcza w nowocześnie pojętej pracy naukowej.

Dostrzegając dyskusyjne strony typologii Oakeshottowej sądzymy jednak, że jej zalety wyraźnie przeważają nad wadami. Z tej przyczyny zdecydowaliśmy się na przyjęcie jej jako podstawy dla usystematyzowania materiału polskiego. Sądzymy, że rozwiązanie takie jest trafniejsze od podejmowania próby stworzenia *ad hoc* własnego systemu. Podobne próby rzadko stanowią istotny krok naprzód w stosunku do dorobku przeszłości, natomiast z reguły znakomicie komplikują i tak już dość zawiłą sytuację panującą w literaturze przedmiotu²⁴.

Spośród 23 podstawowych typów wydzielonych przez Oakeshotta, na terenie Polski stwierdziliśmy 9, zatem mniej niż połowę. Przedstawiając je kolejno od najbardziej archaicznego do najbardziej zaawansowanego w rozwoju, otrzymujemy obraz następujący:

Typ X (1 okaz). Głownia płaska i szeroka, średniej długości (przeciętnie ok. 80 cm). Sztych często zaokrąglony. Zbrocze szerokie biegnie wzdłuż całej głowni. Rękojeść krótka. Trzpień zwykle szeroki i płaski, zwęża się w kierunku głowicy. Jelce proste (rzadziej zgięte ku dołowi), dość długie (ok. 18—20 cm), zazwyczaj typu 1. Głowice przeważnie typu A lub B (soczewkowate), rzadziej typu G lub H (dyskoidalne).

Typ XI (2 okazy). Głownia wyraźnie węższa i dłuższa niż u poprzedniego. Sztych wyraźny. Zbrocze węższe i wyraźniej zaznaczone dosięga do ok. $\frac{1}{2}$ długości głowni, w późniejszych okazach rozpoczyna się już na trzpieniu. Rękojeść krótka. Trzpień mniej płaski niż w typie poprzednim, o krawędziach równoległych. Jelce zazwyczaj proste, czworokątne w przekroju (typ 3). Głowice typu A—B lub G—H.

Typ XII (5 okazów). Głownia szeroka, płaska, wyraźnie tnąca, zastawa lekko zwęża się ku rękojeści. Sztych dobrze wyodrębniony. Zbrocze

²³ Oakeshott, *op. cit.*, s. 41—46.

²⁴ Por. trafną uwagę A. Nowakowskiego w recenzji pracy A. N. Kirpičnikova, *Drewnerusskoje orużije*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, R. 16: 1968, nr 2, s. 383.

wyraźnie zaznaczone, sięga od $\frac{2}{3}$ do $\frac{3}{4}$ długości głowni, a zaczyna się już na trzpieniu. Trzpień płaski, w środku długości często lekko poszerzony. Jelce bardzo różnorodne, względnie najczęstsze typu 3. Głowice rozmaite, z przewagą typu I (grupe, dyskoidalne o facetowanej krawędzi).

Typ XIII (3 okazy). Głownia szeroka, masywna zastawa niekiedy wyraźnie poszerza się w kierunku rękojeści. Sztych słabo wyodrębniony. Zbrocze sięga do ok. $\frac{1}{2}$ długości głowni. Rękojeść stosunkowo długa (trzon=ok. 15 cm). Trzpień płaski i szeroki, zwęża się ku głowicy. Jelce zazwyczaj proste. Głowice rozmaite, przeważnie typu D, E (pochodne od soczewkowatej) lub I.

Typ XIIIa (12 okazów). Podobny do poprzedniego, ale wyraźnie większy. Głownia dochodzi do ok. 90 cm, a nawet do ok. 100 cm długości, trzon do ok. 23 cm. Głowice zazwyczaj dyskoidalne (typy I, J, H).

Typ XVa (1 okaz). Głownia bardzo wąska, w przekroju czworoboczna. Sztych wydatny. Zbrocza brak. Rękojeść długa (trzon=ok. 18—25 cm). Trzpień wąski, w przekroju czworoboczny, zwęża się nieco ku głowicy. Jelce różnorodne. Głowice różnorodne, najczęściej dyskoidalne.

Typ XVIa (26 okazów). Głownia długa, tnąca, szeroka w zastawie, zwęża się ku wydatnemu sztychowi. Zbrocze wyraźne, często zaczyna się już na trzpieniu, ale nie przekracza $\frac{1}{2}$ długości głowni, nierzadko znacznie krótsze (do $\frac{1}{3}$ długości głowni). Głownia poniżej zbrocza sześcioboczna w przekroju. Rękojeść długa. Trzpień gruby, w przekroju czworoboczny. Jelce przeważnie proste typu 1, 1a, 2, 10; niekiedy z rozszerzonymi końcami (typ 5). Głowice różnego rodzaju, najczęściej jedna z odmian głowicy dyskoidalnej (G, H, I, J, K).

Typ XVII (13 okazów). Głownia długa, wąska, kończasta, w przekroju sześcioboczna. Zbrocze, jeśli istnieje, jest płytkie i nie przekracza $\frac{1}{4}$ długości głowni. Rękojeść długa. Trzpień zwykle gruby, w przekroju czworokątny. Jelce najczęściej typu 1 i 1a lub 6. Głowice dyskoidalne lub kielichowate (typ T i odmiany).

Typ XX (2 okazy). Głownia szeroka, płaska, zastawa często wyraźnie poszerza się ku rękojeści. Zbrocze podwójne lub potrójne. Rękojeść długa. Jelec zwykle długi i wąski, często zgięty ku dołowi. Głowice zwykle kielichowate (typ T), ale bywają i dyskoidalne.

W jednym tylko wypadku zarysowała się ewentualna potrzeba uzupełnienia podziałów R. E. Oakeshotta. Wśród licznych mieczów typu XVIa zaobserwowaliśmy grupę złożoną z 5 okazów (Kraków III, Łuzki, Płock I, Tropie, Warszawa) nie tylko bliskich sobie proporcjami i rozmiarem, ale ponadto zaopatrzonych w charakterystyczny jelec, lekko zagięty ku dołowi, o końcach zawiniętych ku górze (tj. ku rękojeści) w mniej lub więcej wyraźne haczyki czy woluty. Z podobnie ukształto-

wanym jalcem nie spotkaliśmy się w pracy Oakeshotta²⁵. W znacznie bogatszej rozmiarami publikacji A. Bruhn-Hoffmeyer forma zbliżona pojawia się tylko dwa razy²⁶. Sądząc, że za wcześniej jeszcze byłoby występować z propozycją utworzenia nowej jednostki systematycznej (chyba zresztą tylko w kategorii jalców?), poprzestajemy na razie na wstępnym zasygnalizowaniu naszego spostrzeżenia.

Chronologia zabytków

Z konieczności podyktowanej specyfiką materiału, w masie swej archeologicznego, anonimowego i pochodzącego z przypadkowych znalezisk luźnych, musieliśmy oprzeć nasze ustalenia chronologiczne na kryteriach typologii. Należy jednak dodać, iż nie poprzestając na ogólnym datowaniu całych typów proponowanym przez naszego angielskiego poprzednika, staraliśmy się określić wiek każdego zabytku z osobna porównując go z analogiami opublikowanymi w pracach wcześniejszych. Zdajemy sobie zresztą sprawę, że i ta zasada postępowania nie daje dostatecznych gwarancji, ponieważ i owe analogie na ogół datowane były na podstawie analizy typologicznej. Aby jednak uzyskać rezultaty pewniejsze należałoby dokonać, choćby tylko w skali polskiej, długiej i bardzo czasochłonnej pracy polegającej na przeprowadzeniu badań technologicznych, na skrupulatnym zebraniu i zinterpretowaniu źródeł pisanych, a wreszcie na zewidencjonowaniu i przeanalizowaniu wszystkich wchodzących w rachubę, dobrze datowanych źródeł ikonograficznych, skoro znikoma jest ilość oryginalnych zabytków, które można by wykorzystać jako datowniki wzorcowe²⁷. Sądzymy, że praca ta jest niezbędna i że będzie wykonana w przyszłości, sądzymy jednak również, iż niesłuszne byłoby oczekiwanie na jej rezultaty bez podjęcia już w chwili obecnej próby schronologizowania naszego materiału, choćby nawet uzyskane wyniki miały tylko ogólne, orientacyjne znaczenie.

²⁵ Najbliższą, ale nie pełną analogię stanowi miecz wyłowiony z Tamizy koło Westminsteru, datowany (na podstawie stylu okuć pochwy) na ok. 1310—1340; Oakeshott, *op. cit.*, s. 138, ryc. 125.

²⁶ Bruhn-Hoffmeyer, *op. cit.*, t. 2, tabl. XXXII a, miecz prawdopodobnie typu XVIa, T, 1, (jeśli można sądzić na podstawie nie dość wyraźnej fotografii) datowany: 1375—1400, z Nat. Mus. w Kopenhadze, nr R29M13; tamże, tabl. XXXVIIa, miecz typu XVIIIe (uznanego za regionalny, duński), datowany: ok. 1400, z Nat. Mus. w Kopenhadze, nr D/496.

²⁷ Przypominamy, że w naszym wypadku jako takie wyznaczniki wchodzą w rachubę tylko „Szczerbiec” (Kraków I), miecz Przemysława-Ottokara (Santok II) i miecz z grodziska w Santoku (Santok I), ten ostatni ze względu na dodatkowe kryterium stratygraficzne, uściślające jego chronologię. Do tego z mniejszym stopniem pewności można dołączyć miecze z Płowiec i Piółunowa (I i II) jako ewentualnie związane z bitwą z r. 1331.

O rezultatach tej próby informują załączone tabele, przedstawiające datowanie poszczególnych mieczów w obrębie typu oraz zbiorcze datowanie wszystkich typów wyróżnionych przez nas na terenie Polski. Wynika z nich jasno, że ogromna większość naszych materiałów mieści się pomiędzy początkiem XIII, a pierwszymi dziesiątkami lat XV w. Pomijając okazy zaliczone do kategorii „nieokreślone”, w tych granicach czasowych lokują się wszystkie miecze typów XII, XIII, XIIIa, XVa, XVIa, XVII, oraz 1 miecz typu XX, w łącznej liczbie 61 egzemplarzy. Wyjątek stanowią jedynie nieliczne miecze typu X i XI (ogółem 3 egzemplarze) datowane przed r. 1200 oraz drugi miecz typu XX (ceremonialny), pochodzący z pierwszej połowy XV w.

Lokalizacja zabytków

Naniesione na mapę Polski stanowiska, które dostarczyły średnio-wiecznych mieczów, układają się w kilka wyraźnych skupisk. Największe z nich rysują się w Ziemi Krakowskiej oraz na obszarze obejmującym Kujawy wraz z Ziemią Kaliską i Łęczycką. Nieco skromniejsze istnieją na Mazowszu, na Pomorzu Wschodnim i w Zachodniej Wielkopolsce, od Poznania po Santok. Wreszcie ostatniego z trzech tylko stanowisk złożonego skupiska można by się dopatrywać na Śląsku, na przedpolu Sudetów. Na terenie reszty kraju stwierdzamy tylko pojedynczo rozsiane, odosobnione punkty. Dodajmy, iż nie widać aby sytuacja ta ulegała zmianie w zależności od wieku i typu skartowanych mieczów (mapy 1—5).

Uzyskanego obrazu nie możemy porównać z rozrzutem jakichkolwiek innych współczesnych elementów polskiej kultury materialnej po prostu dlatego, że — o ile nam wiadomo — żaden taki element poza mieczami nie doczekał się jeszcze skartowania. Istnieją za to możliwości dokonania porównań z lokalizacją zabytków wchodzących w skład polskiego uzbrojenia wczesnośredniowiecznego (z w. X—XII)²⁸. Okazuje się, że mamy do czynienia z pewnymi zbieżnościami, ale zarazem stwierdzamy i rozbieżności. Zbieżnym jest występowanie skupień w Wielkopolsce, na Mazowszu, na Kujawach z Ziemią Łęczycką i na Pomorzu Wschodnim. Zasadniczą różnicę stanowi wyraźne zarysowanie się w w. XII—XV skupienia krakowskiego, bez porównania słabszego we wczesnym średniowieczu, oraz brak na naszej mapie typowego dla w. X—XII skupienia zachodnio-pomorskiego²⁹.

²⁸ Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem...*

²⁹ Brak ten może być przypadkowy. Mimo starań, nie udało się nam dotrzeć do materiałów z muzeów zachodnio-pomorskich. Z drugiej strony do powstania skupiska krakowskiego mogło się częściowo przyczynić stosunkowo wczesne i żywe w tym regionie zainteresowanie dla „starożytności krajowych”.

Nie ulega wątpliwości związek wielu zarejestrowanych mieczów ze zbiornikami wodnymi. Z górą trzecia część naszych okazów pochodzi z dna lub z brzegów rzek, jezior i moczarów, przy czym niekiedy jedno i to samo, poza tym nic nie mówiące stanowisko dostarcza kilku okazów (Komorów, pow. Tarnów — 4 miecze; Lutol Mokry, pow. Międzyrzecz — 3 miecze). Przyczyny tego ciekawego zjawiska nie są dla nas jasne. Gdyby chodziło o rezultaty intensywnej walk, razem z mieczami znajdowano by inne rodzaje broni, wiemy jednak, że tak nie jest, a przynajmniej nic nam o takich odkryciach nie wiadomo. Z tego samego względu dyskusyjna jest na pozór logiczna interpretacja wiążąca „wodne” znaleziska mieczów ze śladami dawnych przepraw, ponieważ trudno przyjąć, że tylko miecze padały ofiarą nieopatrności lub braku szczęścia podróżnych. Nasuwa się przypuszczenie, iż miecze po prostu ze względu na ich znaczne rozmiary budziły szczególną uwagę przypadkowych odkrywców i w rezultacie trafiały do różnych zbiorów, podczas gdy inne drobniejsze, mniej efektowne przedmioty pozostawały na miejscu, bezpowrotnie stracone dla naszej wiedzy. Sprawa jednak wymaga niewątpliwie dalszych badań³⁰.

Podsumowanie

Z naszych obserwacji wynika, że w omawianym czasie i na omawianym terenie miecz był bronią rozpowszechnioną, czego zresztą należało się spodziewać w świetle choćby najbardziej pobieżnego przeglądu źródeł ikonograficznych i pisanych a także w świetle sytuacji znanej z innych krajów Europy łacińskiej. Jednakże godne uwagi jest, iż z licznych kategorii mieczów wyróżnionych w materiale europejskim, na ziemiach polskich występują tylko niektóre. Ich lista sprowadza się właściwie do pięciu typów (XII, XIII, XIIIa, XVIa, XVII), albowiem dalsze cztery reprezentowane są tylko przez jeden (typy: X, XVa) lub dwa egzemplarze (typ XI i XX). Z wielką dozą prawdopodobieństwa możemy uznać owe pięć typów za charakterystyczne dla Polski w XIII—XV wieku.

Brak nam niestety ściślejszych danych statystycznych, które umożliwiłyby precyzyjne porównanie tego obrazu z tłem ogólnoeuropejskim. Zastanawiający jednakże jest fakt zupełnego braku na naszych ziemiach mieczów typu XIV i XV, współczesnych typom XIIIa, XVIa i XVII, dobrze przystosowanych do pchnięcia i używanych szczególnie często w krajach romańskich oraz w Anglii³¹. Wskazywałoby to, że z dwóch wielkich prowincji, na jakie dzieliła Europę łacińską bronioznawcy, bliż-

³⁰ Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem...*, s. 21.

³¹ Oakeshott, *op. cit.*, s. 51—52, 57—58.

sza nam jest prowincja północno-wschodnia obejmująca Niemcy i kraje Skandynawii.

W granicach badanego obszaru nie zaobserwowaliśmy żadnych odrębności regionalnych. Nie rysują się one także i między terytoriami, które nieprzerwanie pozostawały pod panowaniem władców polskich, a tymi, które na krótszy lub dłuższy czas przeszły pod władzę obcą. Jeśli nawet dla niedostatku znalezisk pominąć w tym porównaniu Śląsk, a zwłaszcza Pomorze Zachodnie, to trzeba stwierdzić, że Pomorze Wschodnie mimo półtorawiekowej okupacji krzyżackiej nie wykazuje żadnych różnic w konfrontacji z Ziemią Krakowską, Mazowszem czy Kujawami. Fakt ten jest zresztą dość oczywisty w świetle znanego, interregionalnego zasięgu większości elementów średniowiecznego uzbrojenia (oczywiście w ogólnych ramach Europy łańciskiej). Podkreślamy go z naciskiem, ponieważ jeszcze do niedawna niemal każdy znaleziony w Polsce miecz średniowieczny nazywany był „krzyżackim”³².

Odrębnego wyjaśnienia wymaga chronologiczny rozrzut naszych materiałów, w ogromnej większości datowanych na czas między początkiem XIII a pierwszymi dziesiątkami lat XV w. Z wiekiem XII wiązać można tylko 3 okazy typu X i XI, z późniejszych lat XV w. nie zachowało się nic, poza jednym ceremonialnym mieczem typu XX z Malborka. Jeśli mała liczba zarejestrowanych przez nas okazów XII-wiecznych da się wytłumaczyć zaszeregowaniem wielu znalezisk z tego czasu do kategorii mieczów „wczesnośredniowiecznych” i usunięciem ich w ten sposób z pola naszego widzenia³³, to niemal zupełny brak egzemplarzy datowanych później niż 1420—1430 musi niepokoić. Brak ten można tłumaczyć dwojako. Przede wszystkim musimy się liczyć z ewentualnymi błędami datowania typu XVIa, a zwłaszcza XVII. Nie jest wyłączone, że miecze zaliczone do tych kategorii były na naszych ziemiach używane dłużej, niżby to wynikało z ustaleń Oakeshotta i Ady Bruhn-Hoffmeyer, na których oparliśmy naszą chronologię. Nie wyjaśnia to jednak niewątpliwej nieobecności w polskich znaleziskach mieczów typu XVIII i pokrewnych (o głowni w przekroju romboidalnej), pospolitych w całej Europie właśnie w ciągu XV wieku³⁴. Co więcej (jak wolno sądzić na podstawie pobieżnego przeglądu), miecze takie występują w polskiej

³² Nie bez winy są tu nawet czołowi mistrzowie polskiej literatury. „Scyzoryk” Gerwazego z „Pana Tadeusza” to „miecz niemiecki z norymberskiej stali”, a sienkiewiczowski „Zerwikaptur” Pana Podbiپیęty — jest bronią krzyżacką; por. A. Nadolski, *Miecz ze znakiem „Wilka” znaleziony w Gdańsku*, [w:] *Liber Josepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dictatus*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, s. 552—554.

³³ Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem...*, s. 26—28 oraz tabl. X—XI.

³⁴ Oakeshott, *op. cit.*, s. 67—73.

ikonografii z XV wieku³⁵, z czego wynika, że były one u nas znane i używane, choć nie pozostawiły śladu w materiale archeologicznym. I tu nasuwa się pytanie, czy u podstaw stwierdzonego przez nas zjawiska nie leżą obiektywne przyczyny gospodarczo-społeczne? Druga ćwierć XV w. to nie tylko początek długiego okresu bezpieczeństwa i pokoju dla rdzennych ziem polskich. To także początek zasadniczego przełomu w stylu życia polskiej szlachty, szybko przemieniającej się ze stanu rycerskiego w stan ziemiański, przenoszącej główny punkt zainteresowań z sukcesu wojennej wyprawy na sukcesy gospodarki folwarcznej. Wiadomo, jak w r. 1454 pod Chojnicami spisali się synowie i wnuki zwycięzców spod Grunwaldu, z r. 1410. Może zatem brak XV-wiecznych mieczów w znaleziskach z terenu Polski jest odbiciem postępującej wówczas swoistej pacyfikacji szerokich rzesz szlachty i całego społeczeństwa? Ryzykowna to hipoteza, zwłaszcza na obecnym, początkowym etapie naszych badań, ale zbyt nęcająca, aby jej tu, bodaj wstępnie nie zasygnalizować. Można się przy tym spodziewać, że w ciągu XV wieku w życiu i stroju codziennym, poza polem bitwy, miecz począł u nas stopniowo ustępować miejsca różnym rodzajom lżejszej broni siecznej (tasakom, kordom, wczesnym typom szabli), coraz częściej pojawiającym się także i w ówczesnych źródłach ikonograficznych. Brak odpowiednich badań uniemożliwia na razie zajęcie bardziej zdecydowanego stanowiska w tej sprawie.

Z analizy przestrzennego rozrzutu zebranych materiałów wynika, że większe skupienia znalezisk korespondują przede wszystkim z rejonami bardziej aktywnymi demograficznie i ekonomicznie. Nie widać wyraźniejszego związku tych skupień z obszarami szczególnie długotrwałych i uporczywych działań wojennych, np. z pograniczem polsko-krzyżackim, polsko-halickim, polsko-jaćwieskim. Może tylko skupienie zachodnio-wielkopolskie dałoby się traktować jako odbicie długoletnich zmagañ z Brandenburgią. Bardziej czytelny jest związek z siecią komunikacyjną (tu zaliczylibyśmy, mimo wszystkich zastrzeżeń, liczne znaleziska wodne). Prawda, że drogami chadza i wojna, ale w naszym materiale szczególnie wyraźnie rysują się te drogi, które w ówczesnych wojnach odgrywały rolę drugorzędną. Przykładem karpacki szlak polsko-węgierski

---

³⁵ Przykładowo przytaczamy następujące polskie obrazy z w. XV, na których wyobrażono miecze, prawdopodobnie typu XVIII i pokrewnych:

Matka Boska Bolesna, szkoła sądecka (M. Walicki, *Malarstwo polskie, gotyk, renesans, wcz. manieryzm*, Warszawa 1961, nr 16).

Święta Katarzyna (z Biecza), mał. małopolski, ok. 1450 (*ibidem*, nr 8).

Święta Zofia z trzema córkami (z Grybowa), szkoła sądecka (*ibidem*, nr 26).

Święty Marcin, tryptyk z Wielunia, ok. 1460 (*ibidem*, nr 46).

Święta Katarzyna, tryptyk z Wołowca, ok. 1470 (*ibidem*, nr 50).

potwierdzony przez liczne znaleziska mieczów w dolinie Dunajca i Popradu. Znane jest handlowe znaczenie tego szlaku, zwłaszcza w XIV w.; jego funkcje militarne, potencjalnie znaczne, w praktyce nie były chyba tak doniosłe.

Sądzymy, że przedstawione przez nas opracowanie, aczkolwiek bardzo dalekie od ostatniego słowa w tej dziedzinie, przyczynia się do polepszenia stanu wiedzy o kulturze materialnej, a w szczególności o polskim uzbrojeniu z późniejszych faz średniowiecza. Jak nam się wydaje, wykazaliśmy duże możliwości poznawcze kryjące się w zgromadzonym materiale oraz naszkicowaliśmy kierunki przyszłych badań niezbędnych dla pogłębienia i poszerzenia omawianej tu problematyki. Mamy nadzieję, że badania te znajdą swoich realizatorów.

M A T E R I A Ł Y

Zasady publikacji

Zebrana przez nas baza źródłowa obejmuje wyłącznie miecze znalezione na ziemiach polskich, w miejscach mniej więcej dokładnie zlokalizowanych. Opuszczono okazy przechowywane w polskich zbiorach, ale pochodzące spoza przyjętych przez nas ram terytorialnych, a także okazy pozbawione wszelkiej lokalizacji. Nieliczne egzemplarze, które uniknęły stadium archeologicznego i nigdy nie zerwały związku z żywym społeczeństwem lokalizowano w tradycyjnym miejscu ich przechowania.

Gromadząc materiały usiłowaliśmy osobiście dotrzeć do każdego zabytku, co jednak nie zawsze było możliwe (wspomnijmy tu choćby miecze zaginione, znane nam tylko z publikacji). Ze względu na ograniczone możliwości czasowe i finansowe oraz ze względu na znaczne rozproszenie materiałów, w części trudno dostępnych, bezpośrednie oględziny poprzedzaliśmy przeważnie rozeznaniem wstępnym przeprowadzonym przy pomocy ankiety. Rozesłana do wszystkich wchodzących w rachubę placówek muzealnych i potraktowana z koleżeńską życzliwością przez ogromną większość kierownictw tych placówek oddała nam ona usługi nieocenione, oszczędzając wielu dni, a nawet tygodni daremnych poszukiwań. Dla każdego miecza, który określiliśmy jako mieszczący się w granicach naszych zainteresowań, staraliśmy się skompletować dokumentację złożoną ze znormalizowanego opisu, fotografii oraz konturowego odrysu w skali 1:1. Program ten nie zawsze został zrealizowany, co zmusiło nas do porzucenia w niektórych wypadkach na skromniejszej podstawie dokumentacyjnej.

W katalogu zabytków uwzględniono dla każdego okazu następujące punkty:

1. Nr kolejny katalogu, odsyłacz do tablicy ilustr., odsyłacz do mapy, ewentualnie odsyłacz do fotografii.
2. Lokalizacja; podano miejscowość, w której znaleziono zabytek, ewentualnie dzielnicę tej miejscowości, powiat (jeśli miejscowość nie jest miastem powiatowym); jeśli lokalizacja jest tylko przybliżona, nazwę

miejsowości uzupełniono uwagą „(okolice)”. Miecze pochodzące z tej samej miejscowości opatrzone kolejnymi numerami rzymskimi (np. Kraków I, Kraków II itd.).

3. Okoliczności znalezienia, ewent. też rok znalezienia.

4. Chronologia.

5. Typologia wg R. E. Oakeshotta; pierwszy symbol dotyczy całego miecza (głowni), drugi głowicy, trzeci jelca.

6. Wymiary w cm; jeśli zabytek uległ wyraźnemu zniekształceniu w wyniku ubytków, podano wymiary obecne (zachowane) z uwagą „(zach.)”. Należy pamiętać, że w większości wypadków wymiary nawet nie opatrzone tą uwagą należy traktować jako przybliżone. Musimy się bowiem liczyć z rezultatami korozji powierzchniowej, jakiej uległo wiele okazów, skądinąd nawet dobrze zachowanych. Z tych samych względów zrezygnowano z ustalania i podania wagi mieczów, aczkolwiek trudno nie doceniać znaczenia tej właśnie cechy w studiach nad zabytkowym uzbrojeniem.

7. Znaki i zdobienia; omówione sumarycznie.

8. Stan zachowania; starano się wymienić zarówno poważniejsze uszkodzenia, jak też i zachowane w niektórych wypadkach części broni zazwyczaj niszczone bez śladu (np. taszki).

9. Miejsce obecnego przechowania; podano nazwę kolekcji, miejscowość, nr inwentarza zbiorów.

10. Dotychczasowa literatura dotycząca zabytku.

11. Uwagi.

Wszystkie dane niepewne opatrzone znakiem zapytania. Punkty 3, 10 i 11 opuszczono, jeśli brak było treści do ich wypełnienia.

Podstawę dokumentacji graficznej stanowią rysunki konturowe wykonane w jednolitej skali. W niektórych wypadkach kontur uzupełniono przekrojem. Fotografie mają charakter ilustracji dodatkowej, uzupełniającej w wybranych wypadkach opis i rysunek.

1. Bałdrzychów , pow. Poddębice.	Tabl. I
wyłowiony z Neru przez Wacława Błaszczyka.	Mapa 3
Chronologia: poł. XIV w.	Fot. 9
Typ: XVIa, I ₁ , 1a.	
Wymiary: dług. og. 116,9; dług. głowni 90; szer. głowni u nas. 5,8; najw. szer. trzpienia 4; dług. jelca 24; wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. głowicy 5; szer. głowicy 6.	
Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie ślady znaków inkrustowanych złotym metalem.	

Stan zachowania: dobry; w chwili znalezienia posiadał drewnianą okładzinę rękojeści (z drewna bukowego?), która się rozsypała (wg relacji znalazcy).

Miejsce przechowania: Muz. w Łęczycy, nr inw. A-1-44.

2. **Barnówko**, pow. Gorzów Wlkp. Mapa 1

Chronologia: XIV w.

Typ: ?

Wymiary: ?

Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie po 3 jednakowe, nie odcyfrowane znaki literowe (?).

Stan zachowania: ?

Miejsce przechowania: do r. 1914 Märkisches Museum, w Berlinie.

Literatura: R. Wegeli, *Inschriften auf mittelalterlichen Schwertklingen*, „Zeitschrift für historische Waffenkunde”, Bd. 3 (1902—1903), s. 290—291, rys. 52.

Uwaga: znany tylko z cytowanej pracy R. Wegeliego; chronologia wg tegoż autora.

3. **Bobowicko**, pow. Międzyrzecz Wlkp. Tabl. I

znal. po 1945 r.

Mapa 1

Chronologia: XIII w.

Typ: XII ?, H, 1 (lub 1a).

Wymiary: dług. og. 102,5 (zach.); dług. głowni 83 (zach.); szer. głowni u nas. 5,5; najw. szer. trzpienia 3,3; dług. jelca 17,2; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 5,8 (wraz z główką nitu); szer. głowicy 5,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni, głownia przełamana, sztych uszkodzony na końcu.

Miejsce przechowania: Muz. w Zielonej Górze.

4. **Chrustowice**, pow. Kazimierza Wielka. Tabl. I

wyorany ok. 1966 r.

Mapa 1

Chronologia: XIII w.

Fot. 2

Typ: XII, H, 1.

Wymiary: dług. og. 87; dług. głowni 72,8; szer. głowni u nas. 4,5; najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca 12; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 4,5; szer. głowicy 4,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni.

Miejsce przechowania: Muz. Świętokrzyskie w Kielcach.

5. **Cieszyn** — Góra Zamkowa. Tabl. II
 Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w. Mapa 2
 Typ: XIIIa, H, 5.
 Wymiary: dług. og. 112,5 (zach.); dług. głowni 89,5 (zach.); szer. głowni u nas. 4,8; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca 21,9; wys. jelca przy trzpieniu 1,3.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: silna korozja powierzchniowa, końca sztychu brak.
 Miejsce przechowania: Muz. w Cieszynie, nr inw. 3/2236/MC.
6. **Cykarzew Stary**, pow. Częstochowa. Tabl. II
 w lesie Mykanowskim, Mapa 4
 przy kopaniu rowu melioracyjnego, 1958 r.
 Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.
 Typ: XVII, G/H, 1.
 Wymiary: dług. og. 128; dług. głowni 98,8; szer. głowni u nas. 4,8; najw. szer. trzpienia 2; dług. jelca 24,7; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 5,7; szer. głowicy 6,8.
 Znaki i zdobienia: na trzpieniu, jednostronnie wysztancowany znak podobny do 4-listnej koniczyny.
 Stan zachowania: średni, silna korozja powierzchniowa, z głowni wycięta próbka.
 Miejsce przechowania: Muz. w Częstochowie, nr inw. 3419.
7. **Czerwińsk**, pow. Płońsk. Tabl. II
 Chronologia: druga połowa XIV w. Mapa 3
 Typ: XVIa ?, T, 10.
 Wymiary: dług. og. 112,5 (zach.); dług. głowni 83,5 (zach.); szer. głowni u nas. 5,8; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 23; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 8; szer. głowicy 5,3.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: słaby, końca sztychu brak; zachowany ślad taszki?
 Miejsce przechowania: Muz. Mazowieckie w Płocku, nr inw. MP 449 C.
8. **Dąbrowa**, pow. Ciechanów. Tabl. III
 znal. w dziupli starego dębu, 1920 r. Mapa 3

Chronologia: pierwsza poł. XIV w.

Typ: XVIa ?, K, 5.

Wymiary: dług. og. 121; dług. głowni 95; szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca 17,5; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 7; szer. głowicy —.

Znaki i zdobienia: na trzpieniu jednostronnie wysztancowany znak w postaci 6-ciolistnego kwiatka.

Stan zachowania: średni.

Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 175 x.

9. **Elbląg** (okolice) I.

Tabl. III

Chronologia: druga poł. XIII w.

Mapa 2

Typ: XIIIa, B₁, 11.

Fot. 6

Wymiary: dług. og. 112,5; dług. głowni 89,5; szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 4; dług. jelca 20,5; wys. jelca przy trzpieniu 3; wys. głowicy 3,5; szer. głowicy 6.

Znaki i zdobienia: na głowicy (jednostronnie?) wryty znak słońca (?), taki sam znak (jednostronnie?) na obu końcach jelca.

Stan zachowania: b. dobry; trzpień rękojeści owinięty drutem lub sznurem (może późniejszym?).

Miejsce przechowania: Muz. w Elblągu, nr inw. 169 ME (pozostałość ze zbiorów sprzed 1939 r.).

10. **Elbląg** II.

Tabl. III

pod miastem, w lesie.

Mapa 2

Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.

Fot. 4

Typ: XIII ?, I₁, 11.

Wymiary: dług. og. 110; dług. głowni 81,5; szer. głowni u nas. 7,3; najw. szerokość trzpienia 2,3; dług. jelca 26; wys. jelca przy trzpieniu 1,5; wys. głowicy 6,2; szer. głowicy 6.

Znaki i zdobienia: na głowicy z boku (jednostronnie?) wysztancowany znak słońca, na głowicy od góry wysztancowany znak krzyża.

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: Muz. w Elblągu, nr inw. 171 ME.

11. **Gdańsk** I.

Tabl. IV

z terenu miasta?

Mapa 3

Chronologia: pierwsza poł. XIV w.

Typ: XVIa, I₁, 5.

Wymiary; dług. og. 91,7 (zach.); dług. głowni 60,5 (zach.); szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 2,9; dług. jelca 22,5; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 6; szer. głowicy 6.

Znaki i zdobienia: na trzpieniu jednostronnie wysztancowany znak kowalski (pionowa kreska); na głowni obustronnie „wilk” inkrustowany złotym metalem; na głowicy obustronnie po 8 wrytych półłuków.

Stan zachowania: brak ok. $\frac{1}{3}$ części głowni; poza tym zachowany b. dobrze.

Miejsce przechowania: Zakład Archeologii Polski Środkowej (IHKM PAN) w Łodzi.

Literatura: A. Nadolski, *Miecz ze znakiem „Wilka” znaleziony w Gdańsku*, [w:] *Liber Josepho Kostrzewski Octogenario...*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, s. 551 nn.

12. **Gdańsk II.** Tabl. IV
Mapa 2

w zasypisku N fosy Prawego Miasta.

Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.

Typ: XIIIa, I, 5.

Wymiary: dług. og. 111; dług. głowni 91; szer. głowni u nas. 6,1; najw. szer. trzpienia 1,2; dług. jelca 22,5; wys. jelca przy trzpieniu 1,3; wys. głowicy 6; szer. głowicy 5,3.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: Pracownia Archeologiczna (IHKM PAN) w Gdańsku, nr inw. 1120/54/L.

Literatura: J. Piaskowski, *Technika gdańskiego hutnictwa i kowalstwa żelaznego X—XIV w.*, [w:] *Gdańsk Wczesnośredniowieczny*, t. 2, 1960.

13. **Gniewkowo**, pow. Inowrocław. Tabl. IV
Tabl. IV

wykopany na polu

Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.

Typ: XVII, T₃, (lub T₄), 2.

Wymiary: dług. og. 113 (zach.); dług. głowni 91 (zach.); szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca 19; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 6,5; szer. głowicy 3,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: dobry, brak końca sztychu (ok. 5 cm).

Miejsce przechowania: zbiór pryw. K. Kuncera w Warszawie.

14. **Gorzeshów**, pow. Kamienna Góra. Tabl. V
Mapa 4

Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.

Typ: XVII, G-H, 1a

Wymiary: dług. og. 95; dług. główki 68; szer. główki u nas. 5; najw. szer. trzpienia 2; dług. jelca 26,5; wys. jelca przy trzpieniu 0,7; wys. główki 4,8; szer. główki 5,6.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: silnie skorodowany.

Miejsce przechowania: Muz. w Kamiennej Górze, nr inw. 2244.

15. **Gorzów Wielkopolski** (okolice). Tabl. V
z koryta Warty Mapa 2
Chronologia: schyłek XIII—pocz. XIV w. Fot. 7.
Typ: XIIIa, J, 2.

Wymiary: dług. og. 115; dług. główki 90; szer. główki u nas. 5,5; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 21,5; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. główki 6; szer. główki 5,5.

Znaki i zdobienia: na główce obustronnie ślady znaków inkrustowanych złotym metalem.

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: Muz. Narodowe w Poznaniu, Oddział: Muzeum Broni, nr inw. 597 W.

16. **Góry Świętokrzyskie.** Tabl. V
przy budowie kolejki na Święty Krzyż, 1925 r. Mapa 1
Chronologia: XIII w.
Typ: XII, H, 1.

Wymiary: dług. og. 102 (zach.); dług. główki 83,5 (zach.); szer. główki u nas. 6,5; najw. szer. trzpienia 3,5; dług. jelca 16; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. główki 5; szer. główki 4,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni, koniec sztychu uszkodzony.

Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 174 x.

Uwaga: razem z mieczem znaleziono 2 ostrogi, które zaginęły.

17. **Kalisz** (okolice) I. Tabl. VI
wzorany Mapa 3
Chronologia: poł. XIV w. Fot. 10
Typ: XVIa, I, 1.

Wymiary: dług. og. 104; dług. główki 82; szer. główki u nas. 4; najw.

szer. trzpienia 2,8; dług. jelca 18; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. główicy 5; szer. główicy 5,2.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni, głownia przełamana.

Miejsce przechowania: Muz. Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, nr inw. 1227.

18. **Kalisz** (okolice) II. Tabl. VI
 wyorany? Mapa 2
 Chronologia: XIV w.? Fot. 8
 Typ: XVa ?, I, 1.
 Wymiary: dług. og. 115; dług. głowni 92,8; szer. głowni u nas. 3; najw. szer. trzpienia 1,7; dług. jelca 22; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. główicy 6; szer. główicy 6.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: bez ubytków, jelec złamany.
 Miejsce przechowania: Muz. Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, nr inw. 1226.
19. **Komorów**, pow. Tarnów, I. Tabl. VI
 koło Bogumiłowic, przy czerpaniu Mapa 3
 żwiru z brzegu Dunajca, 1955 r.
 Chronologia: połowa XIV w.
 Typ: XVIa, H₁, 2.
 Wymiary: dług. og. 112,8 (zach.); dług. głowni 87,6 (zach.); szer. głowni u nas. 4,4; najw. szer. trzpienia 2,5; dług. jelca 18,5; wys. jelca przy trzpieniu 1,3; wys. główicy 6; szer. główicy 7.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: zniszczony rdzą, brak końca sztychu.
 Miejsce przechowania: Muz. w Tarnowie, nr inw. IV. 871.
20. **Komorów**, pow. Tarnów, II. Tabl. VII
 koło Bogumiłowic, przy czerpaniu żwiru Mapa 4
 z brzegu Dunajca, 1955 r. Fot. 14
 Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.
 Typ: XVII, G-H, 1a.
 Wymiary: dług. og. 130; dług. głowni 100; szer. głowni u nas. 4,2; najw. szer. trzpienia 2,1; dług. jelca 21,5; wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. główicy 5,7; szer. główicy 6,6.
 Znaki i zdobienia: na głowni, jednostronnie, nie odcyfrowany znak inkrustowany miedzią.
 Stan zachowania: silnie uszkodzony przez rdzę, głownia złamana.
 Miejsce przechowania: Muz. w Tarnowie, nr inw. IV. 896.

21. **Komorów**, pow. Tarnów, III. Tabl. VII
 koło Bogumiłowic, przy czerpaniu żwiru Mapa 4
 z brzegu Dunajca.
 Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.
 Typ: XVII, G-H, 2.
 Wymiary: dług. og. 68,2 (zach.); dług. głowni 39,2 (zach.); szer. głowni u nas. 4,2; najw. szer. trzpienia 2,2; dług. jelca 21,5; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. głowicy 5,5; szer. głowicy 7.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: zniszczony przez rdzę, brak dużej części głowni.
 Miejsce przechowania: Muz. w Tarnowie, nr inw. IV. 889.
22. **Komorów**, pow. Tarnów, IV. Tabl. VII
 koło Bogumiłowic, przy czerpaniu żwiru Mapa 3
 z brzegu Dunajca, 1955 r.
 Chronologia: XIV w. ?
 Typ: XVIa ?, I ?, —
 Wymiary: dług. og. 99 (zach.); dług. głowni 79 (zach.); szer. głowni u nas. 3,8; najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 4,1; szer. głowicy 5.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: zły, głownia złamana, jelca i końca sztychu brak, silnie skorodowany.
 Miejsce przechowania: Muz. w Tarnowie, nr inw. IV. 891.
23. **Konin** — Posoka I. Tabl. VIII
 na wydmach nad rzeczką Pokrzywnicą, 1946 r. Mapa 1
 Chronologia: druga połowa XII w. Fot. 1.
 Typ: XI, G, 1.
 Wymiary: dług. og. 107,5; dług. głowni 93; szer. głowni u nas. 4; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 18; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 4,5; szer. głowicy 4,5.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: dobry.
 Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 100 x.
24. **Konin** II. Tabl. VIII
 Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w. Mapa 4
 Typ: XVII, T₃ (lub T₄), 1.

Wymiary: dług. og. 98,5 (zach.); dług. głowni 74,5 (zach.); szer. głowni u nas. 4; najw. szer. trzpienia 1,5; dług. jelca 22,3; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 5,2; szer. głowicy 3,8.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: silnie skorodowany, sztych uszkodzony, jelec uszkodzony, przy jelcu i nasadzie głowni ślady materiału organicznego (z taszki?).

Miejsce przechowania: Muz. Zagłębia Konińskiego w Koninie.

25. **Kraków — Wawel I.** Tabl. VIII
 skarbiec królewski Mapa 1
 Chronologia: XIII w. (przed 1248 r.). Fot. 3.
 Typ: XII, I, 6.
 Wymiary: dług. og. 98,4; dług. głowni 82; szer. głowni u nas. 4,8; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca 20; wys. jelca przy trzpieniu 1,8; wys. głowicy 4,5; szer. głowicy 4,5.
 Znaki i zdobienia: cała rękojeść pokryta bogatym ornamentem roślinnym i figuralnym oraz napisami wyk. w technice niello na złotym tle; na głowni umocowana tarczka herbowa z Orłem Polskim na czerwonym polu.
 Stan zachowania: dobry, głownia silnie zeszlifowana, na zastawie, w obrębie zbocza ubytek drążący na wylot; rękojeść złożona błędnie (pomyłono prawe i lewe strony głowicy, trzonu, jelca); zachowane okładziny z blaszek srebrnych złożonych lub złotych, częściowo zrekonstruowane w XIX w.
 Miejsce przechowania: Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu w Krakowie (Skarbiec Królewski).
 Literatura: A. Nadolski, *Szczerbiec (próba analizy bronioznawczej)* [w:] *Na granicach archeologii*, Acta Archaeologica Lodziensia nr 17, Łódź 1968, s. 105—125; tam wskazana dawniejsza literatura.
 Uwaga: „Szczerbiec”, miecz koronacyjny królów polskich od r. 1320; pierwotnie zapewne własność Bolesława Konradowica księcia sandomierskiego i mazowieckiego (1208—1248).

26. **Kraków II.** Tabl. IX
 znal. przy rozbiórce kamienicy, 1914 r. Mapa 3
 Chronologia: XIV w. ?
 Typ: XVIa ?, H ?, 1 ?
 Wymiary: dług. og. 73 (zach.); dług. głowni 46 (zach.); szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 17,5 (zach.); wys. jelca przy trzpieniu 1. wys. głowicy 6,5; szer. głowicy 7.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: silnie skorodowany, brak części jelca i ok. połowy główki.

Miejsce przechowania: Muz. Historyczne m. Krakowa w Krakowie.

27. **Kraków — Rakowice III.** Tabl. IX
 wykopany wraz z kośćmi ludzkimi i końskimi, Mapa 3
 oraz z ostrogą, toporami, nożami i żelaznymi Fot. 12
 częściami uprzęży (rzędu?), 1928 r.

Chronologia: poł. XIV w.

Typ: XVIa, I₁ ?, 1 (z odmianą).

Wymiary: dług. og. 107; dług. główki 83; szer. główki u nas. 4,7; najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca 22,7; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. główki 5,7; szer. główki 6,7.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: dość dobry.

Miejsce przechowania: Muz. Archeologiczne w Krakowie, nr inw. 10124.

Literatura: Z. Bocheński, *Krakowski cech mieczników*, Kraków 1937, s. 54—55, ryc. 3.

Uwaga: jelec o końcach zawiniętych ku górze.

28. **Lubotyńskie jezioro**, pow. Koło i Radziejów Kujawski. Tabl. IX
 Chronologia: XIV w. Mapa 3

Typ: XVIa ?

Wymiary: dług. og. 118 (zach.); dług. główki 93; szer. główki u nas. 5,4; najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. główki —; szer. główki —

Znaki i zdobienia: na trzpieniu jednostronnie (?) wysztancowany (?) krzyż w kole.

Stan zachowania: silnie skorodowany, jelca i główki brak.

Miejsce przechowania: Muz. Kujawskie we Włocławku, nr inw. 602/1598.

29. **Lutol Mokry**, pow. Międzyrzecz Wlkp., I. Tabl. X
 wybagrowany z Obry, 1952 r. Mapa 3

Chronologia: pierwsza poł. XIV w.

Typ: XVIa, H, 5 ?

Wymiary: dług. og. 119; dług. główki 93,5; szer. główki u nas. 4; najw. szer. trzpienia 2,3; dług. jelca 19; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. główki 5,5; szer. główki 6,5.

Znaki i zdobienia: na główki obustronnie nie odcyfrowany znak in-

krustowany żółtym metalem.

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: Muz. w Międzyrzeczu Wielkopolskim, nr inw. 158.

30. **Lutol Mokry**, pow. Międzyrzecz Wlkp., II. Tabl. X
 wybagrowany z Obry, 1952 r. Mapa 1
 Chronologia: XII w. ?
 Typ: X ?, G, —
 Wymiary: dług. og. 52 (zach.); dług. główki 35 (zach.); szer. główki u nas. 5,3; najw. szer. trzpienia 2,9. dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. główki 6; szer. główki 7.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: fragmentaryczny, brak jelca i więcej niż ½ główki.
 Miejsce przechowania: Muz. w Międzyrzeczu Wielkopolskim, nr inw. 255.
31. **Lutol Mokry**, pow. Międzyrzecz Wlkp., III. Tabl. X
 wybagrowany z Obry, 1952 r. Mapa 3
 Chronologia: pierwsza poł. XIV w.
 Typ: XVIa, J, 5.
 Wymiary: dług. og. 123,5; dług. główki 98,5; szer. główki u nas. 5; najw. szer. trzpienia 2,5; dług. jelca 18 (zach.); wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. główki 5; szer. główki 6.
 Znaki i zdobienia: na główce z jednej strony „wilk”, z drugiej ślady napisu (?) inkrustowane żółtym metalem.
 Stan zachowania: silnie skorodowany.
 Miejsce przechowania: Muz. w Międzyrzeczu Wielkopolskim, nr inw. 256.
32. **Łeba** (okolice), pow. Lębork. Tabl. XI
 wyłowiony z morza. Mapa 2
 Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.
 Typ: XIIIa ?, I, 2.
 Wymiary: dług. og. 53 (zach.); dług. główki 30 (zach.); szer. główki u nas. 6; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. główki 5 (bez główki nitu); szer. główki 5,5.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: brak większej części główki i niemal połowy jelca.
 Miejsce przechowania: Muz. w Lęborku, nr inw. 14.
33. **Łuzki**, pow. Sokołów Podlaski. Tabl. XI
 wykopany. Mapa 3
 Chronologia: poł. XIV w.

Typ: XVIa, I₁, 1 (z odmianą).

Wymiary: dług. og. 107,5; dług. głowni 82,5; szer. głowni u nas. 5,5; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 23; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 4,5; szer. głowicy 5,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni.

Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 176 x.

Uwaga: jelec o końcach zawiniętych ku górze.

34. Malbork.

Tabl. XI

ze zbrojowni zamkowej.

Mapa 4

Chronologia: pierwsza połowa XV w.

Typ: XX, H, 1a.

Wymiary: dług. og. 172,5. dług. głowni 133,5; szer. głowni u nasady 7,6; najw. szer. trzpienia ?; dług. jelca 45,8; wys. jelca przy trzpieniu 1,7; wys. głowicy 8; szer. głowicy 9.

Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie inkrustowane mosiądzem „jabłka cesarskie” oraz wysztancowany trójlistek.

Stan zachowania: b. dobry, drewniana okładzina rękojeści dorobiona w XIX w. ,

Miejsce przechowania: do ok. r. 1810 w Malborku, następnie w Puławach (Dom Gotycki), obecnie Muz. Narodowe w Krakowie (Zbiory Czartoryskich), nr inw. XIV-3.

Literatura: *Poczet pamiątek zachowanych w Domu Gotyckim w Puławach*, Warszawa 1828, s. 38, poz. 384; Z. Żygulski (jun.), *Dzieje Zbiorów Puławskich (Świątynia Sybilli i Dom Gotycki)*, „Rozprawy i Sprawozdania Muz. Narodowego w Krakowie”, t. 7, Kraków 1962, s. 37, ryc. 12.

Uwagi: wzięty z Malborka przez gen. Michała Grabowskiego ok. r. 1810 i ofiarowany do Zbiorów Puławskich; ze względu na niezwykle rozmiary zapewne broń ceremonialna, nie bojowa; krzyżacki ?

35. Michrów, pow. Grójec.

Tabl. XII

z rzeki Jeziorki.

Mapa 3

Chronologia: druga poł. XIV w.

Typ: XVIa (z podwójnym zboczem), H, 1a.

Wymiary: dług. og. 130,1; dług. głowni 101,7; szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 2,4; dług. jelca 25,2; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. głowicy 6,1; szer. głowicy 7.

Znaki i zdobienia: na trzpieniu jednostronnie wysztancowany znak kowalski (krzyż skośny), na głowni obustronnie znak w po-

staci 2 beltów zwróconych grotami ku górze, pierw. inkrustowany złotym metalem.

Stan zachowania: dość dobry.

Miejsce przechowania: Muz. Narodowe w Krakowie, nr inw. V 2113 (dar J. Marcinkowskiego).

36. **Morzysław**, pow. Konin. Tabl. XII
wyłowiony z Warty. Mapa 2

Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.

Typ XIIIa, H, 1a.

Wymiary: dług. og. 135; dług. głowni 101; szer. głowni u nas. 5,5; najw. szer. trzpienia 3,1; dług. jelca 26,5; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. głowicy 6; szer. głowicy 6,5.

Znaki i zdobienia: na głowni jednostronnie znak zbliżony do krzyża, inkrustowany złotym metalem.

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: zbiór prywatny Z. Pieczyńskiego w Poznaniu.

37. **Nysa** (okolice). Tabl. XII
Mapa 2

Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.

Typ: XIIIa, I₁, 1.

Wymiary: dług. og. 113,4; dług. głowni 87; szer. głowni u nas. 5,8; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca 20,7; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 5,2; szer. głowicy 5,3.

Znaki i zdobienia: na głowni z jednej strony ośmioramienny krzyż w kole, z drugiej litera S (?) w kole inkrustowane złotym metalem.

Stan zachowania: b. dobry; zachowane okładziny rękojeści drewniane, obciążnięte skórą.

Miejsce przechowania: Muz. w Nysie.

Uwaga: wg legendy mieczem tym (przechowywanym w Nysie z pokolenia na pokolenie) był ścięty książę Mikołaj II Opolski w r. 1497.

38. **Olkusz** (okolice). Tabl. XIII
Mapa 3

Chronologia: pierwsza poł. XIV w.

Typ: XVIa, H, 1.

Wymiary: dług. og. 124,7; dług. głowni 96,5; szer. głowni u nas. 5,4; najw. szer. trzpienia 2,5; dług. jelca 23,2; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 6,5; szer. głowicy 7.

Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie po 3 różne znaki, każdy w kolistej obwódce, inkrustowane złotym metalem.

Stan zachowania: b. dobry.

Miejsce przechowania: Muz. w Olkuszu (PTTK), dawniej (przed r. 1914) w Magistracie m. Olkusza.

Literatura: J. Wiśniewski, Ks., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskim*, Marjówka Opoczyńska 1933.

Uwaga: wg miejscowej legendy tym mieczem ścięto 2 gwarków olkuskich, którzy w celu kradzieży podkopali się pod kościół Augustianów stając się sprawcami jego ruiny.

39. **Osie** — leśnictwo, pow. Świecie. Tabl. XIII
wyorany na terenie zalesianym Mapa 1

Chronologia: XIV w. ?

Typ: ?, H₁ ?, 1 ?

Wymiary: dług. og. 82 (zach.); dług. głowni 63 (zach.); szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 1,8; dług. jelca 15,2; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. głowicy 4,3; szer. głowicy 5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: silnie skorodowany, brak dolnej części głowni (?).

Miejsce przechowania. Muz. w Grudziądzu, Dział Historyczny, nr inw. 410.

40. **Ostrów** n. Dunajcem, pow. Tarnów Tabl. XIII
wyłowiony z Dunajca. Mapa 1

Chronologia: ?

Typ: ?

Wymiary: dług. og. 93,1 (zach.); dług. głowni 81,1; szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 2; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy —; szer. głowicy —.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: zdekompletowany, brak głowicy i jelca.

Miejsce przechowania: Muz. w Tarnowie, nr inw. MT IV-938.

Uwaga: od nasady na dług. ok. 15 cm obustronnie dwa zboczka, dalej jedno.

41. **Otmuchów**, pow. Grodków. Tabl. XIV
Chronologia: XIV w. Mapa 3

Typ: XIVa, G, —

Wymiary: dług. og. 116,5; dług. głowni 90,5; szer. głowni u nas. 5,4;

najw. szer. trzpienia 2,3; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. główicy 5,5; szer. główicy 6,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni, brak jelca.

Miejsce przechowania: Muz. Górnośląskie w Bytomiu, nr inw. B 189 i 49.

42. **Piołunowo**, pow. Radziejów Kujawski, I. Tabl. XIV
wykopany przed r. 1922. Mapa 2

Chronologia: schyłek XIII — początek XIV w.

Typ: XIII, K, 1a.

Wymiary: dług. og. 113; dług. główki 83,3; szer. główki u nas. 5,5; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca 27,5; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. główicy —; szer. główicy —.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni.

Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 24180 x.

Uwaga: wg tradycji związany z bliskim polem bitwy pod Płowcami w 1331 r.; znaleziony i przechowywany razem z mieczem Piołunowo II oraz ostrogami i pętami na jeńców.

43. **Piołunowo**, pow. Radziejów Kujawski, II. Tabl. XIV
wykopany przed r. 1922. Mapa 2

Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.

Typ. XIIIa?

Wymiary: dług. og. 85 (zach.); dług. główki 79; szer. główki u nas. 4,7; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. główicy —; szer. główicy —.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: zły, silnie skorodowany, brak główicy, jelca, części trzpienia.

Miejsce przechowania. Muz. Wojska Polskiego, w Warszawie, nr inw. 24179 x.

Uwaga: wg tradycji związany z pobliskim polem bitwy pod Płowcami w 1331 r.; por. Piołunowo I.

44. **Płock I**. Tabl. XV
wyłowiony z Wisły, 1914 r. Mapa 3

Chronologia: poł. XIV w.

Typ: XVIa, I₁, 1 (z odmianą?).

Wymiary: dług. og. 116,3; dług. główki 92,6; szer. główki u nas. 6; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca 23,8 (zach.); wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. główicy 5,1; szer. główicy 6.

Znaki i zdobienia: na głowicy obustronnie tłoczony krzyż z 4 kropkami między ramionami, na głowni jednostronnie dwa koła współśrodkowe inkrustowane brązem.

Stan zachowania: dość silnie skorodowany, zboczce na jednym z płazów prawie zupełnie zanikło, brak części jelca (?).

Miejsce przechowania: Muz. Mazowieckie w Płocku, nr inw. MP 449.

Uwaga: jelec o końcach zawiniętych ku górze (?).

45. **Płock II.** Tabl. XV
 wyłowiony z Wisły pod Płockiem, 1914 r. Mapa 4
 Chronologia: druga poł. XIV w.?
 Typ: XVII ?, H, 1.
 Wymiary: dług. og. 140; dług. głowni 110,1; szer. głowni u nas. 4,8; najw. szer. trzpienia 2,2; dług. jelca 25,8; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 6,2; szer. głowicy 6,8.
 Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie krzyż łaciński (mieczyk?) inkrustowany miedzią.
 Stan zachowania: słaby, silnie skorodowany, zwł. na styku głowni z jelcem; zachowany ślad taszki (?).
 Miejsce przechowania: Muz. Mazowieckie w Płocku, nr inw. MP 449 a.
46. **Płowce, pow. Radziejów Kujawski.** Tabl. XV
 znalezione przez dzieci na polu. Mapa 3
 Chronologia: pierwsza poł. XIV w. (1331?). Fot. 11
 Typ: XVIa, I₁, 2.
 Wymiary: dług. og. 106; dług. głowni 86; szer. głowni u nas. 4,6; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca 18,7; wys. jelca przy trzpieniu 1,1; wys. głowicy 4,5; szer. głowicy 4,7.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: dobry.
 Miejsce przechowania: zbiór pryw. A. Gupieńca w Łodzi.
47. **Policko, pow. Międzyrzecz Wlkp.** Tabl. XVI
 Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w. Mapa 2
 Typ: XIIIa, I, 1.
 Wymiary: dług. og. 103; dług. głowni 83; szer. głowni u nas. 4; najw. szer. trzpienia 3,4; dług. jelca 17,5; wys. jelca przy trzpieniu 1,2; wys. głowicy 5,7; szer. głowicy 5,4.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: dość dobry.
 Miejsce przechowania: Muz. w Międzyrzeczu Wielkopolskim.

48. **Przydatki**, pow. Sztum. Tabl. XVI
 znal. w 1926 r. Mapa 2
 Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w. Fot. 5.
 Typ: XIII, I, 2.
 Wymiary: dług. og. 103,3 (zach.); dług. głowni 80,2 (zach.); szer. głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 3,2; dług. jelca 16; dług. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. głowicy 4,2; szer. głowicy 4,9.
 Znaki i zdobienia: na głowicy 6 wklęsłych znaków w postaci krzyżów równoramiennych.
 Stan zachowania: skorodowany, brak końca sztychu.
 Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 123.
 Uwaga: obecnie w Muz. Wojska Polskiego figuruje bez miejsca znalezienia, jednak jeszcze w r. 1952 posiadał niemiecką metrykę z podanym miejscem i rokiem znalezienia.
49. **Rdziostów**, pow. N. Sącz. Tabl. XVI
 w starym korycie Dunajca, 500 m na W od obecnego Mapa 4
 koryta, na głęb. ok. 4 m.
 Chronologia: poł. XIV w.
 Typ: XVII, H ?, 1?
 Wymiary: dług. og. 110,8 (zach.); dług. głowni 83,5 (zach.); szer. głowni u nas. 4,5; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca 25; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 6,5; szer. głowicy 6,6.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: silnie skorodowany z narostami żwiru, brak końca sztychu.
 Miejsce przechowania: Muz. w N. Sączu.
50. **Rządź**, pow. Grudziądz, I. Tabl. XVII
 z prac wykopaliskowych? Mapa 3
 Chronologia: XIV w.?
 Typ: XVIa ?, H ?, —
 Wymiary: dług. og. 109,5; dług. głowni 86; szer. głowni u nas. 3,7; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 4,5; szer. głowicy 4,6.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: silnie skorodowany, brak jelca.
 Miejsce przechowania: Muz. w Grudziądzu, Dział Hist., nr inw. DH/42.

51. **Rządź**, pow. Grudziądz, II. Tabl. XVII
 z badań wykopaliskowych? Mapa 4
 Chronologia: druga poł. XIV w.
 Typ: XVII, I, 1.
 Wymiary: dług. og. 105; dług. głowni 83,5; szer. głowni u nas. 4,2;
 najw. szer. trzpienia 4,2; dług. jelca 16,9; wys. jelca przy trzpie-
 niu 0,7; wys. głowicy 4,8; szer. głowicy 6,3.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: dobry.
 Miejsce przechowania: Muz. w Grudziądzu, Dział Hist., nr inw. 43 (D.H./43).
52. **Rzeszów** — Staromieście. Tabl. XVII
 Chronologia: schyłek XIII — początek XIV w. Mapa 2
 Typ: XIIIa, I ?, 5 ? (lub 2 ?)
 Wymiary: dług. og. 75 (zach.); dług. głowni 63,5 (zach.); szer. głowni
 u nas. 3,9; najw. szer. trzpienia 1,4; dług. jelca —; wys. jelca przy
 trzpieniu —; wys. głowicy —; szer. głowicy —
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: zły, brak końca sztychu, jelca i głowicy.
 Miejsce przechowania: Muz. w Rzeszowie, nr inw. 821.
 Literatura: J. Jędrzejowicz, *Ciekawe wykopalisko*, „Broń i Barwa”,
 R. 6: 1939, z. 1, s. 20; miecz opisany i przedstawiony na fot. w stanie
 znacznie lepszym niż dziś, z głowicą, jelcem i nieuszkodzonym sztychem.
 Uwaga: identyfikacja miecza znajdującego się dziś w Muz. w Rze-
 szowie, nr inw. 821, z okazem publikowanym przez J. Jędrzejo-
 wicza nie całkiem pewna.
53. **Santok**, pow. Gorzów Wlkp., I Tabl. XVIII
 grodzisko, poziom 6—9, Mapa 3
 badania wykopaliskowe z l. 1932—1934.
 Chronologia: druga poł. XIV w. (przed 1370 ?).
 Typ: XVIa ?, T ?, 2 ?
 Wymiary: dług. og. 89,5 (zach.); dług. głowni 58,5 (zach.); szer.
 głowni u nas. 5,8; najw. szer. trzpienia 3,5; dług. jelca 18,3; wys.
 jelca przy trzpieniu 1,3; wys. głowicy 6; szer. głowicy 5,8. Uwaga:
 wszystkie wymiary przybliżone!
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: sztych uszkodzony, głownia przełamana, silnie
 skorodowany.

Miejsce przechowania: do r. 1939 Museum für Völkerkunde (?) w Berlinie; zaginął w czasie II wojny światowej (1939—1945).

Literatura: A. Brackmann, W. Unverzagt, *Zantoch, eine Burg im deutschen Osten*, Leipzig 1936, s. 117, tabl. XII, ryc. 19.

54. **Santok** (okolice), pow. Gorzów Wlkp., II. Tabl. XVIII
znaleziony przy kopaniu torfu. Mapa 2

Chronologia: pocz. drugiej połowy XIII w., zapewne ok. 1255 r.

Typ: XIIIa, I, —

Wymiary: dług. og. 86 (zach.); dług. głowni 64,3 (zach.); szer. głowni u nas. 5,2; najw. szer. trzpienia 2,3; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 5,2; szer. głowicy 4,6.

Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie bogaty ornament figuralny i heraldyczny inkrustowany złotym metalem (postacie rycerzy konnych, herby Królestwa Czeskiego i Zakonu Krzyżackiego). Stan zachowania: brak jelca, sztych uszkodzony, poza tym dobry.

Miejsce przechowania: od r. 1910 do r. 1939 Museum für Kunstgewerbe u. Altertümer Schlesiens we Wrocławiu; zaginął w czasie II wojny światowej.

Literatura: H. Seger, *Ein Prunkschwert aus der Zeit der Kreuzzüge, Schlesiens Vorzeit...*, Bd. 6: 1912, s. 79 nn; P. Bohm, *König Ottokars Schwert, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift*, NF. Bd. 8, 1924, s. 41 nn.; B. Brackmann u. W. Unverzagt, *Zantoch, eine Burg im deutschen Osten*, Leipzig 1936, s. 137—138; A. Bruhn-Hoffmeyer, *Middelalderens tveaeggede svaerd*, København 1954, cz. 1, s. 65, cz. 2, s. 21 i tabl. XIV d

Uwaga: w świetle analizy ornamentów na głowni prawdopodobnie miecz Przemysła Ottokara II, króla Czech; zapewne dar Zakonu Krzyżackiego upamiętniający udział Przemysła w wyprawach krzyżowych przeciw Prusom; być może wiąże się z pobytem króla w Prusach w r. 1255, kiedy to założono tam miasto nazwane na jego cześć „Królewcem” (Königsberg, dziś Kaliningrad).

55. **Sieraków**, pow. Międzychód. Tabl. XVIII
wyłowiony z Warty. Mapa 4

Chronologia: druga poł. XIV w.

Typ: XVII, K, 1a ?

Wymiary: dług. og. 103,5 (zach.); dług. głowni 79,5 (zach.); szer. głowni u nas. 3,4; najw. szer. trzpienia —; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy —; szer. głowicy 5,5.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: słaby, koniec sztychu i oba ramiona jelca odłamane.

Miejsce przechowania: Muz. Wojska Polskiego w Warszawie, nr inw. 24178 x.

Literatura: W. Dziewanowski, *Dwa miecze*, „Broń i barwa”, R. 4: 1937, z. 5, s. 114—115.

56. **Słupsk** (okolice) I. Tabl. XVIII
 Chronologia: druga poł. XIV w. Mapa 3
 Typ: XVIa, T, 1.
 Wymiary: dług. og. 102 (zach.); dług. głowni 75,2 (zach.); szer. głowni u nas. 4,8; najw. szer. trzpienia 1,8; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. głowicy 5; szer. głowicy 3,6.
 Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie nie odcyfrowane znaki.
 Stan zachowania: skorodowany, koniec sztychu uszkodzony, części jelca brak, reszta zdeformowana.
 Miejsce przechowania: Muz. w Słupsku, nr inw. 362.
57. **Słupsk** (okolice) II. Tabl. XIX
 Chronologia: XII w. ? Mapa 1
 Typ: XI ?, G, —
 Wymiary: dług. og. 88 (zach.); dług. głowni 68,8 (zach.); szer. głowni u nas. 6; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca —; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 5,2; szer. głowicy 4,8.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: słaby, brak jelca i końca sztychu, silnie skorodowany.
 Miejsce przechowania: Muz. w Słupsku, nr inw. 361.
58. **Stary Sącz**, pow. Nowy Sącz. Tabl. XIX
 znal. na lewym brzegu Popradu przez Mapa 2
 A. Jucika, ucznia 7 kl. szkoły podst.
 Chronologia: schyłek XIII—początek XIV w.
 Typ: XIIIa ?, H, 2.
 Wymiary: dług. og. 53,4 (zach.); dług. głowni 27 (zach.); szer. głowni u nas. 5,4; najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca 20,8; wys. jelca przy trzpieniu 0,9; wys. głowicy 6,3; szer. głowicy 6,2.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: zły, b. silnie skorodowany, brak ok. $\frac{2}{3}$ głowni, reszta przełamana.
 Miejsce przechowania: Muz. w Starym Sączu, nr inw. 431/1964.
59. **Tropie**, pow. Nowy Sącz. Tabl. XIX
 wyłowiony z Dunajca. Mapa 3
Fot. 13.

Chronologia: połowa XIV w.

Typ: XVIa, I₁, 1a.

Wymiary: dług. og. 120; dług. głowni 91; szer. głowni u nas. 6; najw. szer. trzpienia 3,5; dług. jelca 26; wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. głowicy 6; szer. głowicy 5,5.

Znaki i zdobienia: na trzpieniu jednostronnie mało czytelny znak wklęsły (tarcza z elementem heraldycznym?).

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: Muz. Diecezjalne w Tarnowie, nr inw. 131.

60. **Tupadły**, pow. Inowrocław. Tabl. XX

wykopany w bagnie wraz ze szkieletami

Mapa 1

rycerza (?) i konia przed 1949 r.

Chronologia: przełom XIII i XIV w.

Typ: XII, I, 1a.

Wymiary: dług. og. 95,7; dług. głowni 78; szer. głowni u nas. 4; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 14,5; wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. głowicy 5; szer. głowicy 4,7.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: średni.

Miejsce przechowania: Muz. Miejskie w Inowrocławiu.

Literatura: M. Morełowski, *Szczerbiec*, „Studia do dziejów Wawelu” (złożone w maszynopisie).

61. **Tychy**. Tabl. XX

znal. przy ul. Ks. Damrotha

Mapa 3

w czasie prac ziemnych, 1930 r.

Chronologia: pierwsza poł. XIV w.

Typ: XVIa, H, 1.

Wymiary: dług. og. 110,5; dług. głowni 85; szer. głowni u nas. 5,2; najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca 23,7; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy 5,5; szer. głowicy 7.

Znaki i zdobienia: na głowni jednostronnie ślad znaku (krzyż ?) inkrustowanego złotym metalem.

Stan zachowania: słaby, duże ubytki, głownia dwukrotnie przełamana.

Miejsce przechowania: Muz. Górnośląskie w Bytomiu.

Literatura: F. Pfützenreiter, *Ein mittelalterliches Schwert aus Tichau*, *Kr. Pless*, „Altschlesische Blätter”, Jhg. 15: 1940, z. 3, s. 102—104.

62. **Tymień**, pow. Koło. Tabl. XX
 znaleziony w torfie. Mapa 3
 na głęb. ok. 1,5—2 m.
 Chronologia: pierwsza połowa XIV w.
 Typ: XVIa, H, 1.
 Wymiary: dług. og. 118; dług. głowni 91,8; szer. głowni u nas. 5,5;
 najw. szer. trzpienia 2,7; dług. jelca 22; wys. jelca przy trzpieniu
 0,8; wys. głowicy 6,7; szer. głowicy 7,6.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: dość dobry.
 Miejsce przechowania: Muz. Kujawskie we Włocławku, nr inw. 190/784.
63. **Warka I**. Tabl. XXI
 z Pilicy. Mapa 4
 Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.?
 Typ: XVII?, H₁, 1a.
 Wymiary: dług. og. 55,17 (zach.); dług. głowni 27,21 (zach.); szer.
 głowni u nas. 6; najw. szer. trzpienia 2,8; dług. jelca 22,2 (zach.); wys.
 jelca przy trzpieniu 0,7; wys. głowicy 5,2; szer. głowicy 7.
 Znaki i zdobienia: —
 Stan zachowania: fragmentaryczny, brak ponad połowy głowni, je-
 lec uszkodzony, całość silnie skorodowana.
 Miejsce przechowania: Muz. im. K. Pułaskiego w Warce.
 Literatura: Z. Rajewski, Komunikat w „Wiadomościach Archeologicz-
 nych” (oddany do druku).
64. **Warka II**. Tabl. XXI
 z Pilicy. Mapa 4
 Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.?
 Typ: XVII?, I₁, 1a.
 Wymiary: dług. og. 56,9 (zach.); dług. głowni 33,7 (zach.); szer.
 głowni u nas. 5; najw. szer. trzpienia 3; dług. jelca 17,3; wys. jelca
 przy trzpieniu 1,4; wys. głowicy 4,6; szer. głowicy 4,8.
 Znaki i zdobienia: na głowni obustronnie ryty znak w postaci
 gwiazdki 6-ciopromiennej.
 Stan zachowania: fragmentaryczny, brak przeszło połowy głowni,
 całość skorodowana.
 Miejsce przechowania: Muz. im. K. Pułaskiego w Warce.
 Literatura: por. Warka I.
65. **Warszawa**. Tabl. XXI
 znal. przy budowie wiaduktu Poniatowskiego. Mapa 3

Chronologia: połowa XIV w.

Typ: XVIa, I₁, 1 (z odmianą).

Wymiary: dług. og. 112; dług. głowni 87; szer. głowni u nas. 6,5; najw. szer. trzpienia: —; dług. jelca 25,7; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy: 5,7; szer. głowicy 5,7.

Znaki i zdobienia: na trzpieniu jednostronnie (?) wysztancowany znak (krzyż dwunastoramienny).

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: do r. 1939 zbiór prywatny W. Dziewanowskiego w Warszawie.

Literatura: W. Dziewanowski, *Dwa miecze*, „Broń i barwa”, R. 4: 1937, z. 5, s. 114—115.

Uwaga: jelec o końcach zawiniętych ku górze.

66. **Wieprz — Krzna** (kanał).

Tabl. XXII

znaleziony przy budowie kanału.

Mapa 3

na terenie woj. lubelskiego.

Chronologia: połowa XIV w.

Typ: XVIa, H, 1.

Wymiary: dług. og. 117; dług. głowni 89; szer. głowni u nas. 3,5; najw. szer. trzpienia 2; dług. jelca 19; wys. jelca przy trzpieniu 0,8; wys. głowicy 5; szer. głowicy 6.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: silna korozja powierzchniowa.

Miejsce przechowania: Muz. w Lublinie, nr inw. S/9072/ML.

67. **Wolbórz**, pow. Piotrków Tryb.

Tabl. XXII

Chronologia: schyłek XIV—pocz. XV w.

Mapa 4

Typ: XVII, T₄, 2.

Fot. 15.

Wymiary: dług. og. 110; dług. głowni 85; szer. głowni u nas. 4; najw. szer. trzpienia 1,5; dług. jelca 19,2; wys. jelca przy trzpieniu 0,9; wys. głowicy 5,5; szer. głowicy 3,3.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: dobry.

Miejsce przechowania: Muz. w Piotrkowie Tryb., nr inw. H/33.

68. **Zamość**.

Tabl. XXIII

w ziemi, na dzisiejszej posesji

Mapa 4

ss. Franciszkanek, 1955 r.

Fot. 16.

Chronologia: druga poł. XIV—pocz. XV w.

Typ: XX ?, K, 1.

Wymiary: dług. og. 127,8; dług. głowni 93,5; szer. głowni u nas. 6; najw. szer. trzpienia 2,5; dług. jelca 28,2; wys. jelca przy trzpieniu 1; wys. głowicy 6,8; szer. głowicy 7.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: dobry, powierzchnia skorodowana.

Miejsce przechowania: Muz. Ziemi Zamojskiej w Zamościu.

69. **Żnin.**

Mapa 1

z grobu szkieletowego?

Chronologia: XIII w. ?

Typ: ? C, 1.

Wymiary: dług. og. 57,3 (zach.); dług. głowni —; szer. głowni u nas 4; najw. szer. trzpienia 2,3; dług. jelca 18; wys. jelca przy trzpieniu —; wys. głowicy —; szer. głowicy —.

Znaki i zdobienia: —

Stan zachowania: fragmentaryczny, brak przeważnej części głowni.

Miejsce przechowania: Muz. Ziemi Pańskiej w Żninie (PTTK), czasowo na wystawie w Biskupinie.

Chronologia mieczów typu X, XI, XII i nie określonych z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Typ	Chronologia				Uwagi	Nr kat.
			XII w.	XIII w.	XIV w.	XV w.		
1	Lutol Mokry II	X	—	—	—	—		30
2	Konin I	XI	—	—	—	—		23
3	Słupsk (okolice) I	XI	—	—	—	—		57
4	Bobowicko	XII	—	—	—	—		3
5	Chrustowice	XII	—	—	—	—		4
6	Góry Święto- krzyskie	XII	—	—	—	—		16
7	Kraków I	XII	—	—	—	—	po 1208, przed 1248	25
8	Tupadły	XII	—	—	—	—		60
9	Barnówko	nie okr.	—	—	—	—		6
10	Osie	”	—	—	—	—		2
11	Ostrów	”	—	—	—	—		39
12	Żnin	”	—	—	—	—		40
								69

Chronologia mieczów typów XIII, XIIIa, i XVa z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Typ	Chronologia				Uwagi	Nr kat.
			XII w.	XIII w.	XIV w.	XV w.		
1	Elbląg II	XIII					1331?	10
2	Piołunowo I	XIII						42
3	Przydatki	XIII						48
4	Cieszyn	XIIIa						5
5	Elbląg (okolice) I	XIIIa						9
6	Gdańsk II	XIIIa						12
7	Gorzów (okolice)	XIIIa						15
8	Łeba (okolice)	XIIIa						32
9	Morzysław	XIIIa						36
10	Nysa (okolice)	XIIIa						37
11	Piołunowo II	XIIIa						43
12	Policko	XIIIa						47
13	Rzeszów	XIIIa						52
14	Santok II	XIIIa						przed 1278, ca 1255
15	Stary Sącz	XIIIa						54
16	Kalisz (okolice) II	XVa						58
							18	

Chronologia mieczów typu XVIa z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Chronologia				Uwagi	Nr kat.
		XII w.	XIII w.	XIV w.	XV w.		
1	Baldrzychów						1
2	Czerwińsk						7
3	Dąbrowa						8
4	Gdańsk I						11
5	Kalisz (okolice) I						17
6	Komorów I						19
7	Komorów IV						22
8	Kraków II						26
9	Kraków III						27
10	Lubotyńskie jezioro						28
11	Lutol Mokry I						29
12	Lutol Mokry III						31

Lp.	Stanowisko	Chronologia				Uwagi	Nr kat.
		XII w.	XIII w.	XIV w.	XV w.		
13	Łuzki						33
14	Michrów						35
15	Olkusz (okolice)						38
16	Otmuchów						41
17	Płock I						44
18	Płowce					1331 (?)	46
19	Rządź I						50
20	Santok I					wg stratygrafii przed 1370	53
21	Słupsk (okolice) I						56
22	Tropie						59
23	Tychy						61
24	Tymień						62
25	Warszawa						65
26	Wieprz—Krzna						66

Chronologia mieczów średniowiecznych typów XVII i XX z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Typ	Chronologia				Uwagi	Nr kat.
			XII w.	XIII w.	XIV w.	XV w.		
1	Cykarzew Stary	XVII						6
2	Gniewkowo	XVII						13
3	Gorzeszów	XVII						14
4	Komorów II	XVII						20
5	Komorów III	XVII						21
6	Konin II	XVII						24
7	Płock II	XVII						45
8	Rdziostów	XVII						49
9	Rządź II	XVII						51
10	Sieraków	XVII						55
11	Wolbórz	XVII						67
12	Warka I	XVII						63
13	Warka II	XVII						64
14	Malbork	XX						34
15	Zamość	XX						68

25	Olkusz, Muzeum Polskiego Towarzystwa Turystyczno- -Krajoznawczego	1	
26	Piotrków Trybunalski, Muzeum	1	
27	Płock, Muzeum Mazowieckie	3	
28	Poznań, Muzeum Narodowe, Oddział: Muzeum Broni	1	
29	Poznań, Zbiory Z. Pieczyńskiego	1	
30	Rzeszów, Muzeum	1	
31	Nowy Sącz, Muzeum	1	
32	Stary Sącz, Muzeum	1	
33	Słupsk, Muzeum	2	
34	Tarnów, Muzeum	5	
35	Tarnów, Muzeum Diecezjalne	1	
36	Warka, Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego	2	
37	Warszawa, Muzeum Wojska Polskiego	8	
38	Warszawa, Zbiory W. Dziewanowskiego	1	do 1939 r.
39	Warszawa, Zbiory K. Kucnera	1	
40	Włocławek, Muzeum Kujawskie	2	
41	Wrocław, Museum für Kunstgewerbe und Altertümer Schlesiens	1	do 1939 r.
42	Zamość, Muzeum Ziemi Zamojskiej	1	
43	Zielona Góra, Muzeum	1	
44	Znin, Muzeum Ziemi Pałuckiej Polskiego Towarzy- stwa Turystyczno-Krajoznawczego	1	

MEDIEVAL SWORDS FROM POLISH TERRITORIES

Summary

In contrast to the early medieval Polish arms and armour (from before the 12th century) which have been studied in detail, those from the later medieval phases are still not sufficiently known. This is indicated by the fact that two important books devoted to medieval European swords¹ hardly mention Polish materials. To make up, even partly, for this deficiency, these writers have undertaken the study of medieval swords found on Polish territories. In terms of space this study covers the area of the so-called *Corona Regni Poloniae*² which roughly corresponds to the Polish ethnic area in the Middle Ages. The lower chronological limit of the study is the mid-12th century, and the upper the close of the 15th. The majority of the 69 swords³ recorded from the area thus defined are anonymous specimens found by accident. Only two may be associated with known historical persons: the „Jagged Sword” which was the coronation sword of the Polish kings and originally belonged to Prince Bolesław (d. 1248), son of Konrad (Kraków I), and the sword of Przemysław Ottokar II, King of Bohemia (d. 1278) (Santok II). Only 3 specimens can be associated with historic battle-fields (from 1331). About one third of the finds come from the bottom or shores of rivers, lakes and bogs. Twenty seven of the specimens show ornaments and marks, including armourers' marks. These will be the subject of a separate study.

Following the classification of R. E. Oakeshott, the swords under discussion have been divided into nine types: X (1 specimen), XI (2 specimens), XII (5 specimens), XIII (3 specimens), XIIIa (12 specimens), XVa (1 specimen), XVIa (26 specimens), XVII (13 specimens) and XX (2 specimens); four swords could not be identified. Apart from types X, XI, XVa and XX which are represented by one or two swords only, there are five types characteristic of the Polish territories (XII, XIII, XIIIa, XVIa, XVII). Very striking is the absence of types XIV and XV which are frequent in the Roman countries and England. From this it follows that of the two principal provinces into which Latin Europe has been divided by authorities on this subject, the north-eastern province covering Germany and the Scandinavian countries is closer to Poland.

Most of the swords under discussion date from the period between 1200 and

---

¹ A. Bruhn-Hoffmeyer, *Middelalderens tveæggede svaerd*, vols. I—II, København 1954; R. E. Oakeshott, *The Sword in the Age of Chivalry*, London 1964.

² Legal term formed during the reign of King Casimir the Great (1333—1370).

³ Bruhn-Hoffmeyer, *op. cit.*, lists 434 sword from the whole area of Europe of this period. Polish materials which are not included in her study account for over 15% of this figure. It should be added that the authoress lists only original swords or specimens which have at least been published and have a definite provenance.

1420—1430. The apparent scarcity of material preceding 1200 (types X and XI) can be accounted for by the fact that the majority of swords from this period have already been included under the category of „early medieval” arms⁴. On the other hand, very surprising is the scarcity of swords from the middle and second half of the 15th century. Even if we admit that the date assigned to the swords of types XVIa and XVII is too early, the complete absence of types XVIII and related types which are characteristic of the 15th century, and moreover appear in Polish iconographical sources of this period, seems inexplicable. We can only cautiously suggest that this state of things reflects economic and social changes. As is known, during the mid-15th century an essential change occurred in the mode of living of the Polish nobility who ceased to be knights and became landed gentry, while the defence of the country became the duty of mercenaries. At the same time Polish territories were enjoying a long period of peace and security which was to be disturbed only in the second half of the 17th century by destructive wars. The absence of 15th century swords of type XVIII and related types, may be the outcome of the peacefulness of internal relations and customs. Because of the lack of proper studies we may only surmise that in the everyday life of the 15th century the sword was gradually replaced by lighter kinds of cutting arms (e.g. early types of sabres) such as are seen in Polish iconography of that period.

The plotting of the places of finds on the map shows a connection between the frequent incidence of swords and the regions densely populated and economically active and with important trade routes. On the other hand, no links with regions which were often the scenes of military activities are observable.

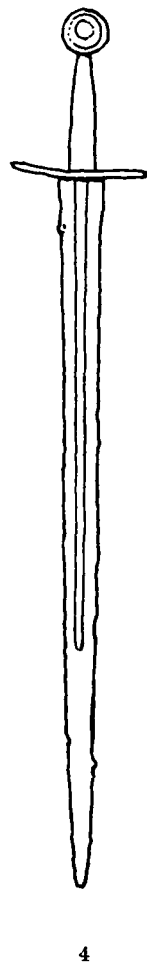
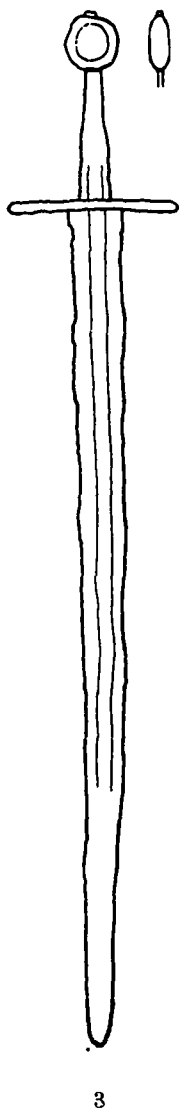
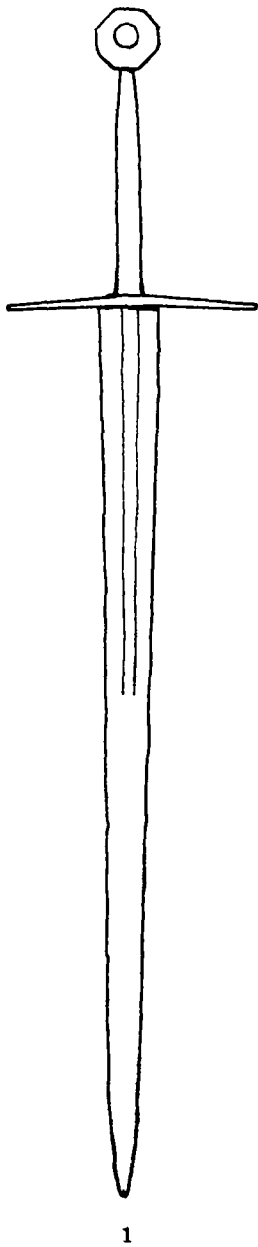
The results presented in this paper are only preliminary and should be supplemented by technological analysis, by the study of written and iconographical sources from Poland and by the use of analogical materials from the neighbouring countries.

Translated by Maria Abramowiczowa

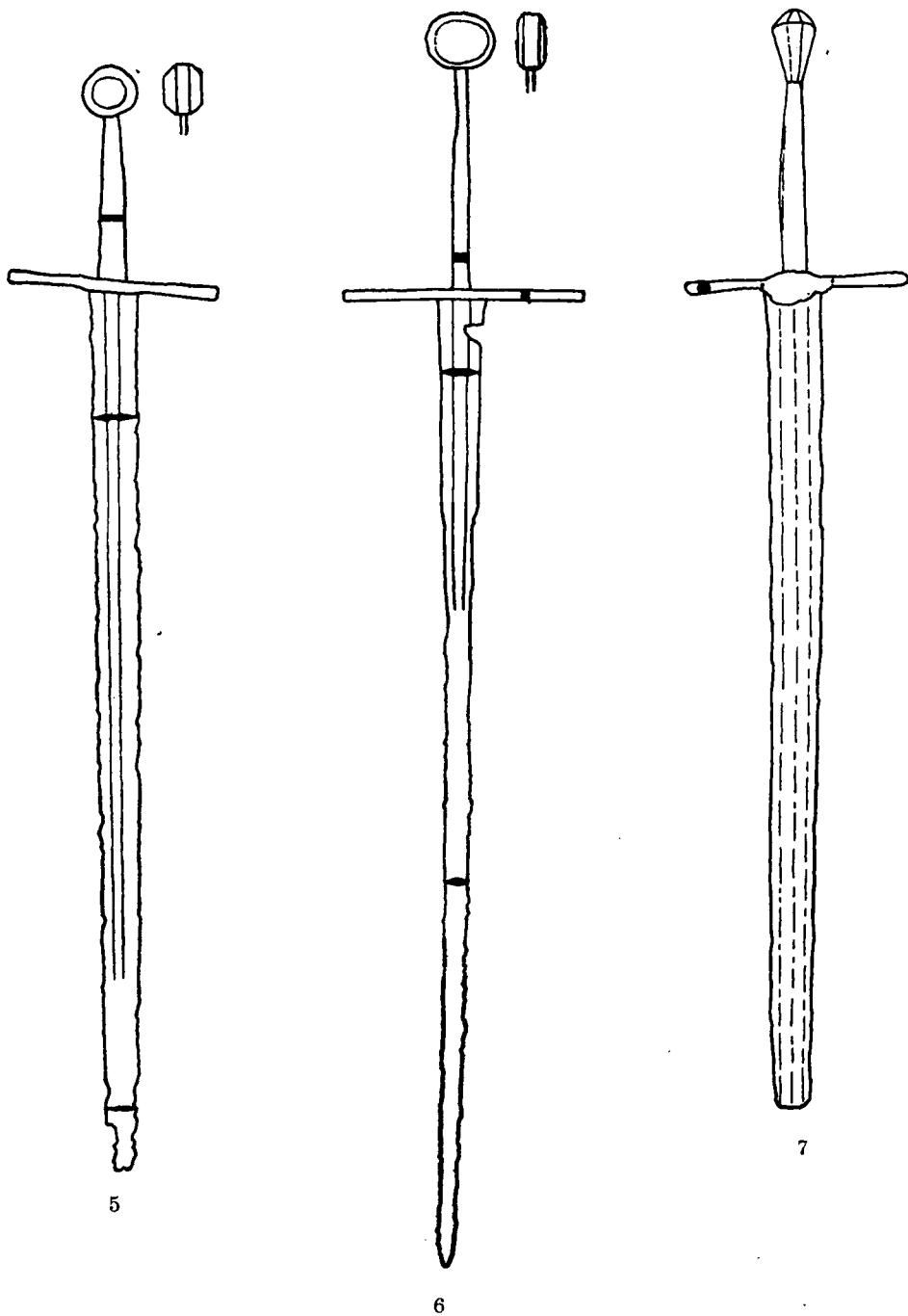
---

⁴ A. Nadolski, *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, [Studies in the Polish Arms and Armour in the 10th, 11th and 12th centuries], Łódź 1954.

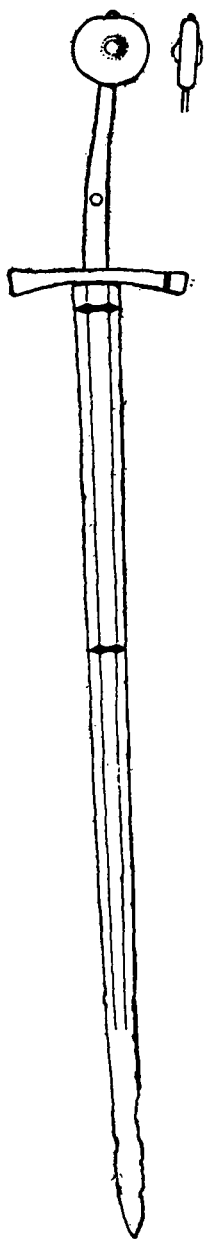
TABLICE

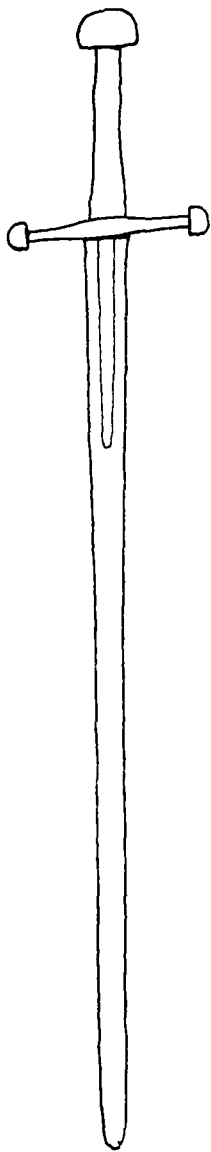
TABLICA I

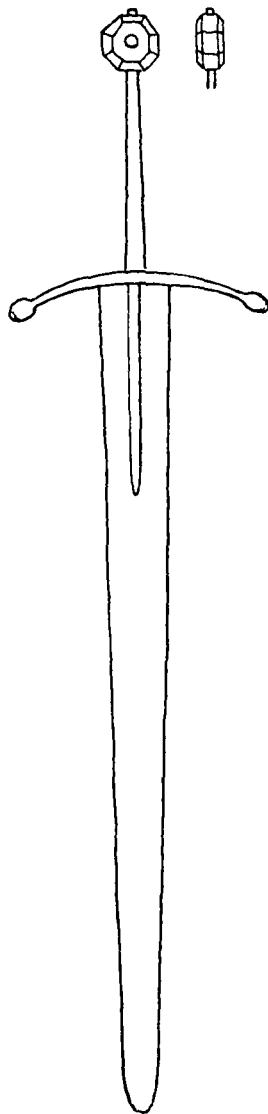
TABLICA II

8

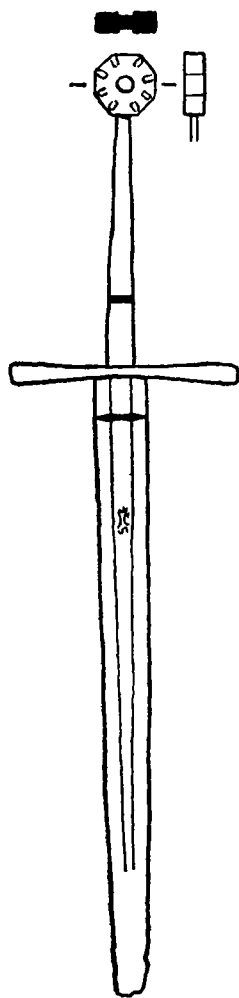

9

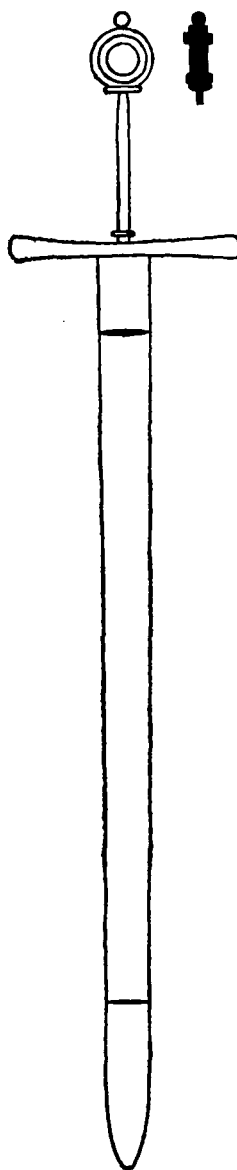

10

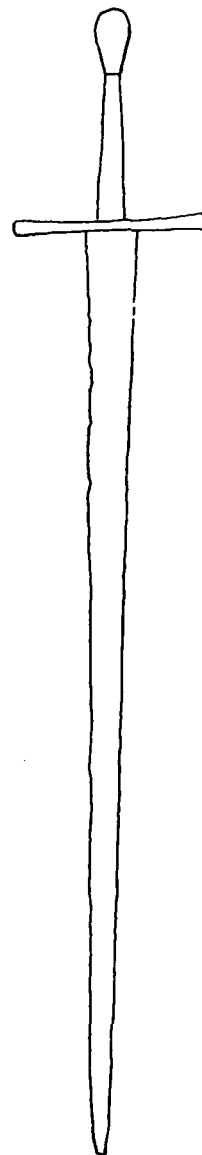
TABLICA III

11

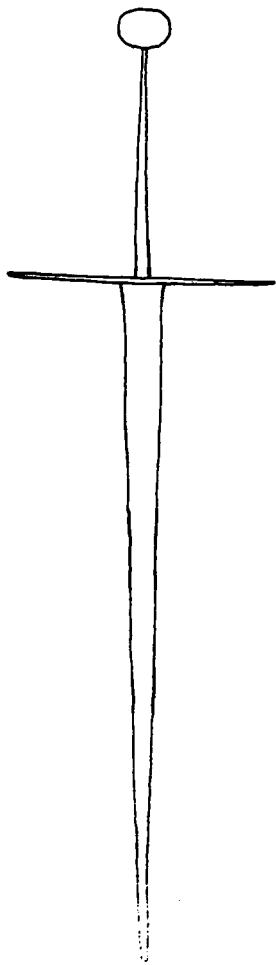
12

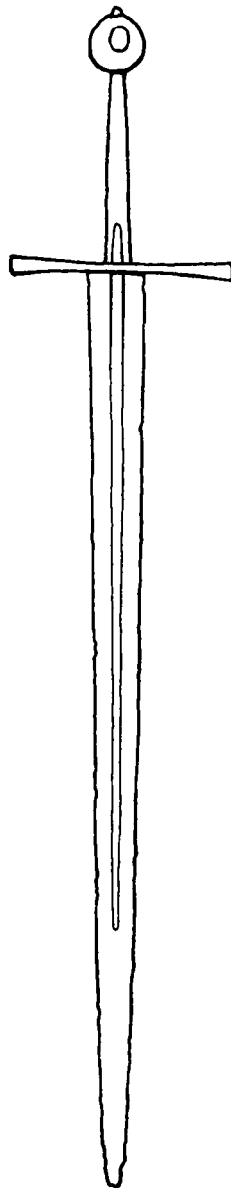
13

TABLICA IV

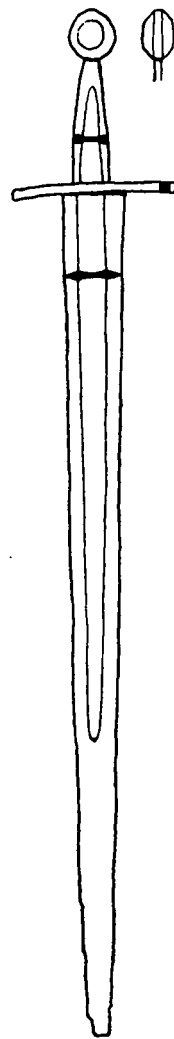

14

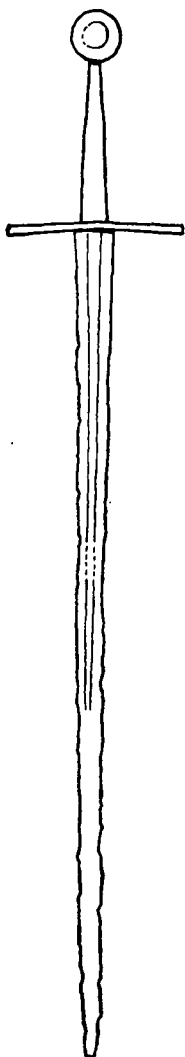

15

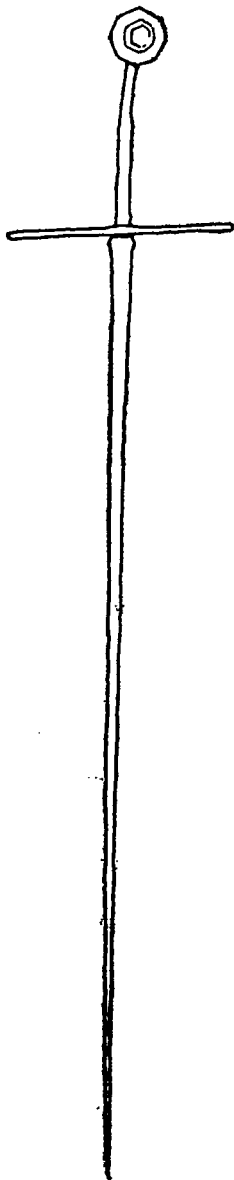

16

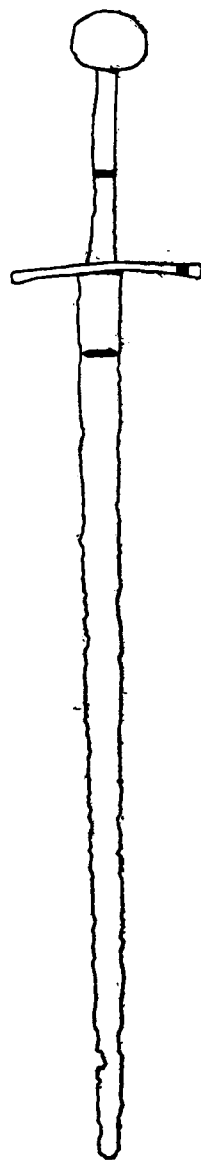
TABLICA V

17

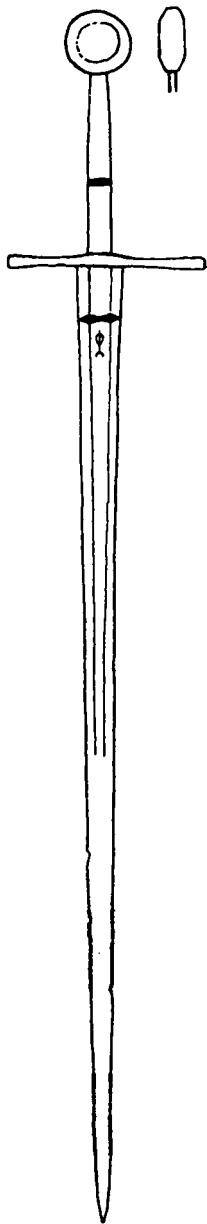

18

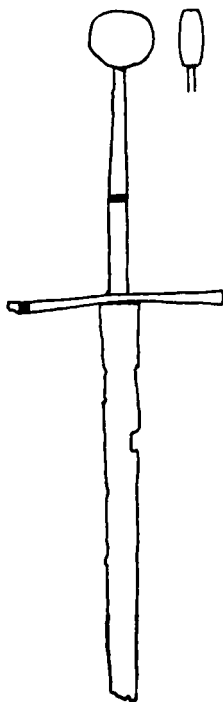

19

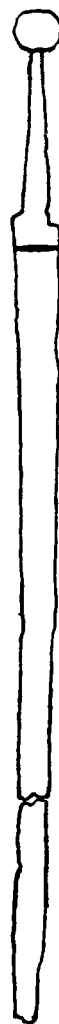
TABLICA VI

20

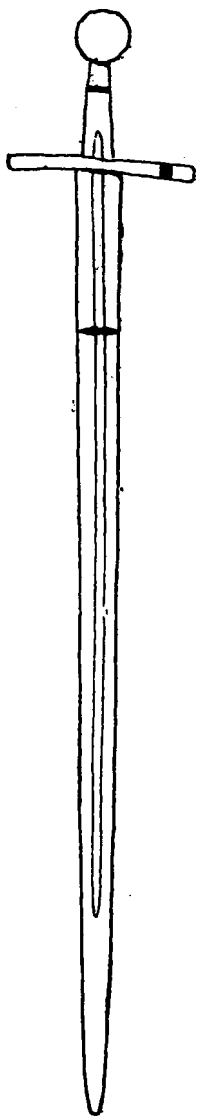

21

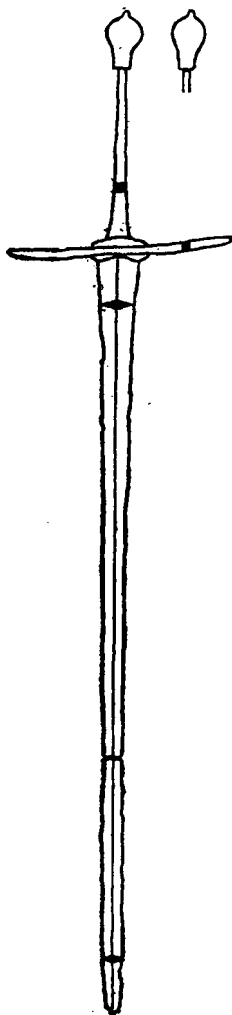

22

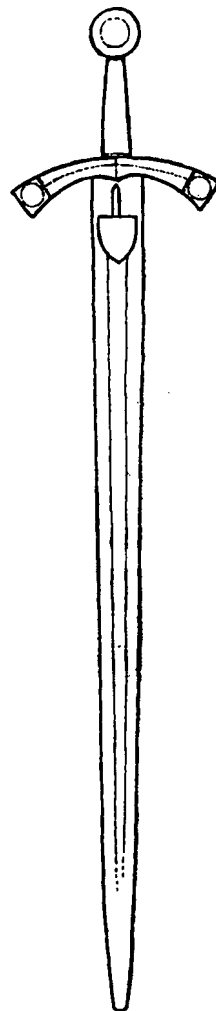
TABLICA VII

23

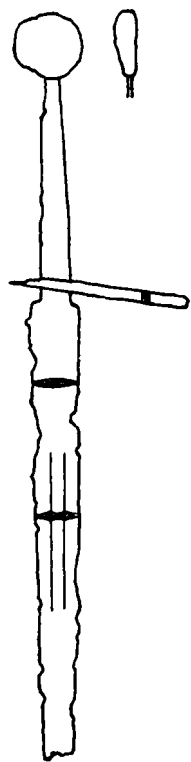

24

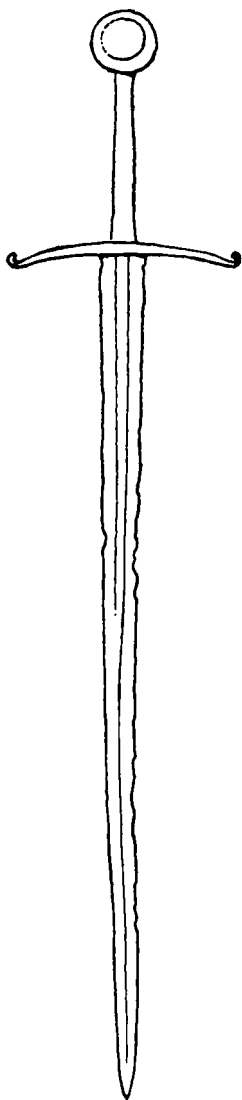

25

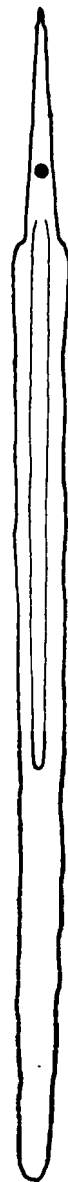
TABLICA VIII

26

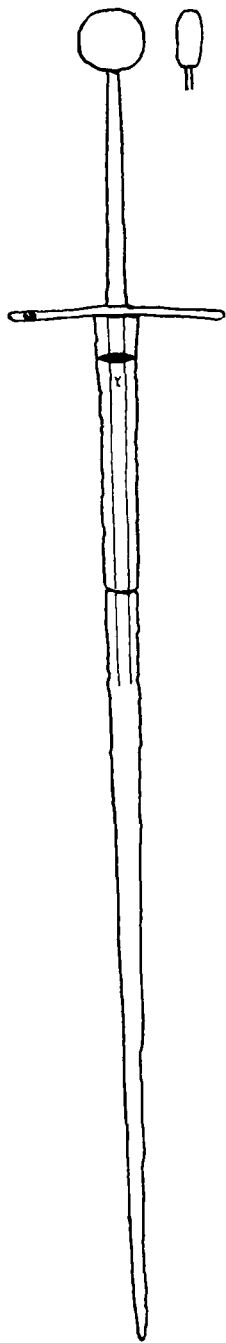

27

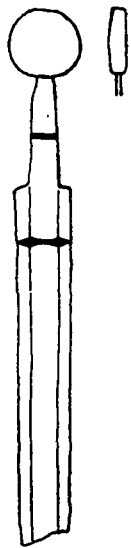

28

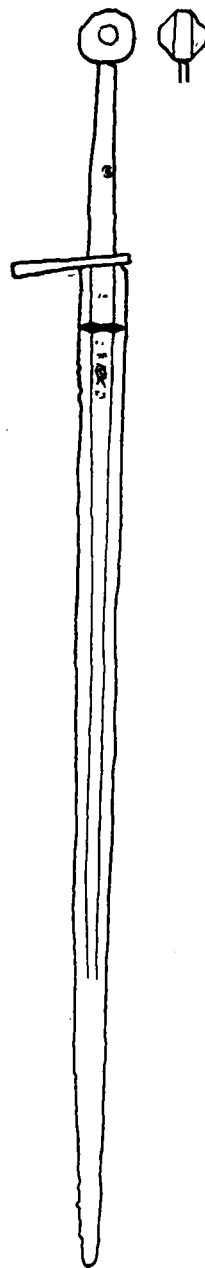
TABLICA IX

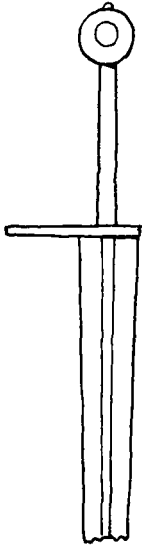
29

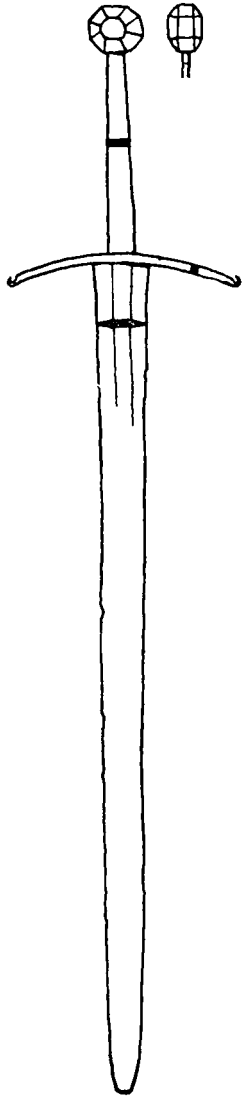
30

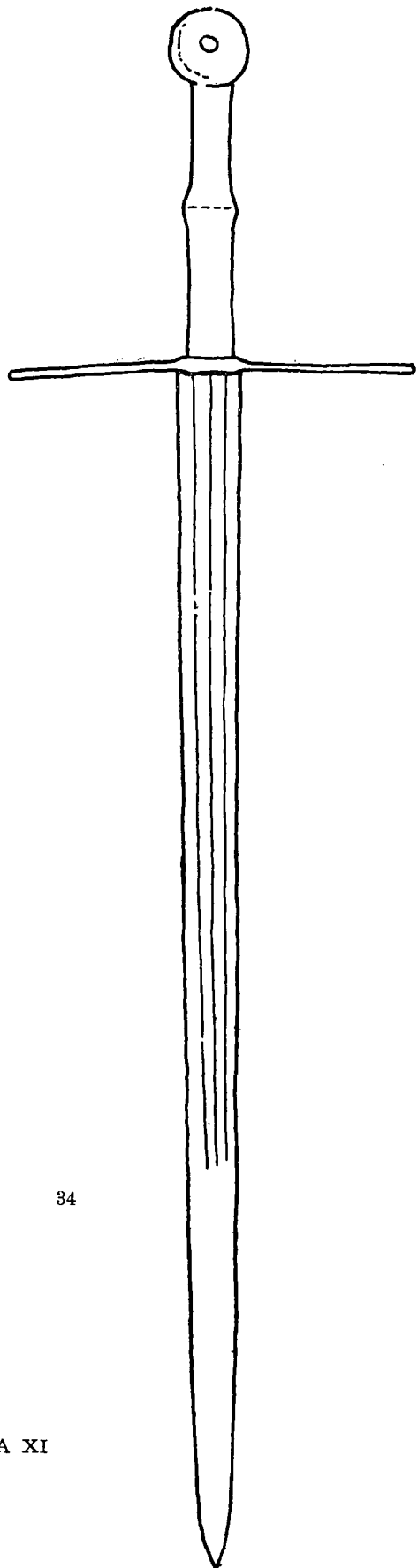
31

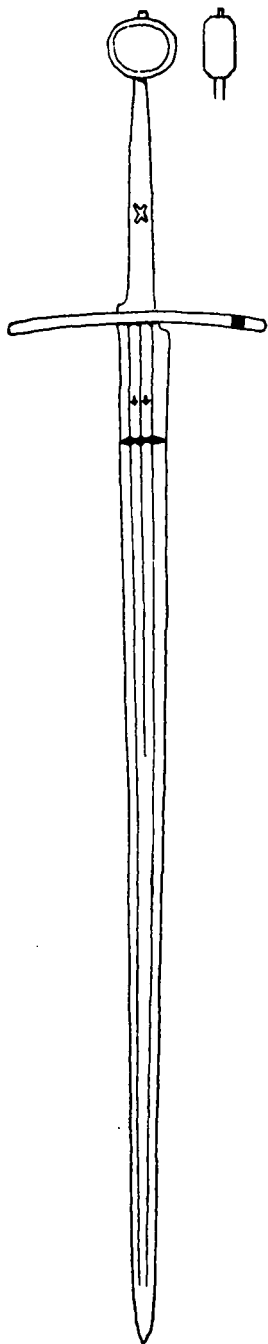
32

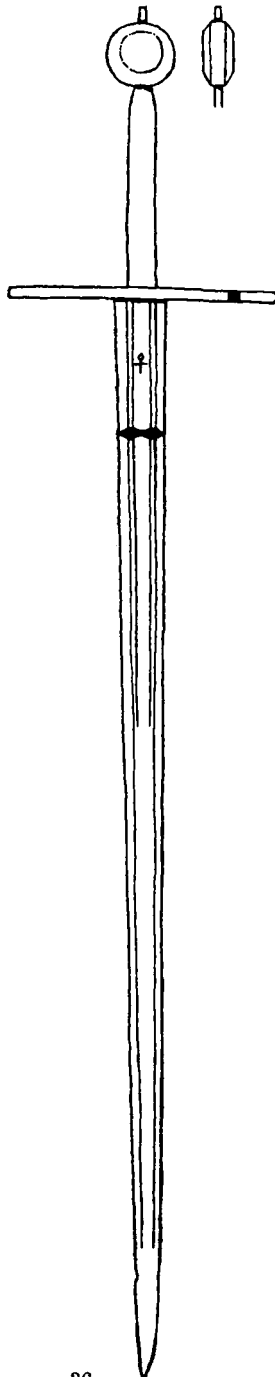
33

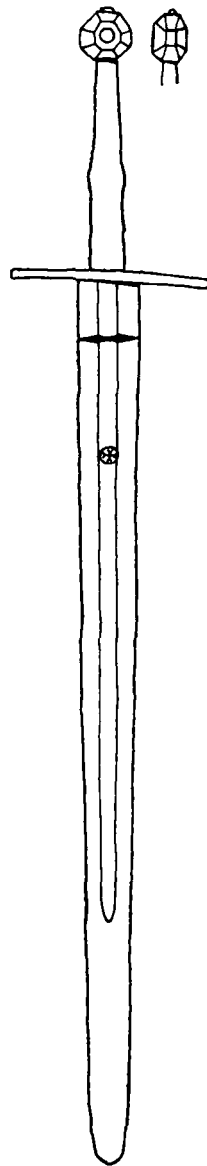
34

35

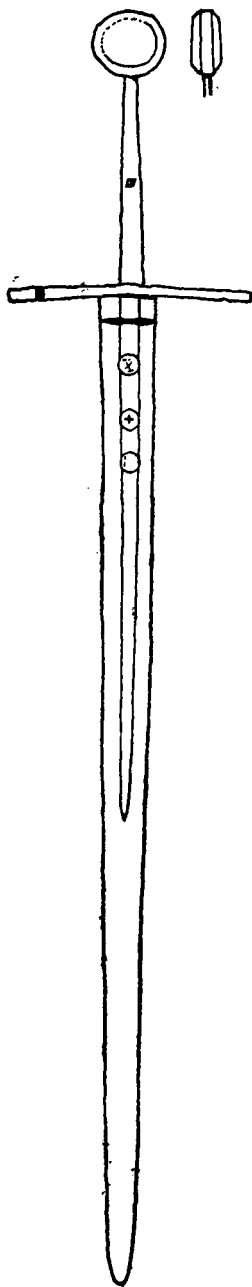
36

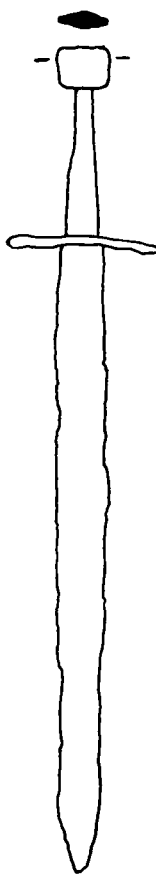
37

TABLICA XII

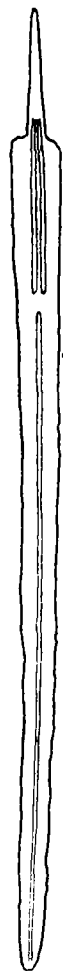

38

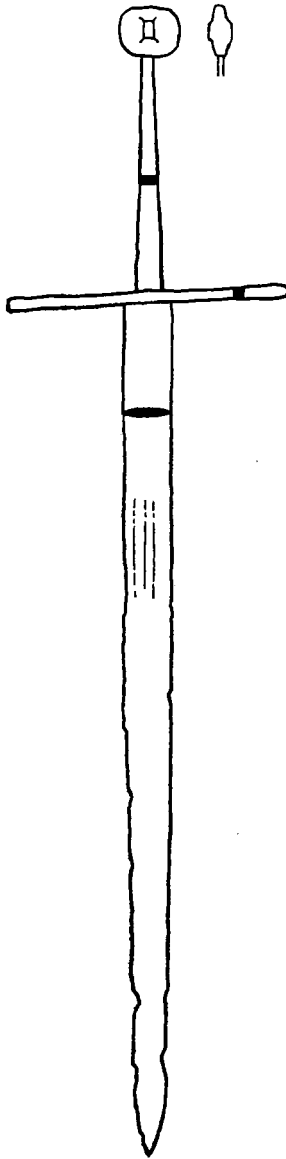
39

40

41

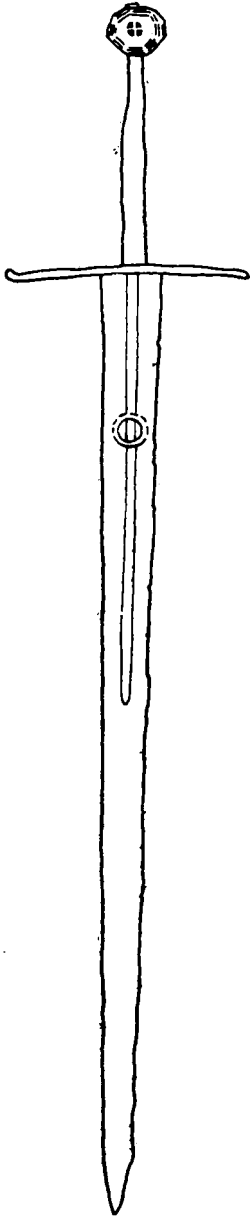

42

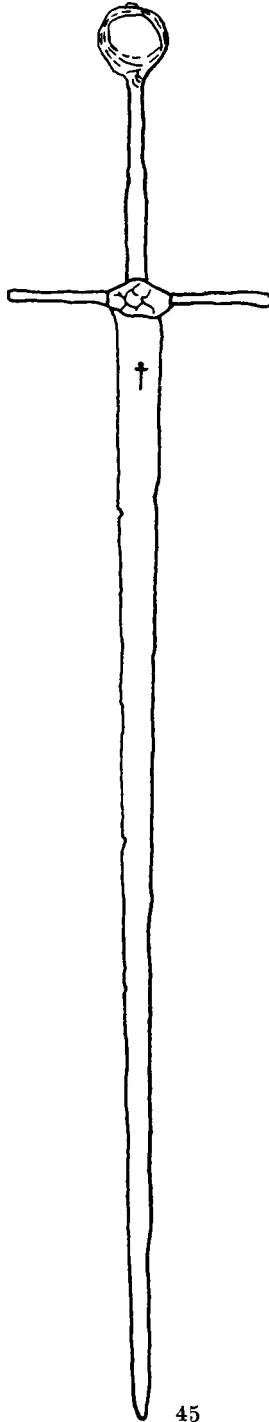

43

TABLICA XIV

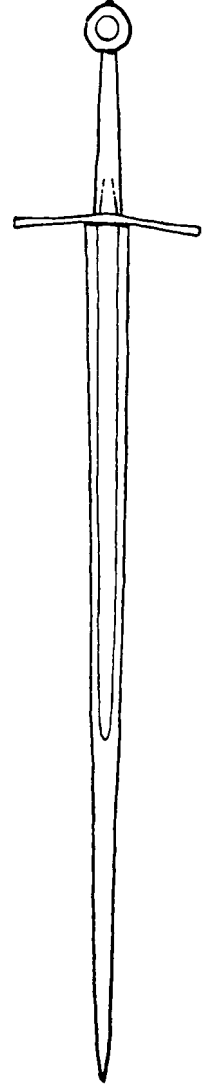

44

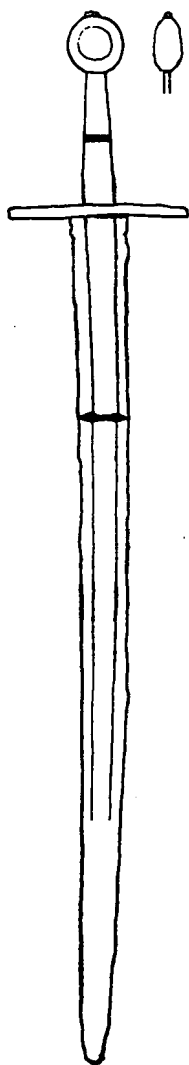

45

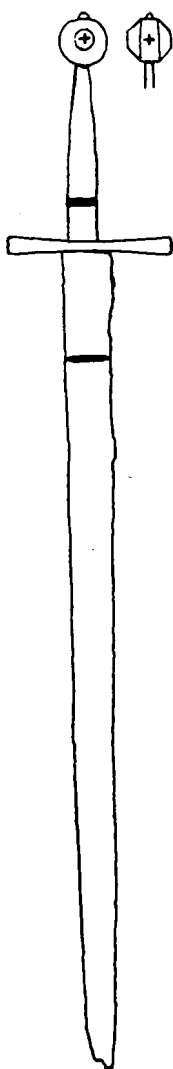
TABLICA XV

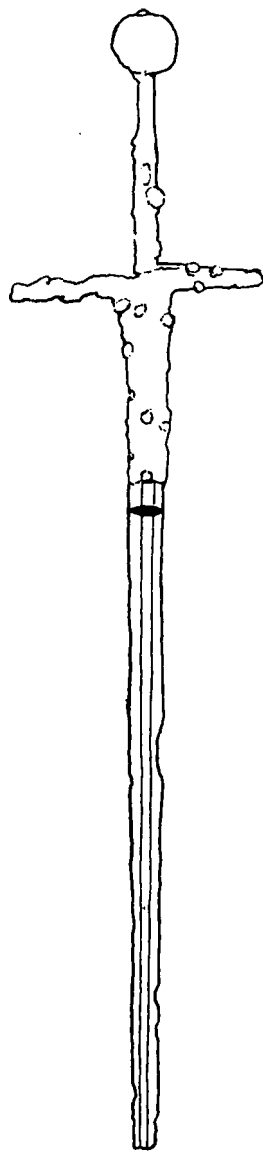
46

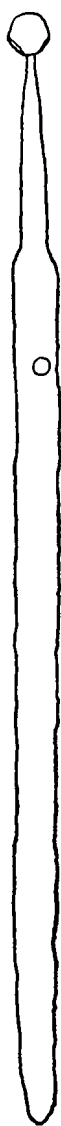
47

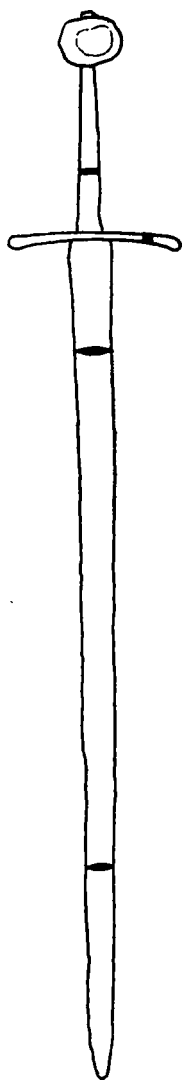
48

49

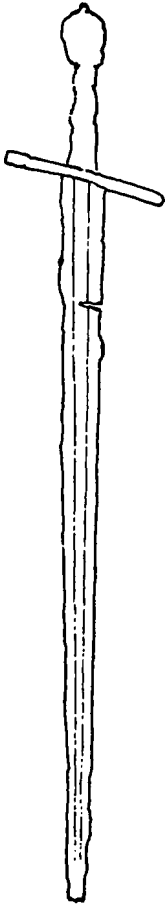
50

51

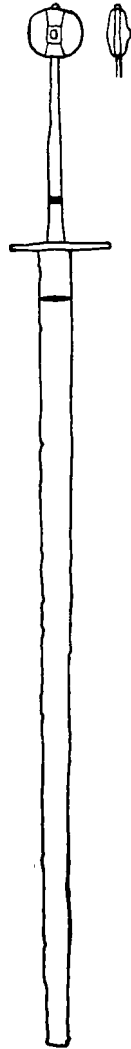
52

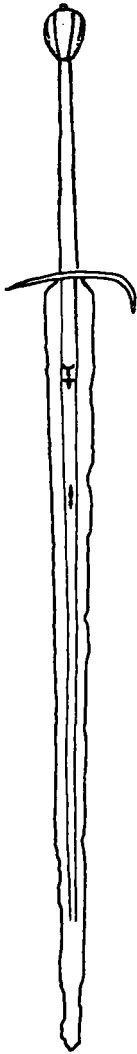
53

54

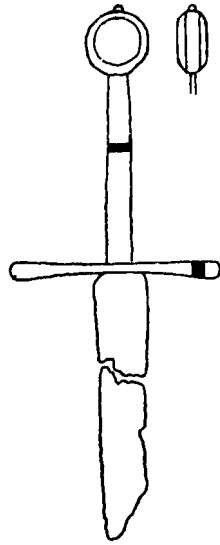
55

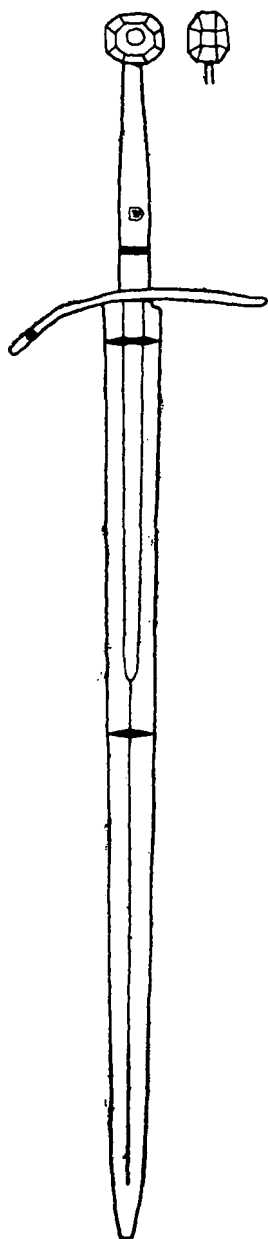
56

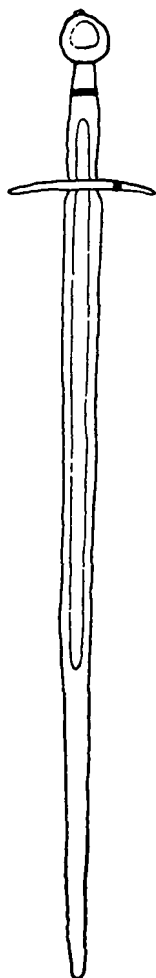
57

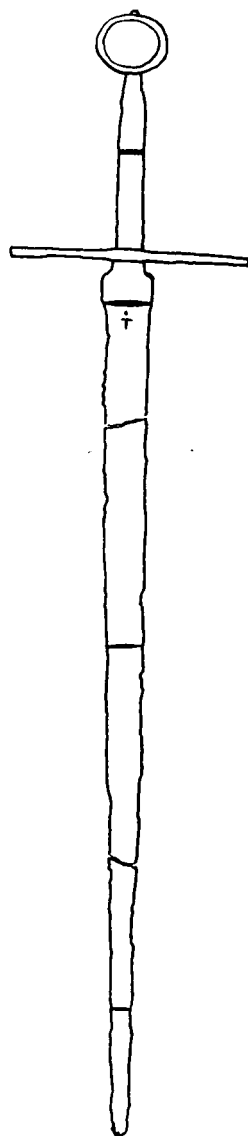
58

59

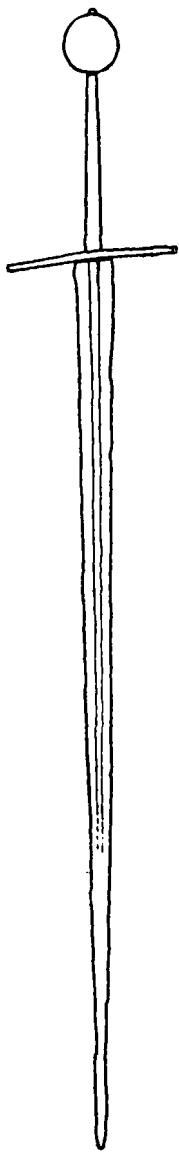
60

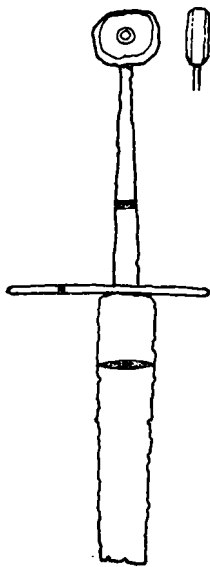
61

TABLICA XX

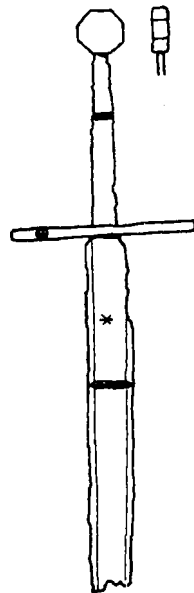

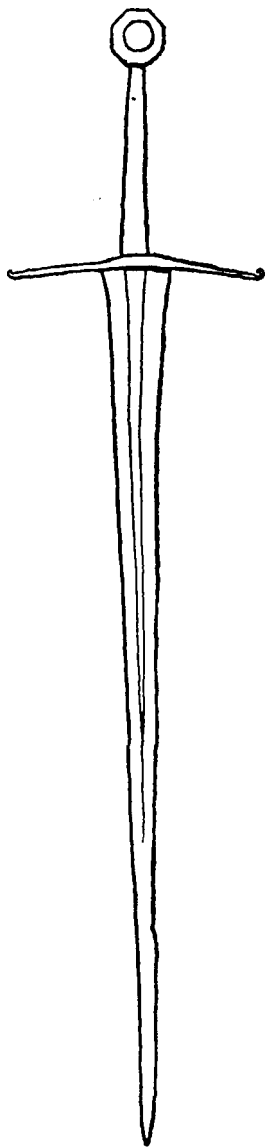
62

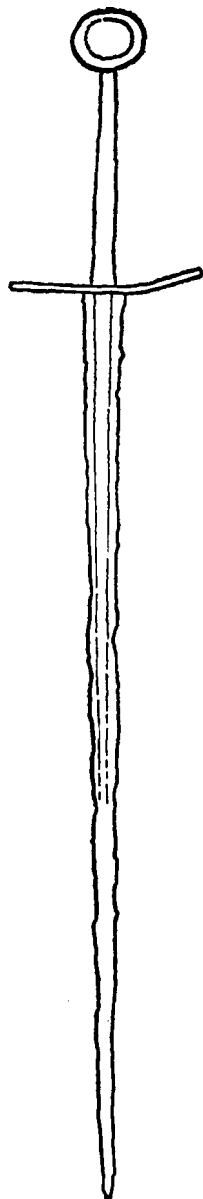
63

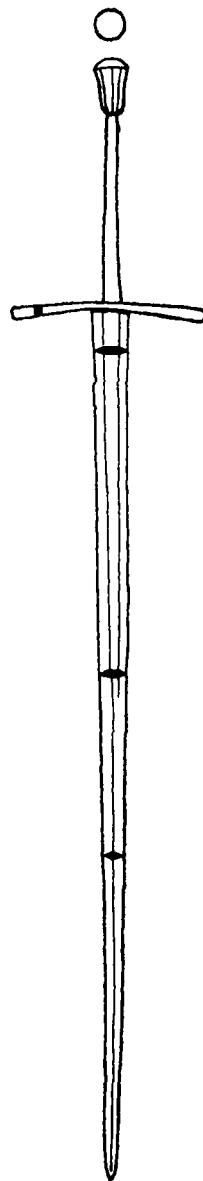
64

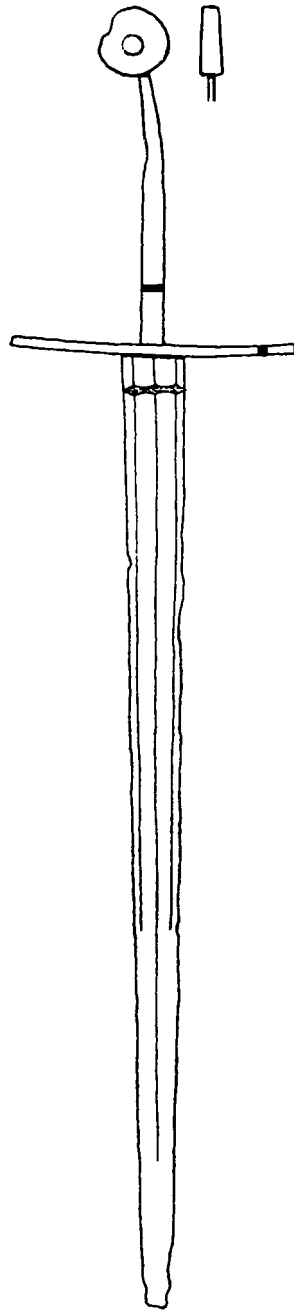
65

66

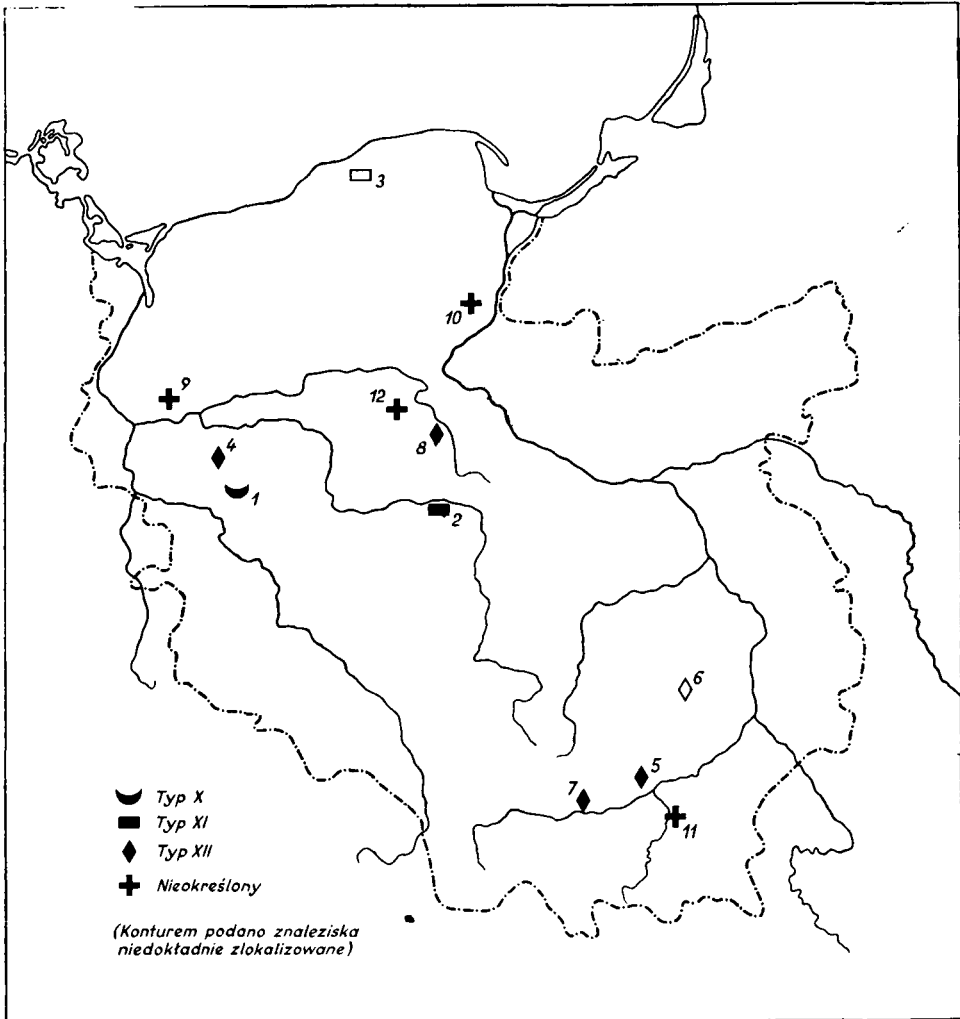
67

68

TABLICA XXIII

MAPY

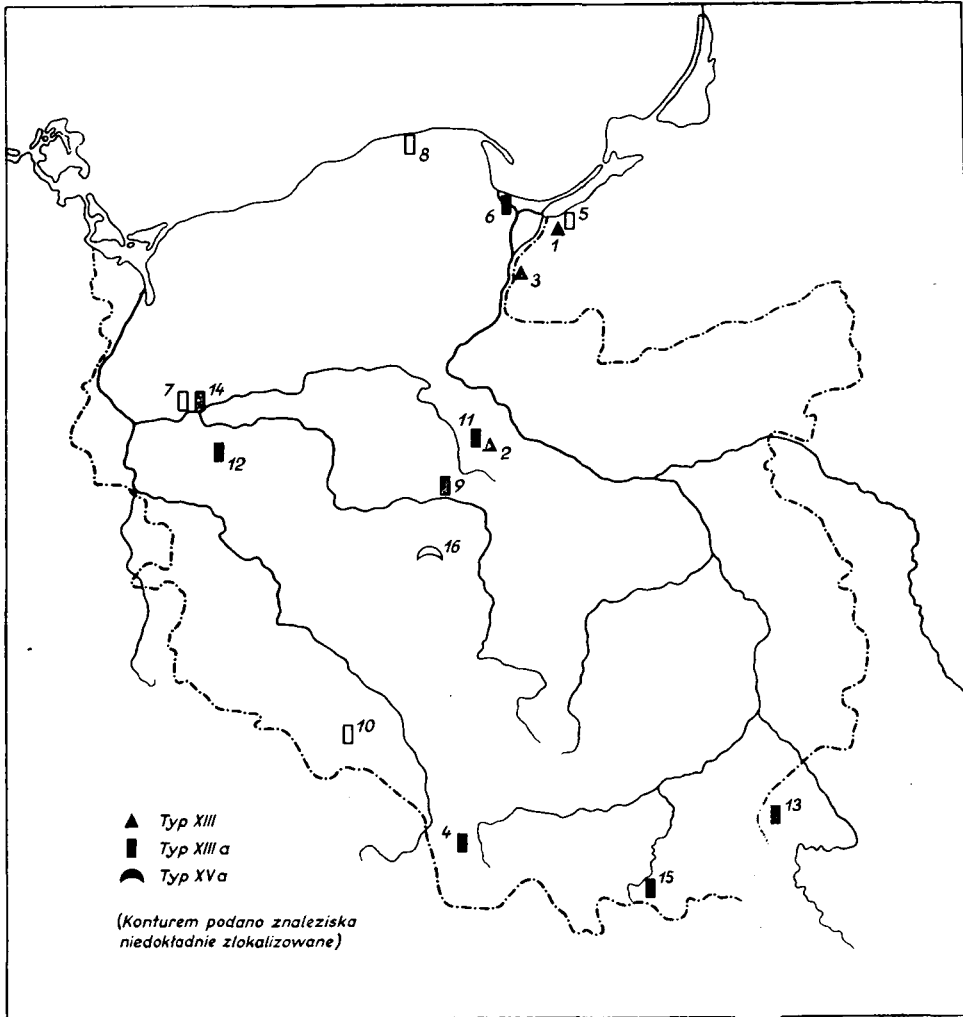

Mapa 1

Objaśnienie do mapy 1

Miecze typów X, XI, XII i nie określone z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Typ	Głowa	Jelec	Chronologia	Uwagi	Nr kat.
1	Lutol Mokry II	X	G		XII		30
2	Konin I	XI	G	1	2 poł. XII		23
3	Słupsk (okolice) II	XI	G		XII		57
4	Bobowicko	XII	H	1 lub 1a	XIII		3
5	Chrustowice	XII	H	1	XIII		4
6	Góry Świętokrzyskie	XII	H	1	XIII		16
7	Kraków I	XII	I	6	1 poł. XIII	po 1208, przed 1248	25
8	Tupadły	XII	I	1a	kon. XIII pocz. XIV		60
9	Barnówko	nkr.			XIV		2
10	Osie	„	H ₁ ?	1?	XIV		39
11	Ostrów	„			?		40
12	Żnin	„	C	1	XIII		69

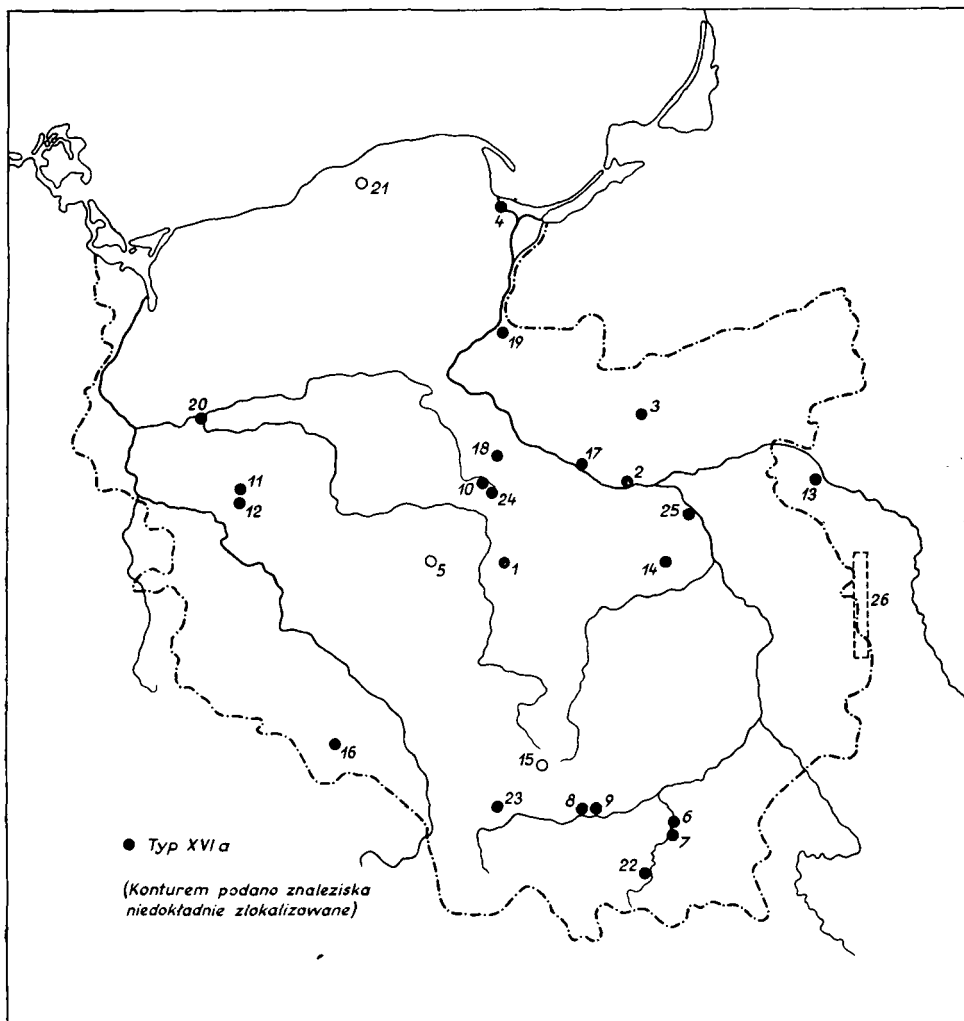
Mapa 2

Objaśnienie do mapy 2

Miecze typów XIII, XIIIa i XVa z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Typ	Głowa	Jelec	Chronologia	Uwagi	Nr kat.
1	Elbląg II	XIII	I ¹	11	kon. XIII pocz. XIV		10
2	Piołunowo I	XIII	K	1a	kon. XIII pocz. XIV	1331?	42
3	Przydatki	XIII	l	2	kon. XIII pocz. XIV		48
4	Cieszyn	XIIIa	H	5	kon. XIII pocz. XIV		5
5	Elbląg (okolice) I	XIIIa	B ¹	11	2 poł. XIII		9
6	Gdańsk II	XIIIa	I	5	kon. XIII pocz. XIV		12
7	Gorzów (okolice)	XIIIa	J	2	kon. XIII pocz. XIV		15
8	Łeba (okolice)	XIIIa	I	2	kon. XIII pocz. XIV		32
9	Morzysław	XIIIa	H	1a	kon. XIII pocz. XIV		36
10	Nysa (okolice)	XIIIa	I ¹	1	kon. XIII pocz. XIV		37
11	Piołunowo II	XIIIa			kon. XIII pocz. XIV	1331?	43
12	Policko	XIIIa	I	1	kon. XIII pocz. XIV		47
13	Rzeszów	XIIIa	I	5 lub 2	kon. XIII pocz. XIV		52
14	Santok II	XIIIa	I		2 poł. XIII	przed 1278, ca 1255	54
15	Stary Sącz	XIIIa	H	2	kon. XIII pocz. XIV		58
16	Kalisz (okolice) II	XVa	I	1	XIV		18

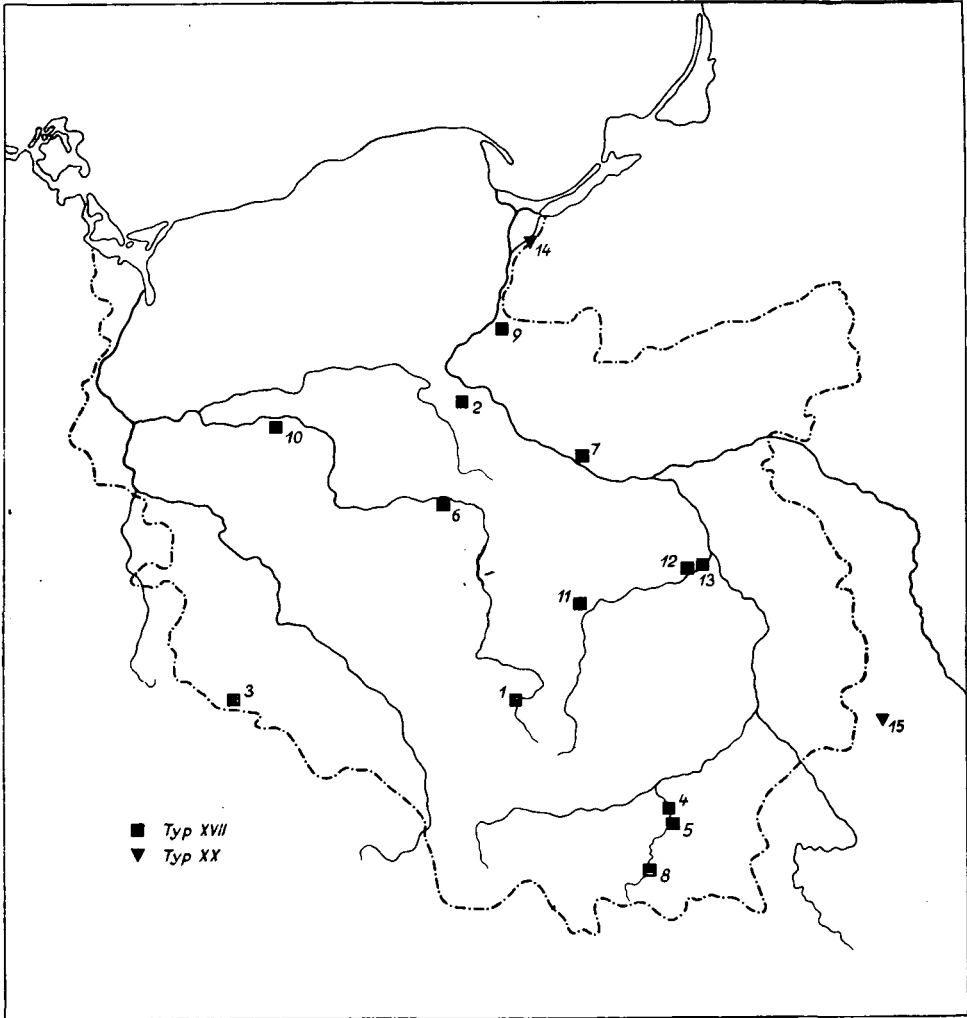

Mapa 3

Objaśnienie do mapy 3

Miecze typu XVIa z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Głowa	Jelec	Chronologia	Uwagi	Nr kat.
1	Bałdrzychów	I ¹	1a	poł. XIV		1
2	Czerwińsk	T	10	2 poł. XIV		7
3	Dąbrowa	K	5	1 poł. XIV		8
4	Gdańsk I	I ¹	5	1 poł. XIV		11
5	Kalisz (okolice) I	I	1	poł. XIV		17
6	Komorów I	H ¹	2	poł. XIV		19
7	Komorów IV	I?	—	XIV?		22
8	Kraków II	H?	1?	XIV?		26
9	Kraków III	I?	1	poł. XIV	jelec z odmianą	27
10	Lubotyńskie jezioro	—	—	XIV?		28
11	Lutol Mokry I	H	5?	1 poł. XIV		29
12	Lutol Mokry II	J	5	1 poł. XIV		31
13	Łuzki	I ¹	1	poł. XIV	jelec z odmianą	33
14	Michrów	H	1a	2 poł. XIV	z podwójnym zbroczem	35
15	Olkusz okolice	H	1	1 poł. XIV		38
16	Otmuchów	G	—	XIV		41
17	Płock I	I ¹	1	poł. XIV	jelec z odmianą	44
18	Płowce	I ¹	2	1 poł. XIV	1331?	46
19	Rządź I	H?	—	XIV?		50
20	Santok I	T?	2?	2 poł. XIV		53
21	Słupsk (okolice) I	T	1	2 poł. XIV		56
22	Tropie	I ¹	1a	poł. XIV	jelec z odmianą	59
23	Tychy	H	1	1 poł. XIV		61
24	Tymień	H	1	1 poł. XIV		62
25	Warszawa	I ¹	1	poł. XIV	jelec z odmianą	65
26	Wieprz — Krzna	H	1	poł. XIV		66

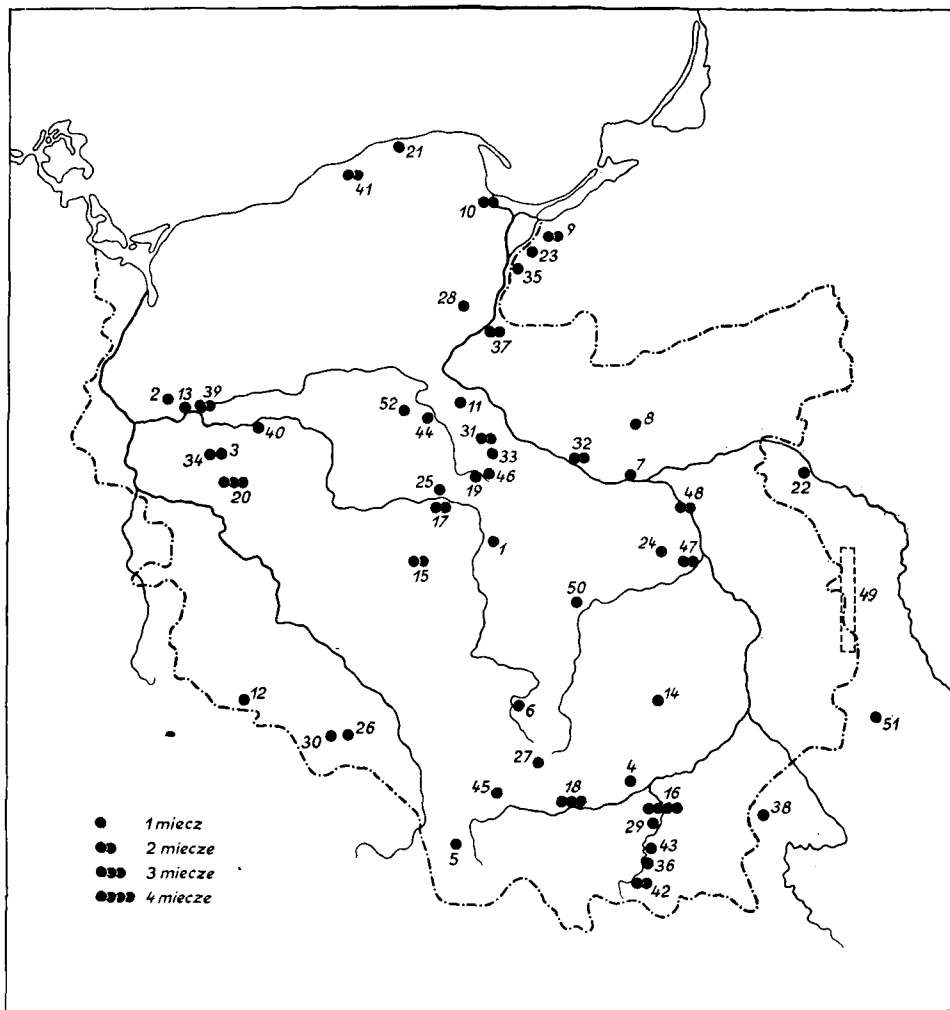

Mapa 4

Objaśnienie do mapy 4

Miecze typów XVII i XX z ziem polskich

L. p.	Stanowisko	Typ	Głowica	jelec	Chronologia	Uwagi	Nr kat.
1	Cykarzew Stary	XVII	G/H	1?	kon. XIV pocz. XV		6
2	Gniewkowo	XVII	T ³ lub T ⁴	2	kon. XIV pocz. XV		13
3	Gorzyszów	XVII	G/H	1a	kon. XIV pocz. XV		14
4	Komorów II	XVII	G/H	1a	kon. XIV pocz. XV		20
5	Komorów III	XVII	G/H	2	kon. XIV pocz. XV		21
6	Konin II	XVII	T ³ lub T ⁴	1?	kon. XIV pocz. XV		24
7	Płock II	XVII	H	1	2 poł. XIV		45
8	Rdziostów	XVII	H?	1?	poł. XIV		49
9	Rządź II	XVII	I	1	2 poł. XIV		51
10	Sieraków	XVII	K	1a?	2 poł. XIV		55
11	Wolbórz	XVII	T ⁴	2	kon. XIV pocz. XV		67
12	Warka I	XVII	H ¹	1a	kon. XIV pocz. XV		63
13	Warka II	XVII	I ¹	1a	kon. XIV pocz. XV		64
14	Malbork	XX	H	1a	1 poł. XV		68
15	Zamość	XX	K	1	2 poł. XIV pocz. XV		34

Mapa 5

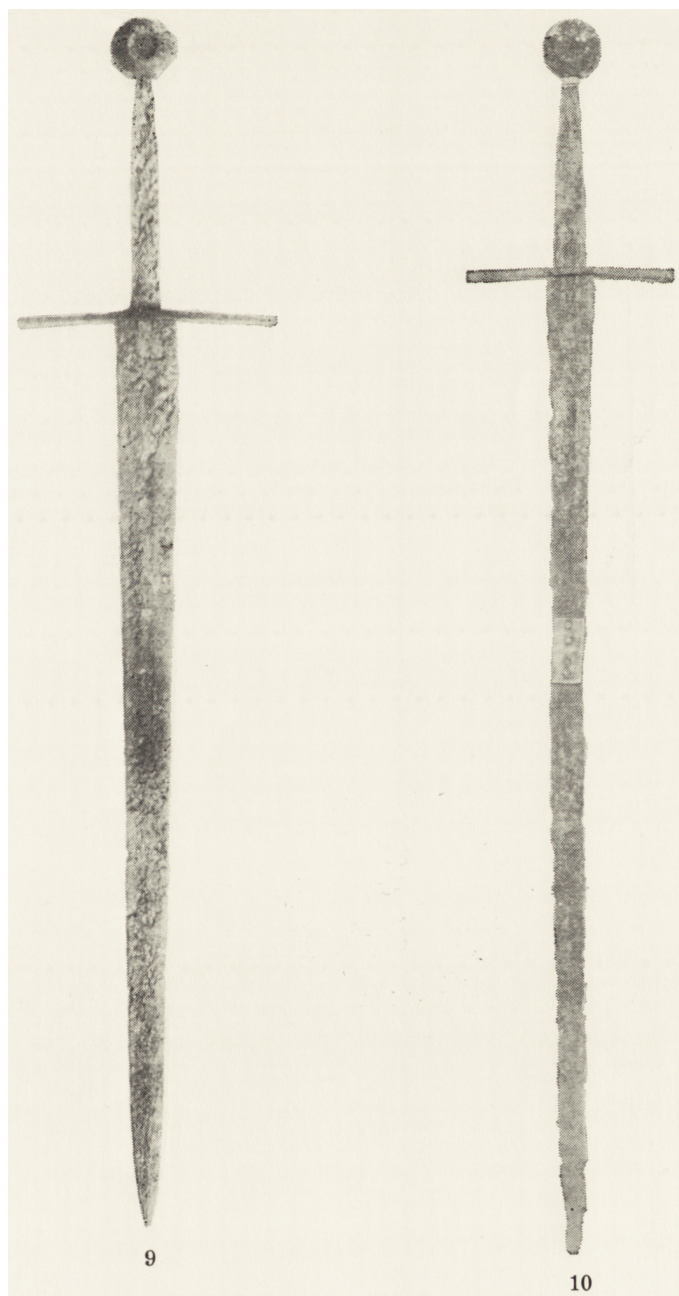
Objaśnienie do mapy 5

Wykaz miejscowości (stanowisk)

L. p.	Miejscowość	Powiat	Ilość mieczów
1	Baldrzychów	Poddębice	1
2	Barnówko	Gorzów Wielkopolski	1
3	Bobowicko	Międzyrzecz Wielko- polski	1
4	Chrustowice	Kazimierza Wielka	1
5	Cieszyn	loco	1
6	Cykarzew Stary	Częstochowa	1
7	Czerwińsk	Płońsk	1
8	Dąbrowa	Ciechanów	1
9	Elbląg	loco	2
10	Gdańsk	loco	2
11	Gniewkowo	Inowrocław	1
12	Gorzyszów	Kamienna Góra	1
13	Gorzów Wielko- polski	loco	1
14	Góry Święto- krzyskie	—	1
15	Kalisz	loco	2
16	Komorów	Tarnów	4
17	Konin	loco	2
18	Kraków	loco	3
19	Lubotyńskie je- zioro	Koło/Radziejów. Kujawski	1
20	Lutol Mokry	Międzyrzecz Wielkopolski	3
21	Łeba	Lębork	1
22	Łuzki	Sokołów Podlaski	1
23	Malbork	loco	1
24	Michrów	Grójec	1
25	Morzysław	Konin	1
26	Nysa	loco	1
27	Olkusz	loco	1
28	Osie — Ieśnic- two	Świecie	1
29	Ostrów n. Du- najcem	Tarnów	1
30	Otmuchów	Grodków	1
31	Piołunowo	Radziejów Kujawski	2
32	Płock	loco	2

L. p.	Miejscowość	Powiat	Ilość mieczów
33	Płowce	Radziejów Kujawski	1
34	Policko	Międzyrzecz Wielkopolski	1
35	Przydatki	Sztum	1
36	Rdziostów	Nowy Sącz	1
37	Rządź	Grudziądz	2
38	Rzeszów	loco	1
39	Santok	Gorzów Wielkopolski	2
40	Sieraków	Międzychód	1
41	Słupsk	loco	2
42	Stary Sącz	Nowy Sącz	1
43	Tropie	Nowy Sącz	1
44	Tupadły	Inowrocław	1
45	Tychy	loco	1
46	Tymień	Koło	1
47	Warka	loco	2
48	Warszawa	loco	1
49	Wieprz—Krzna (kanał)	na terenie woj. lubelskiego	1
50	Wolbórz	Piotrków	1
51	Zamość	loco	1
52	Żnin	loco	1

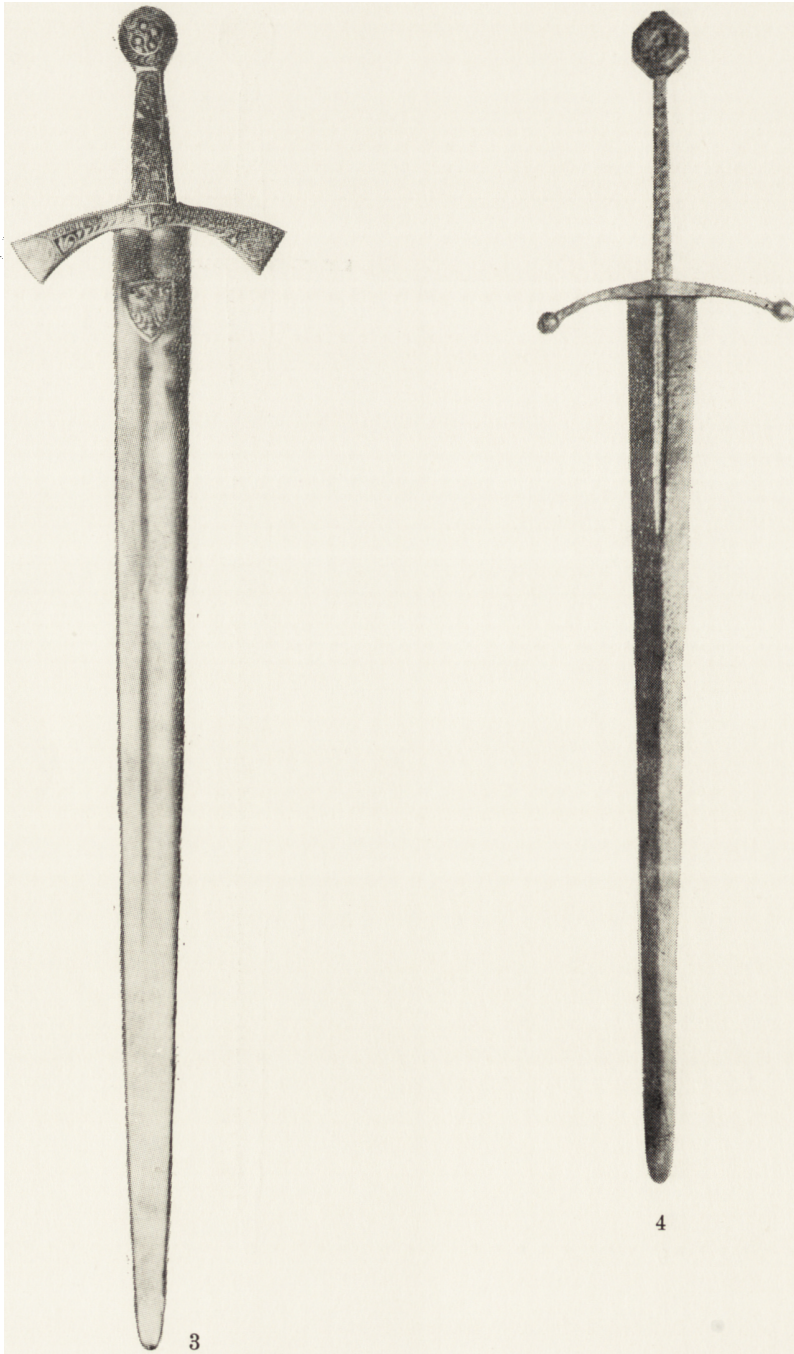

Fot. 9. Baldrzychów; typ XVIa, I₁, 1a; nr kat. 1

Fot. 10. Kalisz (okolice) I; typ XVIa, I, 1; nr kat. 17 (fot. Muzeum Ziemi Kaliskiej)

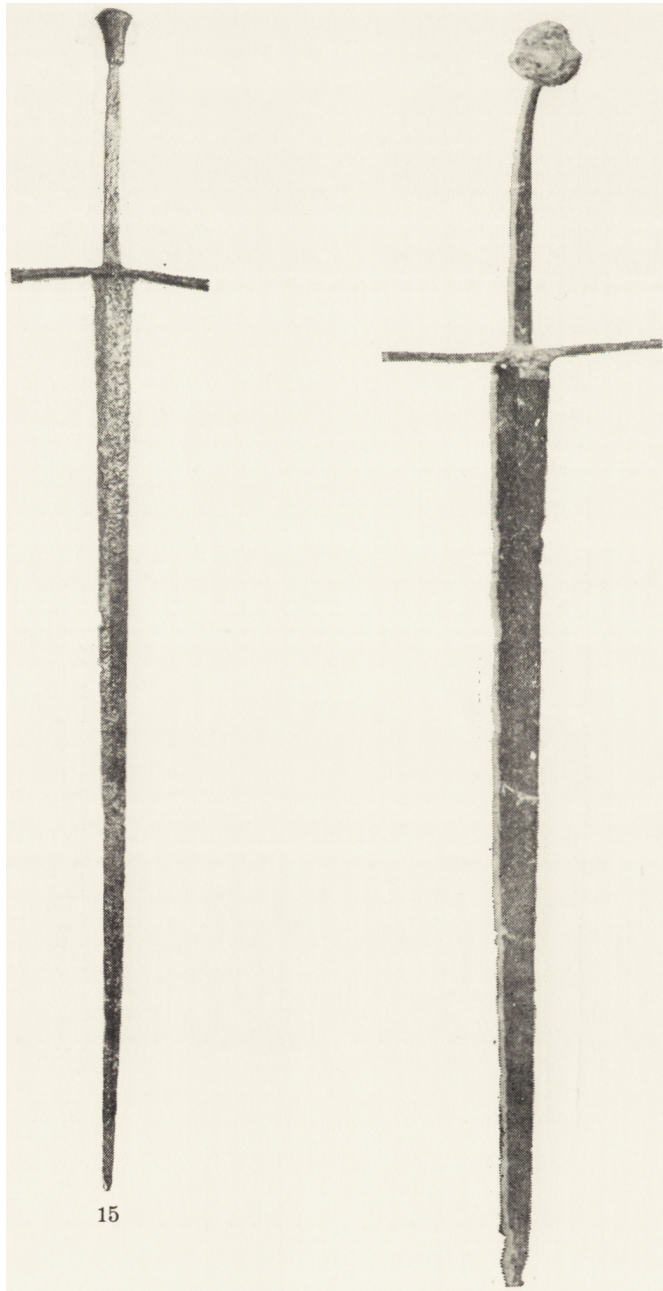

Fot. 3. Kraków I („Szczerbiec”); typ XII, I, 6; nr kat. 25
Fot. 4. Elbląg II; typ XIII (?), I, 11; nr kat. 10 (fot. A. Zdanowska-Hosbein)

Fot. 5. Przydatki; typ XIII, I, 2; nr kat. 48
Fot. 6. Elbląg (okolice) I; typ XIIIa, B₁, 11; nr kat. 9 (fot. A. Zdanowska-Hosbein)

15

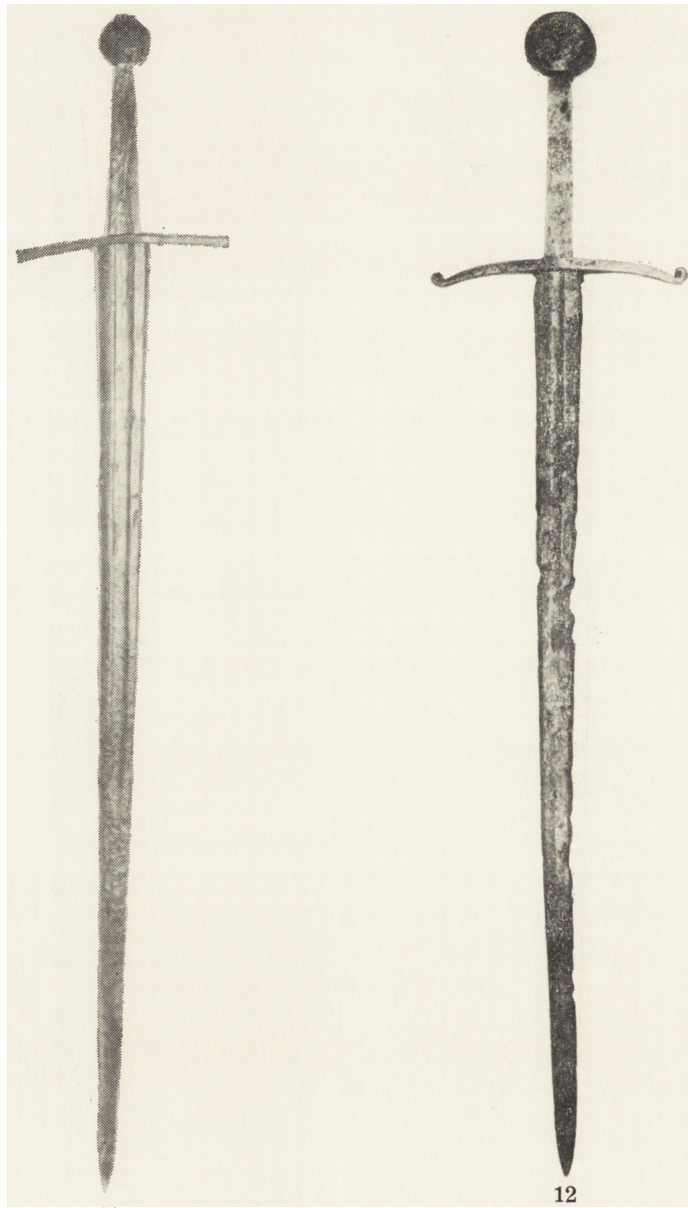
16

Fot. 15. Wolbórz; typ XVII, T4, 2; nr kat. 67 (fot. K. Wecel)
Fot. 16. Zamość; typ XX, K, 1; nr kat. 68

Fot. 1. Konin I; typ XI, G, 1; nr kat. 23 (fot. Muzeum WP w Warszawie)
Fot. 2. Chrustowice; typ XII, H, 1; nr kat. 4 (fot. H. Pieczul)

11

12

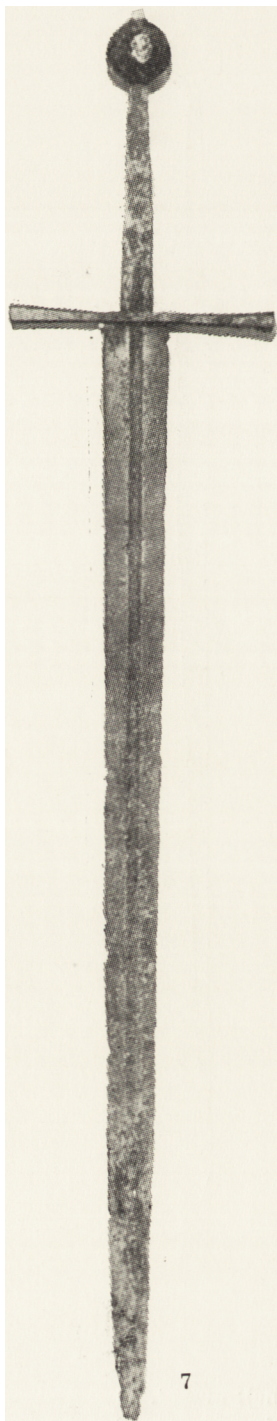
Fot. 11. Płowce; typ XVIa, I₁, 2; nr kat. 46
Fot. 12. Kraków III; typ XVIa, I₁, 1 (z odmianą); nr kat. 27 (fot. L. Dzedzic,
Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

13

Fot. 13. Tropie; typ XVIa, I₁, 1 (z odmianą); nr kat. 59
Fot. 14. Komorów II; typ XVII, G—H, 1a; nr kat. 20

8

Fot. 7. Gorzów (okolice); typ XIIIa, J, 2; nr kat. 15 (fot. Muzeum Narodowe w Poznaniu)

Fot. 8. Kalisz (okolice) II; typ XVa (?), I, 1; nr kat. 18 (fot. Muzeum Ziemi Kaliskiej)